

Zadnja beseda nevere.

Klasično je opisal psihološko razpoloženje modernega človeka Heine v pesmi „Vprašanja“. ¹⁾

Am Meer, am wüsten, nächtlichen Meer
Steht ein Jüngling-Mann,
Die Brust voll Wehmut, das Haupt voll Zweifel,
Und mit düstern Lippen fragt er die Wogen:

„O löst mir das Rätsel des Lebens,
Das qualvoll uralte Rätsel,
Worüber schon manche Häupter gegrübelt,
Häupter in Hieroglyphenmützen,
Häupter im Turban und schwarzem Barett,
Perückenhäupter und tausend andre
Arme, schwitzende Menschenhäupter –
Sagt mir, was bedeutet der Mensch?
Woher ist er kommen? Wo geht er hin?
Wer wohnt dort oben auf goldenen Sternen?“

Es murmeln die Wogen ihr ew'ges Gemurmel,
Es wehet der Wind, es fliehen die Wolken,
Es blinken die Sterne gleichgültig und kalt,
Und ein Narr wartet auf Antwort.

To je – agnosticizem. Odkod in kam? Ne vemo, pravi agnosticizem, in nikdar ne bomo vedeli. Ignoramus et ignorabimus! (Du-Bois-Reymond.) Norec je, kdor čaka odgovora. Odkod smo? kam gremo? Ta vprašanja se izgublajo na bregovih Neznanega brez odgovora, dà, brez jeka in odmeva. (Tyndall.) Vrzimo vsa dela teologije in metafizike v ogenj, saj itak ne morejo biti drugega kakor sofistika in iluzija! (Hume.) ²⁾

Agnosticizem!

Mnogo se je že pisalo o vzrokih moderne nevere. Francoz Guyot je povzel vse vzroke v tri. Prvi vzrok, pravi, je umska

¹⁾ Buch der Lieder. Fragen. (Reclam str. 241.)

²⁾ Citati v knjigi: Dr. Kappes, Die Metaphysik als Wissenschaft. Münster 1898.

slabost: nevednost, lehkomyšelnost, površnost. Drugi vzrok je npravna slabost: egoizem, samoljubje v svojih raznoterih oblikah. Tretji vzrok je vpliv socialnega miljeja, vpliv sodobne družbe: vpliv slabe vzgoje, šol, univerz, časnikaštva, slovstva, zgledov.¹⁾ Bernski profesor, protestant dr. P. Gruner poudarja zlasti prvi vzrok. Moderni človek ima izkvarjeno mentalnost (umsko razpoloženje) in ni več prav zmožen za višja vprašanja. Kako je mogoče, da je prirodoslovec kristjan? To vprašanje si je zastavil dr. Gruner. Da so odlični prirodoslovci, ki so kristjani, pravi Gruner, to pričajo imena: Newton, Pascal, Liebig, Faraday, Wiegand, Pasteur . . . A zakaj se zde taki možje modernemu svetu kakor neke anomalije? To je odtod, ker se je prirodoslovje zarilo v enostransko metodo. Prirodoslovje je pozitivna, empirična veda. Predmet prirodoslovja je čutni svet, pomoček mu je opazovanje in poizkus (eksperiment). Toda moderno prirodoslovje je šlo dalje, zasnovalo je celo svetovno naziranje. Vajeno pozitivne metode, opazovanja in poizkusa, je seglo čez mejo ter začelo tajiti vse, kar ni dostojno čutom in poizkusu. Enostranska metoda provzroči enostransko mišljenje. To je mogoče opazovati pri kandidatih prirodoslovja že po nekaj semestrih, pravi profesor Gruner. „V malem času izgube vsak zmisel za filozofična vprašanja, za historične probleme, za Boga in duha. Najbolj očitno je to pri nekaterih medicincih srednje mere. Ker vedno opazujejo človeka, kolikor je prirodni predmet, kmalu v človeku sploh ne vidijo drugega kakor stroj višje vrste. Um, pamet, duh, Bog — to so jim le še prazni pojmi brez jedra in vsebine. Tiče preveč globoko v realitiki življenja in nimajo časa za razmišljanje . . . Toda so li to res prirodoslovne posledice? Kratkotamo ne! To so le posledice enostranske prirodoslovne metode!“ . . . Ta metoda potem uveljavlja svojo moč zlasti tedaj, ko pride prirodoslovec do takoimenovanih velikih „mejnih vprašanj“ (Grenzprobleme). „Če pride geolog ali astronom do mejnega vprašanja: odkod svet? ali biolog do vprašanja: odkod življenje? ali fiziolog do vprašanja: kakšno je razmerje med možgani in samosvestjo? — in pri vseh teh vprašanjih obmolkne empirija — tedaj je takemu prirodoslovcu a priori trdno, da ni nič nadčutnega in da se mora torej vse razložiti materialistično in mehanično.“

¹⁾ Guyot, Les causes de l'incrédulité. 6. éd. Paris. 1904. (V zbirki: Science et religion.)

Takó materialistično svetovno naziranje ni posledica prirodoslovja, temveč le posledica enostranske prirodoslovne metode.¹⁾

Kajpada, moderni prirodoslovci sodijo, da je taka metoda docela upravičena. Če zasledujemo, odkod to prepričanje, pridemo prek pozitivizma do Kantovega kriticisma. Moderna prirodoslovna metoda se snuje na filozofični trditvi, da je le to realno, kar je čutno, in ta trditev zopet na trditvi, da je vsa metafizika le iluzija, le prevara in videz. To pa, pravijo, da je za večne čase dokazal s svojo kritiko uma — Kant. Tako je zadnja beseda nevere neki filozofični aksiom.

Vprašanje o človeškem spoznanju je eno najtežjih in najglobljih filozofičnih vprašanj. Filozofija je obdeluje v dveh knjigah: v „kritiki“ in „noetiki“. V kritiki razmišlja o izvestnosti človeškega spoznanja, o noetiki pa o postanku idej. Zato ni mogoče v kratki razpravi pojasniti tega vprašanja na vse strani. Mogoče pa je vendar pokazati v velikih potezah, da je brez metafizike logična posledica popoln bankrot vsega: nihilizem v umskem, anarhizem v nravnem in socialnem oziru.

* * *

1. Aristoteles je postavil na početek svoje metafizike stavek: „Vsi ljudje po naravi hrepene po spoznanju.“ Če opazujemo to hrepenenje, uvidimo, da je pravi metafizični nagon. Človeka ne zadovolje pojavi, temveč išče pojavom razloga, vzrokov, počel. Zakaj? odkod? čemu? to so vprašanja, ki so stara kakor človeški rod; ponavljajo se vsakikrat, ko se človek zave sebe in sveta, in zamirajo na ustnah, ko v zadnjih izdihljajih gineva človeku svet in zavest. Odkod je človek? kaj je zmisel življenja? kje so naši cilji? To je „das qualvoll uralte Rätsel“, in to vprašanje je bistveno metafizično. Zato je imenoval Schopenhauer človeka naravnost metafizično bitje, »*animal metaphysicum*«. Tudi Kant, ki je baje za veke podrl metafiziko, ni mogel tajiti metafizičnega nagona v človeku. „Človeški um mučijo vprašanja, ki jih ne more odgnati, tako piše Kant (Kritik der reinen Vernunft); in ne more jih odgnati, ker jih stavi narava sama ... Narava sama žene um, da sega nad izkustvo.“ In na drugem mestu (Prolegomena)

¹⁾ Dr. P. Gruner, *Wie ist es möglich, dass ein Naturforscher ein Christ sei?* Bern 1905.

pravi: „Da bi človeški duh kdaj opustil metafizične misli, tega je tako malo pričakovati, kakor da bodo ljudje kdaj opustili dihanje, da ne bi vdihavali slabega zraka. Metafizika bo vedno na svetu, in kar je več, pri vsakem, zlasti pri mislečem človeku.“¹⁾

Če je torej metafizično spoznanje nemogoče, je v človeštvu nagon, ki je žene neprestano po nečem, česar ni; nagon brez smotra, brez predmeta. Ali ni tak nagon psihološki nezmisel? V naravi so raznoteri nagoni, a vsak nagon ima svoj smoter in svoj predmet. Morda nagon v tem in onem ne doseže tega, po čemer teži, a splošno noben nagon ni brez smotra in predmeta. Nagon je izraz neke volje. Če je narava položila v živalstvo spolni nagon, narava ž njim nekaj hoče, nekaj namerava doseči, ima neki smoter: hoče namreč, da se živalstvo množi. Ali bi ne bilo protinaravno, da bi bil v živalstvu spolni nagon, a brez smotra in brez možnosti utešiti ga? Narava je položila v živalstvo nagon po hrani, po jedi in pijači, nagon, ki se javi kot glad in žeja. Narava hoče s tem nagonom dopolniti snovi, ki jih je organizem izrabil, in tako ohranjati in obnavljati organizem. Ali bi ne bilo zopet protinaravno, da bi položila narava tak nagon v živalstvo, ki bi bil brez smotra in ki bi ga ne bilo mogoče nikdar utešiti? Ta in ona žival ga vsled neugodnih razmer ne more utešiti in pogine, toda splošno nagon dosega svoj smoter.

Kdor potemtakem trdi, da je spoznanje pojavov vse spoznanje in da je vsaka misel, ki presega čutne zaznave, iluzija, vsaka misel o kreposti, o duši, o Bogu, o posmrtnosti, o npravnosti, o svobodi, o idealih, le prevara – tak polaga v naravo samo nezmisel, naspotje, goljufijo, laž. Narava bi gnala človeka za spoznanjem, a samo zato, da si človek razbije glavo ob večnih stenah Neznanega! Narava bi zastavila človeku uganko, „das qualvoll uralte Rätsel“ in bi mu položila v dušo neodoljivo hrepenenje po resnici, in človek bi hrepenel in hrepenel, hrepeneli bi rodovi, hrepenelo bi človeštvo, narava pa bi stala zadaj kakor zlogolka večča ter se po tihem rogala: Norci! „Und ein Narr wartet auf Antwort!“

2. Toda pogledjmo bliže, kaj je metafizika. Kdor je zasledoval razvoj moderne antimetafizične filozofije, zlasti kdor je preučil Kantovo filozofijo, ne bo oporekal, če rečemo: Moderna filozofija

¹⁾ Primeri: Kappes, o. c. pa Paulsen, Kants Verhältnis zur Metaphysik. Berlin 1900.

taji metafiziko, ker taji princip vzročnosti, in kdor prizna princip vzročnosti, mora priznati tudi veljavo metafiziki!

Le preberite še enkrat s premiselkom Kantovo „Transcendentalno dialektiko“, zlasti 3. poglavja 7. oddelek: „Kritik aller Theologie“! Ali ni zadnja beseda Kantova ta, da ne moremo spoznati nič nadčutnega, ker je princip vzročnosti le imanenten zakon? To se pravi: Mi si ne moremo drugače misliti, kakor da mora imeti vsak učinek svoj vzrok, da mora imeti vse, kar je končno, prigradno, izpremenljivo, zadnji razlog v nečem, kar je neskončno, nujno, enovito. Mi si ne moremo drugače misliti, tako je ustrojstvo našega duha, tak zakon je vsobljen (imanenten) v naravi našega uma, toda s tem ni rečeno, da ne more tudi dejansko drugače biti. Zato lahko sklepamo, da je svet za našega duha tak, kakor da je (*„als ob“* pravi Kant) ustvarjen od Boga, toda ta misel je le projekcija našega uma v vnanji svet, zato je Bog le „hipostazirana ideja“.

Kant taji principu vzročnosti objektivno veljavo (princip vzročnosti mu je le „regulativen“ princip), zato dosledno taji vsako pravo metafiziko in metafizično spoznanje. In zares, če je načelo vzročnosti objektivno veljavno, če je biten zakon vladajoč v svetovju, tedaj ni mogoče tajiti metafizike. Metafizika namreč noče nič drugega kakor doumeti svet. Metafizika izkuša spoznati zadnja počela sveta. Zato pa ji služi poleg načela zadostnega razloga zlasti načelo vzročnosti. V vsakem pojavu se nekaj javi; vsak učinek je pojav nekega bitja. Tako metafizika iz učinkov in pojavov sklepa na to, kar se javi, na vzroke. Če najde v svetu zadosten razlog za vse pojave, tedaj obstane pri svetu. Če pa v svetu samem ne najde zadostnega razloga za vse pojave, tedaj mora po načelu vzročnosti iskati vzroka zunaj sveta. Ker se v vsakem učinku javi neka stran vzroka, more pač metafizika iz svetovja povzeti tudi neko spoznanje nadsvetovnega vzroka. Šele sedaj dobi seveda metafizika svoj popolni zmisel v pomenu: spoznanje transcendentnega.

Metafizika je že vsako spoznanje nečutnega. Metafizika je nasprotje od fizike in sicer od empirične fizike. Česar torej ne nudi empirija, izkustvo, in je vendar spoznamo, vse to spada že v metafiziko. Vse naše ideje so metafizične. Ideje: nekaj, bitje, žival, človek so metafizične. Empirija nam kaže le nekaj konkretnega, kar je tu in ne drugod, sedaj, takšno. Ideja človek izraža nekaj,

kar ni navezano na ta prostor in čas, nekaj, kar se lahko javi v mnogoterih inačicah. V tem zmislu pravi po pravici Volkelt: „V vsaki sodbi je že več obseženo, kakor pa more dati empirija.“¹⁾

Metafizične so ideje: krepost, nrvanost, svoboda, pravo, kultura, ideali . . . Empirija sama ne more dati nobene take ideje. Čuti ne zaznajo ne kreposti, ne prava, ne idealov. Vse te bitnosti so nekaj nadčutnega.

Metafizične so naposled ideje: duša, posmrtnost, Bog . . . . Božja ideja se še zlasti zato imenuje metafizična, ker Bog ni del sveta, del narave, marveč je nad svetom in naravo (*πὲρὰ φυσικά*) kot prvi vzrok vsega.

Vse naše metafizične ideje pa imajo enak izvor. Tudi izvor ideje o Bogu ni nobena izjema. Kakor um iz pojavov doumeva bitje, bistvo stvari, vzroke in počela bitij, tako iz velikega pojava, ki je vesoljstvo, spozna prvo bitje, prvo počelo, prvi vzrok. Seveda je naš pojem o Bogu le naličen, ker je povzet le od končnega uma iz končnih pojavov na končen način in torej ne more izraziti Neskončnega tako, kakor je. Zato tudi imajo naši pojmi o Bogu tolikrat negativno obliko: neskončen, neizmeren, brezčasen, neprostoren, neizpremenljiv . . .

Kaj sledi odtod? To, da mora zavreči vso v e d o, kdor zavže metafiziko!

Če naš um ni zmožen spoznati nič nadčutnega, tedaj je pojem vede nezmisel. Brez splošnih pojmov je nemogoča veda, a vsi splošni pojmi so metafizični. Brez načela vzročnosti je nemogoč vsak znanstveni sistem, a isto načelo vzročnosti vodi tudi do spoznanja božjega. Ali torej priznajmo vedo in z njo tudi možnost metafizike v polnem zmislu, ali pa moramo zavreči vse!

Ali ne rabi veda dan za dnem principa vzročnosti? Na čem pa sloni indukcija, to veliko gíbalo moderne vede, kakor na principu zadostnega razloga in vzročnosti? Le tedaj, če morajo imeti enaki pojavi enak razlog in vzrok in če enaki vzroki v enakih razmerah enako delujejo, je mogoča indukcija. Sicer bi bilo vse opazovanje zaman, ker bi si sledili pojavi zgolj slučajno, in če bi stokrat sledil enak pojav, bi bil lahko v stoinprvo drugačen. Res pravijo moderni, da je indukcija le tedaj nekaj več kakor hipoteza,

¹⁾ Volkelt, *Möglichkeit der Metaphysik*. Citat pri Kappes o. c. 40.

kadar je popolna. Toda prvič: indukcija nikdar ni popolna, ker tok pojavov nikdar ni končan. Potemtakem bi sploh vsa moderna veda ne bila drugega kakor gola hipoteza. Drugič bi pa pravzaprav niti imena hipoteze ne zaslužila. Hipoteza je vendar vsaj neko domnevanje, da imajo enaki pojavi enak vir, neko domnevanje, da se javijo v enakih pojavih enaki zakoni. Če pa ima princip vzročnosti, kakor trdi Kant, le regulativen pomen, če je princip našega uma, a ne svetovni zakon, tedaj je vsako tako domnevanje samoprevara in vsa veda le iluzija. Veda razmatra zakone vesoljstva, a ti zakoni bi bili le projekcija našega uma v svet, torej le goljufiva fikcija. Čemu potem taki slavospevi moderni vedi? Brez objektivne veljave principa vzročnosti je vsa veda prazen fantom, slepilen videz, igračkanje s fikcijami uma in domišljije.

3. Seveda je čudno, kako je potem mogel Leverrier z matematiko napovedati Neptuna! Katero načelo je rabil Leverrier? Načelo vzročnosti. Iz nerednosti v teku planetov je sklepal, da mora biti neka ovira; zaslutil je, da mora biti neko telo, ki modificira vsled svoje privlačnosti tek planetov; izračunal je mesto, kjer bi se moralo nahajati tako telo, in čudo! kar so pokazali na papirju računi, je pokazal na nebu teleskop. Če je princip vzročnosti le regulativen princip našega uma, bi si mi le morali misliti Neptuna kot fikcijo, ki dopolnjuje praznino na nebu, a Neptuna v resnici ne bi bilo in teleskop ga ne bi mogel pokazati.

Morda je pa le fikcija, da biva Neptun? Dà, ko bi bila anti-metafizična filozofija dosledna, bi morala reči tako, a morala bi zavreči sploh vse spoznanje in izpovedati absoluten skepticizem, dà, nihilizem.

Odkod pa vemo, da biva vnanji svet? Pričajo nam čuti. Toda ne vem, zakaj bi šla čutom večja vera, kakor pa umu? Ali mi ni načelo „iz nič ni nič“, načelo vzročnosti prav tako razvidno kakor bivanje vnanjega sveta? Če tajim vnanji svet, tajim čute, a če tajim načelo vzročnosti, tajim um.

• Ako se ne zanesem na spontano svedoštvo čutov, temveč hočem svojo izvestnost o vnanjem svetu analizirati, kaj najdem? To najdem, da brez načela vzročnosti nikamor ne morem. Kako pridem iz zavesti do vnanjega sveta? Tako, da opazujem mnogolične pojave, ki vstajajo v zavesti. Tu so misli, želje, čustva, občuti... Ko opazujem te pojave, se zavem, da so dvojne vrste, glede na ene sem bolj aktiven, glede na druge bolj pasiven. Med

zadnjimi so zlasti občuti. Tudi glede na te sicer nisem popolnoma pasiven: jaz čutim, jaz vidim, slišim . . . vendar se zavedam, da nisem sam zadosten princip občutov. Če odprem oči, vidim, a ne vidim, kar bi sam hotel, predmetov si ne določam sam. Ker torej nisem sam zadosten vzrok občutov in mora vendar vsak pojav imeti zadosten vzrok, pridem tako do spoznanja, da morajo imeti občuti določujoči vzrok zunaj mene, da biva vnanji svet, ki se mi javi v občutih. Kdo me torej vodi do spoznanja vnanjega sveta? Načelo vzročnosti. Ako ni resnično, da mora imeti vsak pojav svoj vzrok, tedaj ne morem več vprašati: odkod so ti raznoteri dojmi in pojavi v moji duši? tedaj ne morem več vun iz sfere zavesti, tedaj sedi moja duša kakor zakleta kraljična v moji zavesti, odkoder ne vodi nobena steza, nobena sled v vnanji svet. Svet je tedaj le igra, le prikaz moje duševnosti, in če jaz po svedoštvu čutov sodim, da je zunaj mene pisan svet, je to le slepilo in videz. Jaz sem — če smem verjeti zavesti — a vse drugo je projekcija mojega „jaz-a“, iluzija moje duše. Načelo vzročnosti bi mi jamčilo, da je svet nekaj več, neka realnost zunaj mene, toda načelu vzročnosti moderna filozofija ne priznava objektivne veljave. Načelo vzročnosti je za moderno filozofijo le neki svojski način, po katerem duh ureja svoje predstave. Ves ta red pa je le v subjektu, ali je kaj zunaj in kaj, to je večno neznano. Ali ni potemtakem nujna logična posledica moderne antimetafizične filozofije absoluten skepticizem? Le eno je izvestno — če je — da sem jaz; o ničemer drugem ne morem ničesar vedeti. Svet je zame X, drugi ljudje so zame X — neznano. Vse je dim, „nič“ ni izvestno, (nihilizem), le jaz sem še neka točka v velikem krogu videza, „jaz sam“ („solus ipse“, solipsizem), jaz z večnim dvomom o vsem (absolutni skepticizem). Kaj je veda? Igrača duha s svojimi predstavami. Kaj je morala? Igračkanje duha s svojimi ukazi. Kaj so ljudje? Tvorbe mojega duha. Kaj je človeštvo? Vsota teh tvorb. Kaj je vesoljstvo? Sfera mojega duha. Jaz sem, pa ne vem kaj. Jaz sem, pa ne vem odkod. Jaz sem, pa ne vem zakaj. Ali sem pravzaprav še res jaz? Kdo mi pa jamči? Zavest? Kaj pa je zavest? Nekaj je, in tisto nekaj sanja, da je — jaz.

Ali blaznim? Če je vse to podobno blaznosti, tedaj je logična posledica moderne filozofije blaznost, in ker v logični posledici tiči le to, kar tiči v principih, je osnovni aksiom moderne filozofije

blazen, je blazna trditev, da načelo vzročnosti nima objektivne veljave. Pozivljem pristaše moderne filozofije, naj mi dokažejo, da ti sklepi niso logični!

4. Kaj treba sedaj še dokazovati, da bi bila antimetafizična filozofija dosledno dejansko uveljavljena negacija vse npravnosti in družabnosti, moralni in socialni anarhizem? Če je vse fantom, kak zmisel ima še etika? kakšen zmisel religija? Če je vse fantom, kaj me briga socialni red? Če je vse fantom, igračkajmo se z najprelestnejšimi predstavami, kakor se najbolj laskajo domišljiji, dokler vse ne iznikne v nič! Nihilizem!

Seveda praktično moderni filozofi niso nihilisti, a niso le zato ne, ker niso logični! Uče nihilizem, žive pa po inštinktih svoje narave in, kakor bi rekel Cankar, se vidno rede! Tudi je malokdo tako drzen, da se ne bi sam ustrašil posledic svoje filozofije. Tako popolnoma antimetafizični nemški filozof Lange nazadnje bojazljivo kliče: „V gotovem pomenu so religiozne ideje neminljive. Gloria in excelsis ostane svetovno zgodovinska moč in se bo glasila stoletja in stoletja, dokler bo utripalo človeško srce v sveti grozi pred vzvišenim. In tiste velike misli o odrešenju človeka s tem, da podvrže svojo voljo volji vsevladavca; tiste podobe o smrti in vstajenju, ki izrekajo najvišje kar pretresa človeško srce; tisti nauki, ki nam ukazujejo z lačnimi deliti kruh in ubogim oznanjati blagovest — ti ne bodo minili, da bi se umeknili družbi, ki je dosegla cilj, če je s svojim umom zamislila boljšo policijo in s svojo bistrumnostjo z vedno novimi iznajdbami zadovoljuje vedno nove potrebe...¹⁾ To so fraze, prazne, neješčče fraze! Kaj naj hočejo te lepozvočne besede, če pa so brez zmisla? In kakšen zmisel naj imajo religiozne besede filozofa, ki taji vse nadčutno, Boga in dušo, večnost in posmrtnost, npravnost in odgovornost? Moderna filozofija se torej sama straši svojih posledic in jih taji. Toda filozofija ne sme biti veda, ki bi snovala le akademično svoje teorije, filozofija je praktična veda in mora biti vodnica življenja. Filozofija, ki v praksi taji svoja načela, ni vredna svojega imena. Sicer pa naj moderna filozofija še tako taji svoje posledice, vendar ni brez usodnega refleksa na življenje.

Tista površnost duhov, tista lehkomiselnost, tista blaziranost, ki se kaže bolj in bolj v modernem življenju, tisti skrajnji ma-

¹⁾ Lange, Geschichte des Materialismus. Citira Kappes o. c. 18.

terializem je žalostna posledica moderne filozofije. Nietzsche s svojo teorijo o nadčloveku, ki mu je moč pravica, ki stoji onkraj dobrega in slabega, ki mu je usmiljenje znak suženjske morale — ta Nietzsche je proizvod moderne filozofije!

* * *

Resni misleci res vedno bolj uvidevajo, da se bo treba povrniti k metafiziki. Brez metafizike vse človeško bitje in žitje nima več zmisla. Seveda ni lahko vun iz subjektivizma, v katerega je zvodila vse mišljenje moderna filozofija.

Povrat k metafiziki oznanja zlasti znameniti nemški mislec Paulsen. Paulsen tiči še globoko v kantizmu, a izkuša s stališča kantovstva premagati antimetafizično strujo. Zanimiva je v tem oziru njegova študija o „razmerju Kanta do metafizike“.¹⁾

Paulsen dokazuje, da Kant ni hotel porušiti metafizike in da je tudi ni porušil. Kaj je hotel Kant? vprašuje. Kant ni hotel podreti metafizike, temveč le neko obliko metafizike, dogmatizem. Metafiziko je hotel na novo osnovati. Kant stoji v nasprotju z zgolj fizikalničnim svetovnim naziranjem kakor tudi s skeptičnim agnosticizmom.

1. Kakor je absurdno, absurdum logicum, postaviti teoretični um, a tajiti možnost spoznanja in resnice — tako je absurdno, absurdum morale, pravi Paulsen, postaviti praktični um, a tajiti najvišje dobro. „Če se fizika more zadovoljiti brez tega, je to le dokaz, da fizika sama ni zmožna določiti nam svetovno naziranje. Prav to, da fizika nasprotuje idejam svobode in smotrov, nas žene, da moramo iti prek fizike v metafiziko. Mi smo pred vsem praktična bitja in kot taki imamo nujni interes, da gremo nad fiziko, prek pojavov sveta, ki ne soglaša z našimi nujnimi praktičnimi idejami. Razpor med fiziko in moralo je pognal metafiziko. Platon in Kant sta le izrazila v pojmi, kar je človeški duh vedno in povsod inštinktivno delal: vedno in povsod je stavil nad empirični svet višji svet, ker empirični, čutni svet nikakor ne zadovolji zahtev našega srca. Zlasti smrt, uničenje življenja in vseh njegovih smotrov vzbuja misel na nadzemeljsko nadčasno življenje in nadčutni svet.“²⁾

¹⁾ Friedrich Paulsen, Kants Verhältnis zur Metaphysik. Berlin 1900.

²⁾ Cf. o. c. 7. 8.

2. A tudi teoretični um, pravi Paulsen, ni brezbrizen glede nadčutnega sveta. Filozofija človeške zgodovine, refleksija, vzbuja v človeku misel, da ni vse slučajno, ampak da vlada vse smoter. „Ta ideja meče svetlobo v teme mnogozavrtih potov zgodovine...“ Tako se pokaže harmonija med praktičnim in teoretičnim umom, kar bi bilo znamenje, da je naš um le odsev nekega prauma.)

Isto potrja prirodoslovje: „Organične narave — pravi Paulsen s Kantom — ni mogoče razložiti zgolj mehanično. Abotno je misliti, da bo prišel kdaj Newton, ki bi le eno bilko razložil z mehaničnimi zakoni brez smotra.“¹⁾

„Metafizika vodi do misli, da je zadnji razlog vse resničnosti neka enotna volja; praktični razum pa dodaja vero, da je ta volja dobra.“²⁾ Vera na nravni svetovni red je nujna vera.³⁾

Paulsen se torej odločno poteguje za metafiziko. Kajpada ne smemo zatajiti, da vsled svojega kantovstva tudi on ne more prav vun iz subjektivizma. Ko pravi, da je zastoj čakati Newtona, ki bi najneznatnejšo bilko mehanično razložil, mu uide opazka, da se taka razlaga za „absolutni um“ ne zdi nemogoča. Tako navzlic vsem lepim in toplim izrekom o metafiziki, o npravnem svetovnem redu, o kraljestvu svobode in smotrov, o prabitju izveni Paulsenova filozofija v Kantov: „als ob...“ Vse nas sili, da si tolmačimo vesoljstvo, k a k o r d a je ustvarjeno po smotrih večnega Stvarnika. Zato pravzaprav zadenejo Paulsena vse posledice, ki smo jih dokazali sovražnikom metafizike. Pošteno pa priznava Paulsen dejstvo — in to mu je v čast! — da človeštvo ne more biti ne žiti brez metafizike!

Bolj dosledno se bori za metafiziko protestantski teolog dr. Martin Schulze, vseučiliški profesor v Königsbergu.⁴⁾

Najprej odločno obsoja goli empirizem, češ da ne more raztolmačiti razloga in zmisla bitja. Tudi Kantov in Paulsenov „als ob“ po pravici zavrača, ker s samim „kakor da“ ni mogoče premagati Feuerbachove teorije o iluziji religije. Če pravimo: vse je, kakor da je Bog, duša, posmrtnost, svoboda in odgovornost, odgovori Feuerbach: vse je, k a k o r d a — in vendar je vse

¹⁾ o. c. 11.

²⁾ o. c. 13.

³⁾ o. c. 30.

⁴⁾ ib.

⁵⁾ Dr. theol. M. Schulze: Wert und Unwert der Beweise für das Dasein Gottes. Görlitz 1905.

iluzija! Potem dr. Schulze pozitivno osnavlja metafizično idejo o Bogu, zlasti iz teleologije in nrnavnega reda.

Moderna veda, pravi Schulze, je stari teleološki dokaz pač modificirala, a ga ni ovrгла. Poglejmo nekatere momente!

1. Dokaz za teleologijo je prvič svojska posebnost organskega življenja. Primerjali so živo bitje s strojem. Že s tem so izpričali teleologijo. In vendar kako nezadostna je ta analogija! Pri stroju je za določen namen vnanje sestavljeno gonilo, ki je je treba vedno nanovo poganjati, ravnati, časih popravljati. Organično življenje se samo iz notranjščine snuje; začetkom neznatna klica se členi, širi na vse strani, privzemlje iz okolice, kar je rabno, in si vdi-njuje; raste, dokler nima popolne oblike, ravna se, preraja in plodi. Mehanična razlaga organskega življenja ni pravična; res delujejo v organizmih fizikalni in kemični zakoni, toda ne zadoščujejo. Ko bi vse posamezne pojave razložili mehanično, bi s tem življenje še ne bilo razloženo. Organskega življenja ni mogoče razložiti brez smotra, brez cilja (gr. telos), ki za njim teži ves razvoj. Že Baer je spoznal, da deluje v organizmih neka smotrenost-težeča ideja (eine zielstrebige Idee), zadnji čas pa je v grozo Haecklu začel zopet vstajati vitalizem (teorija o vitalnem, živ-ljenskem principu v organskih bitjih).

Vtisk smotrenosti, ki ga povzročajo posamezna živa bitja, je še mnogo silnejši, če se ozremo na ves organski svet, kako je osnovan kakor mogočna škala vedno popolnejših in popolnejših bitij, kjer nižja bitja služijo višjim. Specifično od vseh pa se raz-likuje človek s svojo samosvestjo, s svojo samoodločbo. „Tukaj je širok jarek, ki materializem in naturalizem ne moreta čezenj; izkušata sicer vedno iznova, da bi ga zasula, a ga ne moreta.“¹⁾

Tu se odpre nov svet, kjer vladajo tudi drugi zakoni kakor v drugi prirodi. „Ni mogoče, da bi se bilo razvilo nevidno iz vidnega, neizmerno iz merjenega, misel iz snovi, svoboda iz meje, jaz iz reči!“ Tu je treba „nadprirodne moči, absolutno sva-riteljnega duha“!

2. Tudi nrvn red je brez absolutne volje absolutnega bitja — nezmisel. Izvor vesti in jamstvo nrvnosti, oboje kaže kvišku. „In ker vsa narava s svojo smotrenostjo moli v človeško življenje in je obkroža, je treba reči, da jo je božja volja določila

¹⁾ o. c. 13. 14.

za osnovo dobremu, za material osebnega življenja, in da jo je podredila npravnemu redu.“¹⁾)

Najodločneje pa je nastopil za metafiziko tretji protestant, profesor filozofije dr. Gideon Spicker.²⁾) Dr. Spicker se je upal naskočiti naravnost tudi Kantovo postojanko.

Najprej Gideon Spicker opozarja na metafizični nagon v človeku. „Metafizični nagon je neiztreben, torej je metafizika globoka potreba človeškega duha. Kakor se vrača magnetna igla v kompasu, naj jo sučemo kakor drago, vedno nazaj v prvotno lego proti tečaju, tako teži v človeku transcendentalni čut vedno po večnem tečaju kot viru vse moči in vsega gibanja.“³⁾)

Potem poudarja Spicker posledice antimetafizičnih teženj. „Dvom nad transcendentnim spoznanjem je bil vedno glavno znamenje propada filozofije... V moderni dobi sta še dva posebna vzroka: empirizem in bankrot Hegelove aprioristične spekulacije. Tako je moderna doba nasproti velikim svetovnim problemom brez vednosti in izvestnosti... Sedanji rod rije kakor krt po tleh empirije in izgublja vedno bolj vid za svobodni pogled na celoto... Če otrpne v človeku metafizični čut, tedaj se bodo etika in religija, umetnost in poezija plazile po tleh in zavladal bo sirovi naturalizem.“⁴⁾)

Dalje Spicker utemeljuje, da je metafizika nujna in da je nelogično zanikavati jo. Razberimo poglobitve misli!

1. „Empirično-spekulativna metoda Aristotelova je edino resnična in prava metoda... Da je metafizično spoznanje mogoče, to moramo vsaj verovati. Otročje in sofistično je iz posameznih čutnih prevar izvajati splošni skepticizem... Iz prepada dvomov nas reši le vera, da je spoznanje mogoče in zaupnost te vere črpamo iz globokega neodoljivega hrepenenja po resnici. Absolutna negacija bi bila duševni samomor, a tak samomor ni mogoč, zato je vera v resnico brezpogojno potrebna in splošna...“⁵⁾) Ker je hrepenenje po spoznanju duši vrojeno, je vera ali zaupanje, da je spoznanje tudi mogoče, najfundamentalnejše, kar moramo predpostaviti.“

¹⁾ o. c. 18. 19.

²⁾ Dr. Gideon Spicker, *Der Kampf zweier Weltanschauungen*. Stuttgart 1898.

³⁾ o. c. 5. 70. 7.

⁴⁾ o. c. 23. 100. 7.

⁵⁾ o. c. 32. 44. 47. 53.

2. „V stavku: nad izkušnjo ni mogoče ničesar spoznati, je protislovje. Trditev zanikava vse transcendentno spoznanje in je vendar že sama transcendentna. Skepticizem bi mogel dvomiti, a tajiti ne more, če noče biti neznanstven. Negativni vpogled v nadčutno ni nič manj metafizičen kakor pozitivni... Tudi materializem ima transcendenten cilj in sega nad empirijo v metafiziko.“¹⁾)

3. „Kant je sam s seboj v nasprotju. Za teoretični um taji transcendenčno zmožnost, za praktični um jo mora priznati... Če ima moralična vera v Boga, svobodo in posmrtnost kaj objektivnega v sebi, morajo biti tudi transcendentalni pojmi, ki izražajo to vero, torej pojmi Bog, svoboda, posmrtnost, objektivni... Brez transcendenčne zmožnosti spoznanja nimajo npravne in religiozne potrebe nobenega objektivno-realnega pomena več.“²⁾)

4. „Brez metafizike so vsi zakoni z znakom splošnosti in neizpremenljivosti le hipoteze. Tako neizogibno potrebna je metafizika tudi z znanstveno-empiričnega stališča. Ne empirija, ne metafizika ne moreta pogrešati druga druge, če nočeta biti neznanstveni... Pravzaprav so tudi vsi empiriki spekulativni. Vsak zakon sega čez vrsto opazovanih dejstev in obsega tudi prvine, ki niso dostopne opazovanju. Zakon se sicer opira na dejstva, toda v nobenem slučaju ni vseh dejstev. Prehod od mnogih opazovanih dejstev do neopazovanih je transcendenten, metafizičen... Brezizjemnost zakona, obseg vseh dejanskih in možnih slučajev ni več golo dejstvo, je sklep, je neempirično spoznanje. Če se na to spoznanje ne moremo zanesti, visé vsi zakoni v zraku in so le hipoteze. Kdor spoznanju ne prizna te zmožnosti, ta se mora odreči vsaki vedi... Empiriki pač redko pomislijo, kako globoko tiče v metafiziki, ko zahtevajo za vsak pojav vzrok.“³⁾)

5. „Idealizem, zmisel za duhovno in božje je pravi in višji namen človekov. O tem pričajo velikanski dogodki zgodovine. Tudi sedanost! Vsled napredka prirodoslovja je življenje neskončno bogatejše in lagotnejše — ali pa je tudi v notranjščini srečnejše in zadovoljnejše? Nihče ne more odgovoriti z mirno vestjo kratkotalo: da! Torej je sedanost v zmoti.“⁴⁾)

Povzemimo: „Da je metafizika nujno potrebna, za to je svedok prirodoslovje s svojim bojem med atomistiko in energetiko;

¹⁾ o. c. 71. 69.

²⁾ o. c. 60. 62.

³⁾ o. c. 84. 99. 101.

⁴⁾ o. c. 106.

religija s transcendentnim teženjem in s splošno zahtevo, da se znanstveno obrazloži; filozofija s svojim hrepenenjem po idealu. Vse tri smeri so transcendentalne. Ta dejstva naj bi vpoštevali tudi empiriki!¹⁾ —

Če pa je metafizika upravičena, če je zakon vzročnosti zakon vesoljstva, tedaj so upravičeni in resnični tudi dokazi za božje bivanje, ki se opirajo na ta zakon. Taka dokaza sta zlasti kozmološki in teološki.

1. „Kantovi ugovori proti kozmološkemu dokazu — pravi dr. Gideon Spicker — bi bili le tedaj upravičeni, če bi bil zakon vzročnosti, kakor je menil Kant, le splošna subjektivna oblika mišljenja (Denkform), a ne svetovni zakon. Toda po svedoštvu zgodovine se strinjajo vsi veliki misleci pred Kantom in za Kantom (razen senzualistov in skeptikov), da je drugo resnično. Stavek: iz nič ni nič, vede neizbežno k večnemu bitju. Seveda bi Kant še vedno lahko pravo trdil, četudi je sam, consensus omnium — splošno soglasje — ni zadosten kriterij resnice, toda Kant je sam s seboj, s pametjo in splošno izkušnjo v nasprotju. Če pojavi niso nastali sami iz sebe, (ker iz nič ni nič), so morali nastati naposled iz absolutnega večnega bitja. Ko bi namreč nastali drug iz drugega in tako dalje v neskončnost, bi imeli ‚brezzačetan začetek‘, neskončno vrsto brez začetka, ki bi pa bila vendarle iz samih začetkov, kar je največje protislovje, ki si ga je mogoče misliti.“²⁾

Potem: „Kant priznava, da je za pojavi nekaj, ‚das Ding an sich‘, in to tudi mora priznati, ker bi bil sicer pojav le prazen videz. Ali je ‚das Ding an sich‘ empiričen ali transcendenten; če empiričen, ni ‚das Ding an sich‘; če transcendenten, je mogoče priti do njega le s kategorijo vzročnosti.“

„Tisti nekaj, ‚das Ding an sich‘, mora biti celo sam vzročen. Če ni pojav njegov pojav, je brez zmisljivosti govoriti o tistem ‚Ding an sich‘. Reči pa, da je njegov pojav, se pravi reči, da je ‚das Ding an sich‘ vzrok pojava. In četudi je ‚das Ding an sich‘ brez vzročnosti samo neka bitnost (realnost), je ali v prostoru in času ali ne. Če prvo, nista prostor in čas zgolj subjektivni obliki, kakor je trdil Kant; če pa drugo, je ‚das Ding an sich‘ nekaj brezčasnega in brezprostornega, torej večnega in absolutnega.“³⁾

¹⁾ o. c. 120.

²⁾ o. c. 217.

³⁾ o. c. 218.

„Sicer si pa Kant sam ni bil tako svest svoje stvari. Bilo mu je vrtoglavo in tesno pri srcu, kakor pričajo takele opomnje: Čudno je, je dejal Kant (Kritik der reinen Vernunft S. 472), če postavimo, da nekaj biva, se ne moremo ogniti posledice, da biva nekaj tudi nujno. Na tem popolnoma naravnem sklepu pa se snuje kozmologični dokaz.“¹⁾

„Kozmologični dokaz je v središču vse filozofije. Kdor nima poguma vreči se v to globino uma, mora pač ostati na površju plitvega empirizma in živeti nefilozofično življenje ali pa kakor Kant (protislovno) iskati opore v praktičnih postulatih.“²⁾

Zoper teleologični dokaz pa je imel tudi Kant najmanj pomiselkov. Da mu ni priznal popolne veljavnosti, je bil kriv zopet zgolj Kantov subjektivizem, vsled katerega je zanikal načelu vzročnosti transcendenčno vrednost. Dr. Spicker navaja razne Kantove izreke o tem dokazu. „Teologični dokaz — je priznal Kant — je najstarejši, najjasnejši in splošnemu umevanju najprimernejši. Bilo bi ne le obupno, ampak zaman veljavnosti tega dokaza kaj jemati . . . Nobena subtilna spekulacija, noben dvom ne more pameti tako zbegati, da se ne bi prevzeta zdramila kakor iz sna iz zamišljene neodločnosti, če se ozre na čuda prirode in veličastvo svetovja, in da se ne bi dvigala od veličine do veličine, do najvišjega, brezpogojnega vzroka . . . Vse svetovje bi izginilo v nič, če si ne bi mislili nekaj, kar izvun vsega prigodnega samo o sebi biva in vzdržuje vse.“³⁾

2. Dr. Spicker tudi pozitivno utemeljuje kozmologični dokaz. „Nič absurdnega ni, pravijo, česar bi še ne bil kdo trdil. A do tega še vendar nihče ni prišel, pripominja dr. Spicker, da bi imel sam sebe za svojega stvarnika. Neodoljiva moč, takoimenovani vzročnostni nagon, nas sili, da priznamo učinku pristojen vzrok, in mi si ne moremo tajiti, da smo učinek . . .“⁴⁾

„Iz nič ni nič“ . . . Ta stavek je zgled najveličastnejše spekulacije, kar jih pozna zgodovina filozofije. Če iz nič ni nič, je moralo vedno nekaj biti, torej nekaj biva samoposebi. Bivati mora torej absolutno večno bitje, bitje a se (samo od sebe).

¹⁾ o. c. 220. 323.

²⁾ o. c. 226.

³⁾ o. c. 226.

⁴⁾ o. c. 12.

Ker so materialni in duševni pojavi končni, prostorno in časovno omejeni ter nimajo sami v sebi razloga, je logična posledica, da mora biti zadnji in absolutni vzrok nad njimi: torej neprostoren, brezčasen, nenastal, neskončen, večern in sam od sebe. To je preprosta posledica stavka: *Ex nihilo nihil fit* – iz nič ni nič!“¹⁾

„Nič končnega in nastalega posamič nima v sebi razloga svoje biti, torej tudi vse skupaj ne. Potemtakem mora biti neko absolutno bitje. Dvom ne more prereči, da je ta sklep pravilen in dosleden. Ko bi bil ta sklep le subjektivno nujen, t. j. le za nas, ker bi si mi drugače misliti ne mogli, dasi bi lahko bilo drugače, bi bilo mogoče, da bi bil svet iz nič . . . Tedaj pa bi bilo lahko vse brez razloga in vzroka, nemogoča bi bila vsaka izvestnost in mogoč bi bil le absolutni skepticizem, ki vršiči v stavku: Nič ni gotovo, celo to ne, da ni nič gotovo. Kdor hoče vbežati temu nezmislu, mora priznati, da je transcendentno spoznanje mogoče in da biva večno bitje.“²⁾

„Če se nočemo zadovoljiti s posebljenjem (personifikacijo) prirodnih sil, moramo priznati, da je celokupna priroda učinek višjega vseobčnega vzroka . . . Pri predmetu kot končnem pojavu ne moremo obstati; ta nima sam v sebi razloga, temveč je odvisen od višjega absolutnega. To je osrednja točka, ki iz nje potekajo vsi učinki . . . Pojem absolutnega je nujni, naravni postulat mislečega uma in dosledni rezultat empirične vede. Poleg tega ga bistveno podpirajo etika in religija, umetnost in poezija; zrased je najtesneje z vsemi silami naše zavesti . . . Priznati absolutno kavzaliteto, to je edina pot do svetovnega naziranja, ki se more sklicevati obenem na um in izkušnjo. Ker si nismo sami dali biti z vsemi zmožnostmi zavesti in si je torej tudi ne moremo sami ohranjati, torej mora vsak priznati, da mora biti nekaj izvun nas, kar nam daje bit in njega svojstva. V tem vzroku gotovo ne more biti manj kakor v učinku; če je naše bitje pametno in smotrno, morajo biti taki tudi pogoji, v katerih bivamo: pozorišče, ki na njem živimo, zemlja z vsemi organskimi in neorganskimi tvorbami, nje razmerje do solnca in razmerje osolnčja do drugih svetovnih teles. Vsa zveza mora biti enotna, smotrna in pametna,

¹⁾ o. c. 100. 121.

²⁾ o. c. 101.

če je taka naša zavest. Zato smo upravičeni sklepati od subjektivne zavesti, ki je neposredno dejstvo, na um, razodevajoči se v svetovni uredbi, in naposled na absolutni um.“¹⁾

„Vnanja smotrnost in notranja nuja mišljenja (Denknotwendigkeit), obe nas silita, da priznamo absolutno.“²⁾

* * *

Navedli smo nekatere svedoke za prepričanje resnih miselcev, da človeštvo ne more biti in žiti brez metafizike. Če torej narava ne snuje življenja na laž, mora biti metafizika resnica! Navedli smo obširneje zlasti dr. Gideona Spickerja, ker je ta modroslovec razvil marsikako misel, ki smo jo poprej v razpravi le bolj namignili. O Paulsenu smo rekli, da tiči še vedno v Kantovem subjektivizmu. Spicker je odločno zavrgel kantovstvo in se postavil zopet na realna tla. Le en izraz je še tudi pri Spickerju subjektivističen, izraz: *vera*. Dr. Gideon Spicker pravi, da nas vsa narava žene v metafiziko, da se torej moramo zanesti na naravo ter verovati, da je metafizika mogoča. Tu tiči še nekaj kantovstva iz „kritike praktičnega uma“. Kdor hoče premagati vse antimetafizično kantovstvo, mora premagati še to subjektivistično misel. In zdi se nam, da to ni tako težko! Treba se je le še nekoliko bolj vglobiti v prva načela. Oglejmo si sodbo, s katero izražamo n. pr. načelo: iz nič ni nič, načelo, katero je dr. Gideon Spicker tako nepobitno uporabil za metafiziko o Bogu! Iz nič ni nič t. j. iz nič ne more nič nastati samoposebi, brez vzroka. Ta sodba je gotovo, kakor pravi dr. Spicker, nujna. Treba je le do dna uvideti to nujo. Kaj pravi ta nuja? Ali le to, da si ne moremo drugače misliti? Iz nič ni nič — jaz si ne morem drugače misliti, kakor da ima vse, kar nastane, svoj vzrok. To je resnično, toda je li vse? Iz nič ni nič — to je meni razvidna sodba. A razvidno mi ni le to, da si ne morem drugače misliti, razvidno mi je tudi, da ne more drugače biti! Da, prvotno vidim le vsebino sodbe, da iz nič nič samoposebi ne more biti, šele drugotno, po refleksiji uvidim, da si tudi drugače misliti ne morem. Zato je neposredna posledica vsakega dvoma o takem razvidnem načelu absoluten, splošen, nihilističen skepticism!

¹⁾ o. c. 161. 163.

²⁾ o. c. 103.

Če pa enkrat priznamo objektivno veljavnost razvidnim načelom, priznamo metafiziko.

Razvidno načelo je načelo zadostnega razloga. Kar je, je ali samo od sebe ali ne. Če je samo od sebe, mora imeti samo v sebi zadosten razlog; samo sebe obrazložuje, samo sebe nosi. Če vprašam: zakaj je? treba mi je le doumeti njega bistvo in spoznam, zakaj je. Njega bistvo je pač tako, da ima v sebi vse pogoje svojega bivanja, da mora biti in ne more ne-bit. Kdor doume bistvo takega bitja, uvidi, da je protislovno, da bi tako bitje ne bilo. Tako bitje je nujno, ker ne more ne-bit. Ko bi moglo ne-bit, bi mu bilo v bistvu indiferentno biti ali ne-bit. Tedaj pa bi ne bilo več samo od sebe, ker bi moralo nekaj drugega to indiferenco premagati in bitje udejstviti. Ako torej bitje nima samo v sebi zadostnega razloga, da je, mora biti ta določujoči razlog v kakem drugem bitju. Razlog pa, ki je v enem bitju z ozirom na bit drugega bitja, se imenuje vzrok. Bitje, ki nima samo v sebi zadostnega razloga, da je, je provzročeno. Tako iz načela zadostnega razloga po analizi sledi načelo vzročnosti.

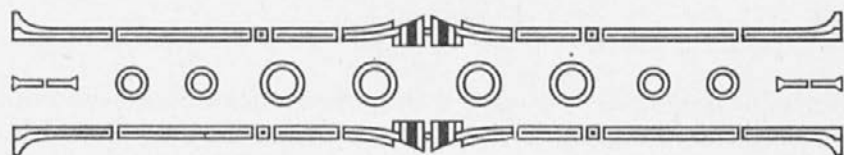
Zlasti je razvidna ta zveza med načelom zadostnega razloga in načelom vzročnosti, če razmatramo postanek bitij. To in ono v naravi nastane. To je empirično dejstvo. Če kako bitje še le nastane, ni v njem zadostnega razloga za bit. Ko bi samo v sebi nosilo zadostni razlog, bi ne bilo nastalo še le sedaj, marveč bi sploh ne bilo še le nastalo. Če določujoči vpliv ni prišel od zunaj, je bil vedno tu zadostni razlog. A zadostni razlog, ki je vedno tu, vedno nosi bitje, čigar je. Če je torej zadostni razlog vedno tu, je vedno tu tisto bitje. Bitje, ki ima samo v sebi zadostni razlog, ni nastalo, temveč je nujno in večno. Ako torej kako bitje nastane, nima v sebi zadostnega razloga. Če nima samo v sebi zadostnega razloga, nastane le pod vplivom drugega bitja. Nastati pa pod vplivom drugega bitja se pravi biti učinek drugega bitja, ki je vzrok. Tako sledi načelo vzročnosti iz preproste analize načela zadostnega razloga in je prav tako splošno, prav tako nujno, prav tako brezpogojno kakor le-to. Transcendencja, ki tiči v načelu vzročnosti, tiči že tudi v negativni obliki načela zadostnega razloga. Kar nima samo v sebi zadostnega razloga, ga mora imeti v drugem bitju. Tako um, ki doume prvo bitje kot nezadostno obrazloženo, doume že prav s tem drugo bitje kot obrazložujoče prvo. Um spozna eno bitje in spozna ob-

enem, da je pod vplivom drugega bitja. Torej spozna prvo bitje tudi, v kolikor je pod vplivom drugega, spozna v prvem bitju ozir in odnos do drugega bitja, spozna v prvem bitju vsaj nekoliko tudi drugo bitje. Pravzaprav to še prava transcendenca ni. Duh ne preskoči enega bitja (transcendit), da spozna drugo, marveč v enem bitju spozna drugo. Kakor oko gleda sonce v vodi, ker se v njej odbija solnčna dejavnost, tako duh gleda vzrok v učinku, ker se v njem izraža vzročna dejavnost.

Iz tega je tudi razvidno, da za načelo vzročnosti ni treba dolge empirije ali celo popolne indukcije. Iz analize vsakega pojava, vnanjega ali notranjega, stvarnega ali duševnega, um lahko povzame načelo vzročnosti. Empirija daje umu le materiala, da ga vzbudi na razmišljanje, in obenem praktično potrjuje teoretično načelo. Kjerkoli se pokaže kak pojav, naj si bo velik ali neznan, navaden ali nenavaden, povsod um ali najde vzrok ali če ga ne najde, ga postulira, t. j. v svesti si je, da je vzrok, četudi je še neznan. To načelo priznava tudi vsa empirična veda in je, kakor smo že rekli, le na tej podlagi mogoča. Moderna veda se vara le v tem, da misli, da morajo biti vsi vzroki v sferi čutnega sveta. To je samovoljna podmena. Če je mogoče čutni svet razložiti samega iz sebe, prav, tedaj je nepotrebno zunaj čutnega sveta iskati vzrokov. Ako pa empirija in razmišljanje pokaže, da čutni svet nima sam v sebi zadostnega razloga, tedaj isto načelo vzročnosti neizprosno terja, da priznamo drugo bitje, izvunsvetovno in nadsvetovno, kot vzrok empiričnega sveta! Načelo vzročnosti je vedno metafizično — empirija nudi duhu zanj le elemente in ga ob enem praktično potrjuje — v rečenem slučaju pa vodi načelo vzročnosti v metafiziko v najglobljem zmislu, v metafiziko o B o g u.

Dr. Aleš Ušeničnik.

Počajevski listki.

(Zgledi ruske pravoslavne polemike).

Ko sem po selitvi pričel urejevati svoje knjige in papirje, sem našel med drugimi rečmi zametanih veliko malih, neznatnih papirjev, katere sem nekje slučajno dobil in vtaknil k sebi. Morda bo kakega Slovenca zanimalo, ako jih objavim, ker so značilni za nove ruske razmere.

Papirji, katere imam pred seboj, so letaki, katere izdajajo menihi slavnega, nekdanj zedinjenega in s spomini na sv. Jozafata posvečenega, sedaj pravoslavnega počajevskega samostana na Beli Rusi. Radi tega nosi tudi vsak naslov: „Počajevskij listok“. Večinoma so versko polemične vsebine proti katoličanom, nekateri so asketični, pisani v čudovitem bizantinsko-samostanskem slogu iz 12. stoletja, da je čitatelju pri duši, kakor da bi čital kako staroslovensko „Žitje“ iz kakšnega novo najdenega menologa, drugi so tudi čisto posvetni, kakor oni, ki prinaša carjev manifest o ustavi. Toda polemika proti „latinikom“ prevladuje tako, da je jasno, da tvori ona glavni namen „počajevskih listkov“. Ko se je namreč na Ruskem dovolilo prestopiti iz državne pravoslavne vere v druga veroizpovedanja, se je prepisalo na Litvi in na Beli Rusi, zlasti pa na Podlesju, holmski škofiji, v lublinski guberniji mnogo uradno za pravoslavne vpisanih bivših uniatov za katoličane. Ko je na Ruskem vlada uradno odpravila unijo, ni naroda nič vprašala, če hoče prestopiti v pravoslavje ali ne, ampak kjer je duhovnik podpisal svoj prestop — večkrat so jih k temu prisilili, včasih tudi vpijanili, da so izvabili od njih podpis — so zapisali takoj celo faro, da se je „prijediniła“. Ko so ljudje to zvedeli, so večinoma protestirali, včasih celo jako glasno in burno, in vlada je mirila take vrste „buntovščike“ z uralskimi kozaki in s podobnimi sredstvi. Sedaj je pa na

Ruskem prestop iz ene vere v drugo dovoljen in tako „posilipravoroslavni“ prestopajo v masah h katoličanstvu.

Šele sedaj je prišla ruska duhovščina do prepričanja, da je treba za versko vzgojo naroda skrbeti še z drugačnimi sredstvi, kakor so „visočajši ukazi“ in nagajke zauralskih *Mongolov*, uradno zvanih „kozaki“. Da bi zabranili in ovirali prestop bivših uniatov h katoličanstvu, so pričeli menihi počajevskega samostana v velikih množicah razširjati omenjene letake med narodom. Dobro jim služi določba carjevega manifesta, da je prestop iz ene vere v drugo dovoljen, *toda propaganda se sme delati samo za uradno pravoslavno vero*. Ker je pa „ispravniku“ prepuščeno, določiti v posameznih slučajih, kaj se pravi „delati propagando“, je vsaka verska akcija od strani katoličanov tudi sedaj nemogoča, ker činovnik lahko smatra vse za „propagando“; prepovedano je tudi na Ruskem katoličanom odgovoriti na „počajevske listke“, ker bi to bila „propaganda“. Odgovori se pišejo v Krakovu v velikoruskem, maloruskem in poljskem jeziku in se na razne načine vtihotapljuje čez mejo in razširjajo med ljudstvom.

Oglejmo si torej nekatere listke, kakor mi ravno pridejo pod roke:

1. „Počajevskij listok“ št. 24. — Rožnika 1905. Listek je kot vsi drugi pisan na preprostem papirju, ima 4 strani velike osmerke in pod naslovom ima vsak listek kako sliko, ilustracijo iz sv. pisma. Naš listek št. 24 ima sliko, kako Kristus apostolom noge umiva s podpisom: „Obraz dah vam, da, jakože az sotvorih, i vytvoriše (Jan. 13, 15). Slika se nanaša na vsebino listka, ki ima naslov:

»*Ali je res, da je rimski papež glava Kristove cerkve in ne more grešiti?*«

Ta predmet obravnava počajevski menih takole:

„Katoličani dokazujejo, da je to resnica, in še kakšna? — največja in poglobljena resnica. To je prva zapoved njihove vere. „Živi, moli, veruj, vse kakor hočeš po svojem, — pravijo pravoslavnim, — samo priznaj našega papeža in bodeš naš brat, uniat.“

Odkod se je vzelo pri njih tako čudno učenje in zakaj se tega tako drže?

Katoličani so tako poveljali svojega papeža in ga postavili na mesto Boga na zemlji, da bi mu podvrgli ves svet, vsa kraljestva.

Ni od Krista prišlo to delo. Kristus ni mislil o gospodstvu nad svetom. On je naravnost rekel: »Carji gospodujejo nad narodi, kateri jim vladajo, imenujejo se dobrotniki; a vi ne tako: ampak kdor je izmed vas večji, naj bode kakor manjši, in kdor načeljuje, kakor služabnik« (Luka 22, 25–26) in da bi še bolj jasno pokazal vsem to pot, katero si je izbral, je umil Odrešenik noge učencem in dodal pri tem: »Jaz sem vam dal zgled, da bi tudi vi to delali, kar sem jaz vam storil. Resnično, resnično vam povem: hlapec ni večji od svojega gospodarja in poslanec ni večji od njega, ki ga je poslal. Ako to znate, blaženi vi, ako izpolnjujete« (Jan. 13, 15–17).

Tako jasno in razumljivo je govoril Gospod o potu, katerega je izbral za sebe in svoje naslednike, ker je še druga pot, in velika napaka je, podati se na njo. Celo Gospod ni odšel skušnjavam v tem slučaju: in ko se je nekoč postil v puščavi, ga je zapeljeval zlobni duh, rekoč: »vrzi se samo doli, pokaži svojo silo in veličje, in vsi bodo verovali in priznali tebe« in še: »samo pokloni se meni in jaz dam tebi vsa carstva zemeljska« (Mat. 4. 6; Luk. 4, 7).

Gospod je premagal te izkušnje in jih je pregnal, toda on je vedel, kako vabljivo in prikupljivo bode gospodstvo nad brati za ljudi, ter se je bal, da ne bodo vsi vztrajali proti skušnjavam in zato je tako jasno in vsiljivo svaril.

In njegov strah se je uresničil. Rimski višji duhovniki so podlegli hudičevi skušnjavi, da bi se naredili za vladarje sveta, in v začetku je imel njihov načrt velik uspeh. Zapadni narodi, katere so papeževi služabniki izpreobrnil v krščansko vero, so se popolnoma podvrgli papežem, papeži so jim postavljali kneze in odstavljali, papeži so nalagali v slučaju nepokorščine na cele dežele prepoved obhajati službo božjo, in to se je sprejemalo kot srd nebeški, papeži so razdajali namesto denarja pokornim in poslušnim odpušcanje grehov, — odpustke, — in ljudje so mislili, da je dovolj, da se dobi takšen listek od papeža, da bi po njem, vse eno, kar zadeva pravo vero in vrednost, uničeni bili na nebu njihovi grehi. Dosti je bilo, da je papež dvignil zastavo, in sto tisoči naroda so bili gotovi iti pobijati krivoverce, bojevati s Turki ali pa ropati grško carstvo. Tako so dolgo carjevali papeži nad Nemci, Francozi, Italijani in drugimi zapadnimi narodi.

Hoteli so imeti ravno tako oblast tudi nad pravoslavniimi: Grki, Srbi, Bolgari, Rusi in drugimi. Mi pravoslavni verujemo, da je glava cerkve Kristus sam, da on nevidno vlada nad cerkvijo, a vidno vladajo ji zbori od Boga postavljenih višjih pastirjev; najvišjo oblast imajo zbrani od vsega krščanskega sveta ali vesoljni zbori. Papeži so hoteli dokazati, da stoje celo višje kot vesoljni zbori. Radi tega so izpremenili veroizpovedanje, katero so sestavili na zborih, zlasti so dodali, da sveti Duh izhaja tudi od Sina. Radi tega so tudi uveli nove navade, n. pr. postiti se v soboto, križati se s celo roko, duhovnikom briti brade in ne imeti zakonskih žen, narod obhajati z opresnimi kruhi i. t. d. Pravoslavni niso sprejeli teh papeževih izmišljenin in se niso podvrgli papeževi vladi. Nato so papeži prokleli pravoslavne in so se oddelili od pravoslavne cerkve, dasiravno še do sedaj ne prenehajo pravoslavnih nagovarjati, da bi se jim podvrgli.

Kmalu so tudi zapadni narodi spoznali zvijačnost in nepravičnost papežev. Tako so se oddelili od katoličanov luterani, anglikani, kalvinisti i. t. d. Vsi ti, ki so bili nekdanj katoličani, so postali nespravljivi sovražniki papeževega carstva.

Katoličanom je bilo potreba i proti pravoslavnim i proti luteranom, anglikanom, kalvinistom i. t. d. braniti svojo izmišljenino o vsesveti oblasti papeževi. Začeli so torej učiti, da je po Gospodovem vnebohodu papež zavzel njegovo mesto, da je on namestnik Kristov na zemlji, vice-bog, ako si je on tudi izmislil mnogo novega, česar niso znali niti sami apostoli, je imel k temu pravico radi tega, ker ne more grešiti in vse, karkoli on pove, je resnica. Slednjič leta 1870, to je vsega približno pet in trideset let tega nazaj, so razglasili to katoličani za glavno pravilo svoje vere. Glejte, kako stara je njihova vera! Mnogo ljudi še živi, ki pomnijo čas, ko še ni bilo tega nečistega učenja.

Kako bi mi pravoslavni sprejeli to učenje za Kristovo! Ono ni samo bogoskrunstvo, ampak naravnost grdo.

Saj je Jezus Kristus pred svojim vnebohodom rekel: Jaz sem z vami vse dni do konca veka. Amen. (Mat. 28, 20). Ako je on z nami, čemu nam bo še njegov namestnik? Ali Gospod ni izpolnil svojih besed, ali nam On ni ljub, da se obračamo k drugim, ali je preslab, da bi iskali pomoči pri ljudeh? Zemeljski carji potrebujejo namestnikov za oddaljene pokrajine, ker carji niso vsepričujoči; gubernatorji potrebujejo pomočnikov,

zastopnikov, vice-gubernatorjev; toda Bogu, vsepričujočemu in vsemogočnemu ni potreba niti namestnikov niti vice-bogov.

A da papež ne more grešiti, kdo bo to verjel? Samo Bog je brez greha. A med ljudmi ni človeka, ki bi živel in ne grešil, če bi bil tudi samo eden dan njegovega življenja (Job 14, 4–5). Mi vsi grešimo mnogo (Jak. 3, 2). In če povemo, da nimamo greha, goljufamo sami sebe in resnice ni v nas (1. Jan. 1, 8).

Med papeži so bili razbojniki, prešustniki in ženske, ki so z goljufijo prišle na papežev prestol, celo neverniki in krivoverci, katere so prokleli celo sami katoličani. Kako torej? Katoličani so jih popred prokleli in zdaj jih bodo imeli za svetnike.

Tako, ko so se podali hudičevi skušnjavi, ne morejo se sedaj opravičiti, ne samo pred sodiščem Krista, ki vidi skrivnosti srca, ampak tudi pred slabim človeškim sodiščem. Sami se zapletajo v mreže, v katere so hoteli ujeti druge.“

2. Počajevskij listok, št. 34, veliki srpan 1905. Naslovna slika: Judje skušajo Jezusa. Podpis: „Pervosvjaščenic i starci Judejskije osuždajut Krista za Jego učenije“. Naslov:

Zakaj smatramo mi katoličane za krivoverce in kako se moramo do njih obnašati?

„Jezus Kristus je dal ljudem sveto krščansko vero. Apostoli so jo oznanjevali, mučenci so za njo trpeli, sveti očetje so jo razložili in potrdili. Pravoslavna cerkev hrani to vero apostolsko in očetovsko neoskrunjeno, a krivoverci so jo vedno kvarili in zavijali po svoje.

Tako so tudi katoličani mnogo, kar je bilo odkritega od Jezusa Krista in izročena od apostolov in svetih očetov, pokvarili, izpremenili po svoje. Le poglejte in razsodite sami.

1. Beseda božja uči, *da je glava cerkve — Kristus* (Ef. 5, 23; Kol. 1, 18), da ga nihče ne more zastopati. (1. Kor. 3, 11). Jezus je pred vnebohodom tudi tako obetal učencem: „Jaz bom z vami vse dni do konca veka.“ (Mat. 28, 20.) Mi to verujemo, a katoličani imajo za glavo cerkve papeža in ga imenujejo namestnika božjega na zemlji.

V besedi božji je rečeno, da se vsak človek v grehah rodi (Ps. 50, 7), da *ni človeka brezgrešnega*, ako bi bil tudi samo en dan njegovega življenja (Job 14, 5). A katoličani uče, da je njihov papež brezgrešen in mu verujejo kakor Bogu.

2. Jezus Kristus je razodel, da sveti Duh izhaja od Očeta: „Kedar pride tolažnik, katerega vam bom poslal od Očeta, Duh resnice, *ki od Očeta izhaja*, On bo pričeval o meni. (Jan. 15, 26). Sveti očetje, ki so zložili veroizpovedanje, so vmetili tudi vanj te besede Gospodove: „In v svetega Duha, Gospoda, Oživiljetvoritelja, ki od Očeta izhaja“, in so prokleli vsakega, ki bi kaj dostavil k temu veroizpovedanju (3. vesoljnega zbora pravilo 7). A katoličani uče, da sveti Duh izhaja od Očeta in od Sina in s tem nalagajo na sebe prokletstvo svetih zborov.

3. Jezus Kristus je velel, da bi vsi zavživali v sv. obhajilu Njegovo Telo in Kri; kajti kdor ne je Mesa Sinu človeškega in ne pije Njegove Krvi, ne bode imel večnega življenja (Jan. 6, 53). Ko je podajal kelih, je rekel Gospod naravnost: Pijte od njega vsi (Mat. 26, 27). Mi se tudi tako obhajamo, a katoliški duhovniki ne poslušajo Gospodove zapovedi: sami zavživajo Telo in Kri Gospodovo, svetne ljudi pa ne obhajajo s Krvjo Gospodovo. Otrokom pa celo ne dajejo nobenega obhajila. Da, niti kruha ne vzamejo za obhajilo takega, kakoršnega so rabili Jezus Kristus in apostoli in vsi svetniki: ne kvasni, ampak opresni kakor Judje.

4. Gospod je rekel svojim učencem: Kedar ste storili vse, kar vam je bilo zapovedano, recite: mi smo ničvredni hlapci, ker smo storili (samo), ker smo dolžni bili storiti (Luk. 17, 10). Tako so tudi mislili o sebi sveti apostoli. Tudi mi verujemo, da nihče ne more storiti več, kot je dolžan, ker mi smo dolžni biti popolni, kakor Oče nebeški (Mat. 5, 48). A papeži in duhovniki so pričeli učiti, da so svetniki naredili dobrih del več kot jih jim je bilo potreba in da so dobra dela ostala takorekoč v cerkveni pušici, s katero lahko razpolagajo papeži. In začeli so papeži in duhovniki barantati z dobrimi deli svetnikov in za denar dajati ljudem listke — *odpustke*,* ki pomenijo, da se jim vštejejo dobra dela svetnikov. In prišlo je pri katoličanih do tega, da se more bogatin, ki ima veliko denarja, lahko in brez truda zveličati, a revežem je to težko. A Gospod je učil ravno obratno, in zapovedal je iti *po tesni poti* v carstvo nebeško. (Mat. 7, 14).

5. Gospod je rekel o svojih vernikih: kadar jim bo vzet Ženin, takrat se bodo postili (Mar. 2, 20). V spomin na te besede, so sveti apostoli postavili *post v sredo*, kadar je Judež prodal

Krista in v *petek*, ko je bil križan. Oni so sklenili: Ako se škof ali duhovnik ali dijakon ali hipodijakon ali lektor ali psaltes ne bode postil v svetem štiridesetskem postu pred Velikonočjo, ali v sredo ali v petek, ako ne bode bolan, naj bode odstavljen. Ako pa sveteni človek, naj bo izobčen (67 pravilo). V soboto so se pa prepovedali postiti, kakor tudi v nedeljo (64 pravilo). A katoličani ne poslušajo te apostolske zapovedi: ne postijo se v sredo ampak v soboto, in s tem se sami sebe podvržejo kletvi apostolov in svetih očetov (6 vesoljnega zbora 55. pravilo).

6. Po izročilu, ki izhaja od svetih apostolov, križamo se mi s tremi prsti v imenu sv. Trojice in položimo na sebe križ s čela na prsa, s prvega pleča na levo. Tako so se prekriževali nekdanji katoličani. Njihov papež Inocenc tretji piše o tem tako-le: Znamenje sv. Križa se mora narediti s tremi prsti tako, kakor se dela, kedar izgovarjamo sv. Trojico, od zgoraj navzdol, od desne strani na levo, kajti Odrešenik je prišel z neba na zemljo in od Judov je prešel k drugim narodom. A sedaj ne poslušajo katoličani in papeži svojega nauka in se križajo ponovem s celo roko in z levega pleča na prsa.

Petdeset let tega, leta 1854. so si izmislili, da je presveta Mati Božja brez madeža izvirnega greha spočeta, a popred sami tega niso verjeli. Še veliko drugih izmišljenin imajo katoličani: orgle, vice, neoženjene duhovnike itd.

Vsem tem izmišljeninam verjamejo katoličani bolj kakor Besedi božji. Pravoslavni so dolgo časa prigovarjali katoličanom, naj zavržejo take izmišljenine, a katoličani niso poslušali in ne poslušajo. Radi tega je pravoslavnim samo še eno preostalo — postopati po besedah Jezusa Kristusa: „Če tudi cerkve ne poslušajo, naj ti bo kakor nevernik in očiten grešnik“ (Mat. 18, 17).

Mi, pravoslavni smatramo tudi tako katoličane, in se nam je potreba varovati, da bi se ne okužili z njihovo herezijo in ne bili ž njimi izobčeni od Kristusa in njegove Cerkve.

Poglejte, kakšna pravila so nam veleli izpolnjevati v tem oziru sveti apostoli in zbori svetih očetov.

O molitvi. Svetih apostolov pravilo 65: „Če pojde kdo iz duhovništva ali sveteni človek v sinagogo judovsko ali heretično (v katoliško cerkev) molit: naj bo od duhovniškega

stanu odstavljen in izobčen od občevanja cerkvenega.“ Podobno je rečeno tudi v 45 prav.

O shodih. Laodik. zbor. prav. 9.: „Na pokopališča vseh heretikov, in na takozvana mučenska mesta (na [katol. božja pota), ne sme biti cerkvenim dovoljeno hoditi radi molitve ali zdravljenja. A vsem, ki hodijo, ako so verniki, naj jim bo odrečeno cerkveno občevanje za nekaj časa.“ Pravilo 34.: Ne spodobi se, da bi kak kristjan opustil Kristusovih mučenikov in šel k lažisvečenikom, ki se ali nahajajo med heretiki, ali pa so sami bili heretiki (n. pr. Antonij Paduanski, Janez Nepomuk, Jozafat Kuncevič). Ti so namreč oddaljeni od Boga: radi tega naj bodo vsi, ki se k njim zatekajo, pod kletvo.

O blagoslovih. Pravilo 32. ravno istega Laodikejskega zbora. Ne spodobi se od krivovercev (katoliških duhovnikov) sprejemati blagoslove, ki so bolj prazna vera kot blagoslovi.

Zakon s krivoverci je prepovedan po 10em in 31em pravilu Laodikejskega zbora, a tudi po 14em pravilu Četrtega Vesoljnega zbora, ki se takole čita: „Ne gre, da bi se pravoveren mož v zakonu združil s krivoversko ženo, niti, da bi se pravoslavna žena zvezala s krivovernim možem. Ako se bo pa kaj takega zgodilo, je treba smatrati zakon za neveljaven in nezakonsko skupno življenje raztrgati. Ne spodobi se namreč, da bi se družilo, ker je nezdružljivo, namreč družiti z ovco volka in z deležem Kristusovim usodo grešnikov. Ako pa kdo prestopi to našo postavo, naj bo izobčen.“ A v Nomokanonu v večjem Trebniku je ravno to pravilo navedeno pri 58em oddelku in mu je še dodano: „Isto tako latinci, ako se je kdo združil v zakonu.“

Torej sveti apostoli in zbori sv. očetov prepovedujejo pod kletvijo hoditi v katoliške cerkve ali na katoliška božja pota, sprejeti blagoslov od katoliškega duhovnika, stopiti v zakon s katoličanom. Komur je drago večno življenje, naj izpolnjuje ta pravila.“

3. Počajevskij listok šte. 29. Avgust 1905. Naslovna slika: „Juda je vzel 30 srebrnikov preč, odšel iz svetišča in se obesil.“ (Mt. 27. 5.)

Naslov: „Slovo blaženega Teodozija igumena pečerskega h Kijevskega knezu Izjaslavu o veri krščanski in latinski.“

Devetindvajseti listek je torej samo ponatis starodavne propovedi Teodozija Pečerskega „proti latinikom“. Ta govor je eden izmed redkih ostankov staroruske književnosti kijevske ali predmongolske dobe in je v jezikoslovnem kakor tudi v kulturno-zgodovinskem oziru velike važnosti. Toda počajevski menih izdajatelj je obenem ž njim izdal tudi svojo veliko nepoštenost al nevednost. V naslov je postavil: „Slovo blaženega Teodozija igumena pečerskega,“ kakor da bi bil pisatelj „slova“ sam blaženi Teodozij igumen pečerski, nazvan tudi „Veliki“. Toda sedaj je dokazano in splošno priznано, tako da ne more biti nobenega dvoma več, da je dotično slovo napisal neki pečerski menih z imenom „Teodozij Grk,“ ki je morda identičen z opatom Teodozijem, zaupnikom kneza Izjaslava Milislaviča. Ako je počajevski izdajatelj naredil to očitno in debelo pomoto nehoté, bi pričalo to o njegovi veliki nevednosti ravno v predmetu, ki bi moral biti njegova stroka, bolj verjetno je pa, da jo je storil nalašč, da bi tako pamfletu med ljudstvom pridobil več veljave.

Teodozij Pečerski je namreč ena največjih in najblažjih postav iz staroruske cerkve, visoko čaščen med ruskim narodom. On je bil eden izmed prvih učencev svetega Antonija, ustanovitelja meništva na Ruskem. V mestecu Ljubeč v Černigovski guberniji je živel začetkom enajstega stoletja pobožen mož svetnega stanu, njegovo ime je neznano, katerega je prijela pobožna želja, da bi obiskal svete kraje v Palestini. Mimogrede se je ustavil na sveti gori Atos v samostanu, meniško življenje mu je tako ugajalo, da je sam postal menih in dobil samostansko ime Antonij. Nato se je vrnil, spremljan z blagoslovi atoških menihov, na Rusko, da bi med svojimi rojaki vpeljal redovno življenje. Najpred je šel v Kijev, ki je bil takrat središče duševnega, političnega in cerkvenega življenja na Ruskem in kjer se je nahajalo vže več samostanov. Toda ti samostani mu niso ugajali. Bili so ustanovljeni od velikih knezov kijevskih, Vladimirja in njegovega sina Jaroslava, bili bogato dotirani in imeli popolnoma aristokatičen značaj. Blodil je torej nekaj časa okrog in naposled je našel votlino, v katero je zahajal molit sv. Ilarion — tudi eden največjih prikazni staroruske cerkve — in katero je lastnik ravnokar zapustil, ker je bil sel kneza Jaroslava Modrega imenovan za prvega ruskega metropolita v Kijevu. K njemu so pričeli prihajati pobožni mladeniči in živeti

ž njim skupno, redovno življenje v podzemeljskih luknjah, katere so si sami izkopali. To je bil začetek starodavnega, imenitnega Pečerskega samostana. Eden izmed prvih učencev, ki je postal drugi ustanovitelj samostana, je bil veliki Igumen Teodozij.

Teodozij – tudi njegovo svetno ime je neznano – se je rodil v Vasiljevu, sedaj Vasiljskov, petdeset stadijev od Kijeva, kot sin visokostoječega kneževega uradnika. Mladost je preživel v Kursku v černigovski guberniji, kjer je dobil za takrat veliko izobrazbo in se je odlikoval po svojem vzornem življenju. Ko je imel trinajst let, mu umrje oče. Njegovi materi ni ugajalo njegovo pobožno življenje in poskušala je z jako tihimi sredstvi, da bi ga spravila na drugo pot. Ker je videl, da doma ne more nadaljevati svojega pobožnega življenja, je večkrat zdoma pobegnil ter se pridružil romarjem v sveto deželo, da bi obiskal svete kraje. Trda mati ga je vsakikrat ujela, zaprla in pretepla. Prostost je šele dobil, ko je materi obljubil, da ne bo več pobegnil. Nato je nadaljeval doma svoje pobožno življenje, zahajal v cerkev, pekel za cerkev obhajilne kruhke (prosfore) in opravljal druga dela, in kar si je na ta način prislužil, je dal revežem. Toda materi tudi to opravilo ni ugajalo, češ, da dela družini sramoto, in ga je skušala od njega odvrti najprej z besedami, potem pa tudi s pretepanjem. Slednjič se ga je usmilil knezov namestnik v Kursku, vzel ga je k sebi in naredil v svoji zasebni kapelici za mežnarja. Odtod je pri priliki zopet pobegnil in šel v Kijev, da bi vstopil v samostan. Nekoliko popred se je nastanil Antonij v Ilarionovi pečeri. Po kratki poskušnji je sprejel mladeniča za svojega učenca, ki je po njegovi smrti postal njegov naslednik in prvi pečerski igumen. Teodozij je vpeljal na Rusko pravila studitskega samostana in uredil meniško življenje. Njegovo dolgoletno, sveto življenje je bilo za vso Rusijo in ruski narod plodonosno in blagoslovljeno in njegov spomin je še sedaj v visoki časti na Ruskem. Antonij se je naselil v Ilarionovi pečeri morda leta 1051, Teodozij je bil izbran v njegovega naslednika leta 1062, ko je bil kakšnih 25 ali 26 let star, umrl je 3. maja 1074, za svetnika je bil proglašen v ruski cerkvi leta 1108.

Pamflet pa, katerega je ponatisnil počajevski samostan lansko leto, je napisal neki drugače neznan človek, zvan Teodozij Grk, menih pečerskega samostana, ki je bil leta 1148 poslanec kneza Izjaslava Milislaviča, umrl je po lavrentijevski letopisi leta 1156.

Šahmatov in nekateri drugi učenjaki menijo, da je Teodozij Grk ista oseba kakor Teodozij, ki je bil opat pečerski od 1142—1156. „Slovo“ se nanaša torej na velikega kneza Izjaslava Milislaviča, ki je vladal od 1146—1154, ne pa na Izjaslava Jaroslaviča, ki je vladal od 1054—1078. „Slovo“ torej ni drugega, kakor poskus premotenega grškega meniha, uvesti grško šizmo na Ruskem in navdati Ruse s sovraštvom do Latincev. V najstarejših časih niso namreč imeli Rusi nobene antipatije do Latincev, si niti niso bili v svesti, da so se po grških patriarhih, od katerih so prejeli metropolit, od vesoljne cerkve ločili. Šele v teku stoletij so jim zlasti grški menihi s takšnimi sredstvi, kot je navedeni pamflet, vcepili razkol, posebno potem, ko so po prihodu Mongolov Rusi bili od zapada popolnoma odtrgani.

Počajevski izdajatelj se je torej zelo zmotil, ko je pripisal pamflet grškega meniha velikemu ruskemu igumenu Teodoziju. To napako je naredil jako izrečno, ker pod naslovno sliko je dodal kot za uvod: „I pravoslavni i uniati smatrajo blaženega Teodozija Pečerskega za velicega božjega služabnika. Naj torej vidijo, kako je ta svetnik učil o latinski veri. On je napisal kijevskemu knezu Izjeslavu takšnole učenje: (Sledi dobesedno tekst.)

„Gospod blagoslovi.

Jaz imam besedo do tebe, bogoljubni knez! Jaz, Teodozij sem reven služabnik presv. Trojice: Očeta, Sina in Sv. Duha — v čisti in pravoslavni veri rojen in vzgojen v dobrem nauku od pravoslavne očeta in matere. Oni so me naučili, da se moramo držati dobrega zakona, a k latinski veri se ne smemo pridružiti, in njihovih navad se moramo sramovati, ne dajati hčera pravoslavni njim v žene in ne jemati njihovih hčera v zakon, ne imeti z njimi prijateljstva in celo ne jesti ž njimi skupaj; ker oni ne verujejo prav in žive pregrešno.

Kedar greše, ne prosijo od Boga odpuščanja, ampak odpuščajo jim njih duhovniki za darove.

A njihovi duhovniki se ne ženijo s postavnim zakonom, ampak žive s služkinjami, in za takšno nepostavnost jim ne prepovedo opravljati službo božjo. Njihovi škofje si tudi drže priljubljenice. Službo božjo opravljajo na opresnikih, mrličih polagajo na zapad z nogami in dovoljujejo ženiti se na sestre. Krstijo tako, da samo enkrat pogreznejo v vodo, a mi trikrat. Mi pri krščenju mazilimo z miro in maslom, oni pa ne.

Oni uče, da Sveti Duh prihaja od Očeta in Sina. Imajo še mnogo drugih slabih reči: njihova vera je polna napak in pogube. Oni delajo to, česar celo Judje ne dovolijo, a mnogo pri njih je od herezije Savelija.

Ako kdo reši svojo dušo, stori to le, ako živi v pravoslavni veri. Kajti ni druge boljše vere, kakor naša čista, sveta, pravoslavna. Ako živiš v tej veri, se ne boš samo rešil grehov in večne kazni, ampak se storiš tudi udeleženca večnega življenja in se boš brez konca veselil s svetniki. Kdor pa živi v drugi veri — v latinski ali v armenski — ne vidi večnega življenja.

Ne spodobi se tudi, sin, da hvališ tujo vero. Kdor hvali tujo vero, je ravno toliko, kot da svojo zaničuje. Ako pa kdo hvali svojo in tujo vero, je dvojeverec, blizu krivoverec.

Torej, sin, boj se jih in stoj vedno za svojo vero. Ne brati se ž njimi, ampak beži od njih, in potrudi se v svoji veri z dobrimi deli. Delaj miloščino ne svojim samo po veri, ampak tudi tujevercem. Ako vidiš nazega ali lačnega ali v reščino padlega — naj bo to Jud ali Turek ali Latinec, — k vsakemu bodi milosrčen, reši ga revščine kakor moreš, — in ne boš brez nagrade pri Bogu. Kajti tudi sam Bog izliva v sedanjem življenju milosti svoje ne samo na kristjane, ampak tudi na nevernike. Za pagane in drugoverce skrbi Bog na tem svetu, toda na onem svetu bodo brez večnih dobrot. Mi pa, ki živimo v pravoslavni veri, dobimo i tu vse dobrote od Boga in v bodočem življenju nas bo rešil Gospod naš Jezus Kristus.

Sin, ako ti bo potreba tudi umreti za to sveto vero, z zupanjem pojdi v smrt. Tako so tudi svetniki umirali za vero, a sedaj žive v Kristu.

Ako vidiš, sin, da se drugoverci pripravljajo s pravoslavnimi in se hočejo z zvijačo odtrgati od pravoslavne vere, pomози pravoslavnemu. S tem rešiš ovco iz levovega žrela. Ako pa molčiš in ga pustiš brez pomoči, je ravno tako, kakor da bi vzel dušo, kupljeno od Krista, in jo vrgel satanu.

Ako ti kdo poreče: „I vaša i naša vera je od Boga,“ — odgovori mu, sin, tako:

„Krivoverec! Ali imaš ti tudi Boga za dvojeverca? Ne slišiš, da pravi pisanje: — En Bog, ena vera, en krst. (Ef. 4, 5.) Toliko let si se ti držal prave apostolske vere, a zdaj si se po navdihnjenju satanovem obrnil v zloverje. Ali ne slišiš apostola

Pavla, ki uči: Ako bi tudi angelj z nebes prišel in vam oznanjeval, ne kot mi oznanjujemo, naj bo proklet. (Gal. 1. 8.) A vi ste zavrgli apostoljsko oznanjevanje in sklepe svetih očetov in sprejeli krivo in pokvarjeno vero, napolnjeno vsakovrstne pogube. Zaradi tega smo vas tudi mi zavrgli: kajti vi služite z mrtvim telesom, ker kličete mrtvega Boga. A mi služimo z živim telesom, ker vidimo samega živega Gospoda, ki sedi na desnici Očeta in bo prišel soditi žive in mrtve. Vi — mrtvi in mrtvo daritev prinašate, mi pa prinašamo živemu Bogu živo žrtev, čisto in neomadeževano, da bi našli večno življenje po Kristusu Jezusu Gospodu našem, kateremu je slava. Amen.“

4. Počajevskij listok, št. 27. Juli 1905.

Naslovna slika: „Zdravjenosna stopinja Matere božje na gori Počajevski.“

Spominjam se, da so tudi meni, ko sem prvič šel z materjo na božjo pot na Ključevico, kazali na skali med grmovjem znak kot vtis majhne stopinje, in mi zatrjevali, da je to odtis stopinje Matere božje, ko je romala na Ključevico. — Razumljivo je, da nastane taka pripovedka med preprostim narodom, toda bolj čudno je, da tako narodno pripovedko izrablja slavni, bogati ruski samostan, da dela ž njo reklamo za božjo pot in jo rabi v polemiki proti katoličanom!

Naslov tega listka je: „Pravoslavnim kristjanom o katoliški goljufiji.“

Vsebina je sledeča: Gospod Jezus Kristus je rekel pri slovesu svojim učencem: Ljubite drug drugega, kot sem jaz vas ljubil, tako tudi vi drug drugega ljubite. Na tem bodo vsi spoznali, da ste moji učenci, ako boste imeli ljubezen med seboj. (Janez XIII, 34—53).

V prvih časih so kristjani sveto izpolnjevali to Gospodovo zapoved: med njimi je bilo eno srce in ena duša. (Dej. IV, 32.) Sveti apostol Pavel je o tem takole povedal: „Pri nas je en Gospod, ena vera, en krst, en Bog in Oče vseh. (Ef. IV, 5—6).

Toda niso dolgo živeli kristjani tako sveto in družno. Med njimi so začeli nastopati ljudje ponosni in oblastiteljni, ki so imeli sebe za bolj razumne od vseh drugih, so prenehali posvetovati se z drugimi in pričeli imeti svoje misli za višje od božje besede. Tako so se pojavili v cerkvi božji krivoverci. Take krivoverce so pravoslavni kristjani dolgo nagovarjali, naj opuste svojo prevzetnost,

se podvržejo božji besedi, ne prelomijo splošne ljubezni; a kedar ti niso poslušali, so izrekli nad njimi anatemo in jih izobčili.

Tako so se oddelili od svete pravoslavne cerkve tudi katoličani. Tisoč let so imeli katoličani eno vero s pravoslavnimi, a od leta 1054 niso hoteli več živeti kot poprej in so se oddelili vsled prevzetnosti svojih papežev.

Rimski papeži so hoteli vso oblast nad Kristovo cerkvijo vzeti v svoje roke, hoteli so razpolagati z drugimi škofi kot s svojimi služabniki. Radi tega so si izmislili, da je Gospod pred svojim vnebohodom postavil rimskega papeža za poglavarja cerkve, ga naredil za svojega namestnika na zemlji. Pravoslavni škofje so nagovarjali rimske papeže naj ne bodo prevzetni, ne prelomijo krščanske ljubezni, si ne izmišljujejo, česar Gospod ni govoril.

Na podlagi Božje Besede so pravoslavni škofje dokazovali papežem, da je Gospod sam obetal ostati s svojo Cerkvijo, sam želel ostati poglavar Cerkve (Mat. 20, 20; Ef. 1, 20–23; Ef. 5, 23.); in radi tega ni nikogar zapustil kot svojega namestnika. Toda po svoji prevzetnosti niso hoteli rimski papeži poslušati pravoslavnih škofov. Zato so jih pravoslavni škofje imenovali krivoverce in so jih izobčili.

Potem so začeli papeži še bolj kršiti zapovedi božje in delati razne nepostavnosti. Začeli so živeti razkošno in skrbeti le za to, kako bi dobili več denarja. Radi tega so pričeli prodajati posebne vrste papirčkov — odpustke, pri čemer so zatrjevali, da vsakdo, kdor kupi takšen odpustek, zadobi odpuščanje grehov in večno življenje. Glejte, kam so zašli katoličani! Gospod in njegovi sveti apostoli so obljubili odpuščanje grehov tem, ki se skesajo, plačejo nad svojimi grehi, svoje življenje poboljšajo; a katoličani so začeli govoriti, da bo zveličan, kdor da papežu več denarja.

Še veliko družih nepostavnosti so storili rimski papeži in njihovi pomočniki — škofje in duhovniki. Papeži so bili večkrat razuzdani nečistniki, ubijavci. Posebno se je v tem odlikoval papež Aleksander Borgija. Ta bi moral biti celo življenje v prisilni delavnici, ne pa vladati cerkve.

Zoper besedo božjo in nauk sv. očetov so papeži prepovedali duhovnikom ženiti se, in mnogi duhovniki so namesto zakonske zveze pričeli živeti z ženskami nezakonsko in pozabili na 7 zapoved Gospodovo, pozabili, besede apostola Pavla, da nečistniki

ne bodo božjega kraljestva posedli (I. Kor. 6, 9), pozabili postave svetih očetov, ki nečistnikom niti niso dovolili vstopiti v hram božji.

A da bi preprosti narod ne spoznal vseh nepostavnosti škofov in duhovnikov in jih ne pričel grajati, so papeži prepovedali svetnim ljudem čitati Besedo Božjo. Gospod je zapovedal svojim učencem učiti ljudi vsega, kar je On povedal (Mat. 28, 20), apostoli so poslali svoje liste, da bi jih čitali vsi kristjani (I. Tes. 5, 17), a katoliški duhovniki so pričeli skrivati Besedo Božjo ljudem kakor tatje.

In sedaj so katoličani, goljufani od svojih duhovnikov, namesto da bi spoznali svojo prevaro in se je oprostili, pričeli mešati celo pravoslavne, pričeli jih vabiti v svojo vero. Sami so pogubljeni in hočejo pogubiti še druge.

„Vašo rusko vero je proklel Gospod, ko je v nebo šel“, — govore katoličani pravoslavnim.

Nesrečni ljudje, ki tako govore: oni niso čitali Besede Božje. Drugače bi znali, da Gospod pred svojim vnebohodom ni proklel niti ruske niti kake druge vere, ampak je govoril popolnoma drugače. On je zapovedal apostolom ostati v Jeruzalemu do onega časa, dokler ne dobe sv. Duha in obenem jim je zapovedal učiti vse narode in jih krstiti v ime Očeta in Sina in Sv. Duha in jih učiti izpolnjevati vse, kar je On zapovedal. Preberite o tem iz knjige Dejanja sv. apostolov v 1. poglavju, evangelista Matevža — 28. poglavje, Marka — 16. poglavje, Luka 24. poglavje. Preberite sami in pokažite katoličanom. Naj tudi oni spoznajo, kaj je govoril Gospod pred svojim vnebohodom, in se sramujejo, ker so ga obrekovali.

Tam, kjer je pravoslavnih malo, a katoličanov mnogo, govore katoličani pravoslavnim: „Zdaj vas poteptamo, da ne bo niti enega pravoslavnega, vsi bodo katoličani.“ Nesrečni ljudje, ki tako govore: oni ne znajo Besede Božje. Ako bi v resnici znali Besedo Božjo, bi se sramovali svojih besed, kajti Gospod je velel kristjanom, naj ne teptajo in ne žalijo svojih bližnjih, ampak naj jih ljubijo in dajo zanje svoje življenje. Gospod je zapovedal celo ljubiti svoje sovražnike in moliti zanje. Čitajte o tem iz evangelija Janeza 13. poglavje, 34. in 35. verz; 15. poglavje 12. in 13. verz, in iz evangelija Mateja 5. poglavje, 44. verz. Preberite sami in pokažite katoličanom. Če nočejo brati po slovansko in po rusko,

dobite zanje Evangelij v poljskem jeziku ter jim ga pokažite: v Evangelijih v vseh jezikih je ravno isto povedano.

A proti temu, da hočejo razdreti našo cerkev, recite, da je tudi naše cerkve glava — sam Gospod Jezus Kristus, ki je rekel: „Sezidal bom svojo cerkev, in peklenska vrata je ne bodo zmagala“ (Mat. 16, 18); povejte jim, da mi ne smatramo papeža za svojega pastirja, ampak Gospoda Jezusa Kristusa, ki je rekel: „Moje ovce poslušajo moj glas, in jaz jih poznam in one gredo za menoj, in jaz jim dam večno življenje, in ne poginejo na veke; in nihče jih ne vzame iz moje roke“ (Jan. 10, 27–28).

Katoličani se smejaajo nad pravoslavniimi svečeniki zato, ker so oženjeni, in se hvalijo s svojimi neoženjenimi duhovniki. Naj se hvalijo z duhovniki, če jih imajo radi, toda ne dovolite jim, da bi se smejali nad praslavnimi svečeniki in zamašite jim usta spet z besedo božjo. Pokažite jim 38. verz 4. poglavja evangelija sv. Luke, iz katerega je razvidno, da je celo sveti apostol Peter Simon imel ženo, pokažite jim iz 1. lista h Korinčanom 28. o. 7. poglavje. Tam je rečeno: „Kdor se oženi, ne greši.“ In naj obmolknejo.

In vsakikrat, kedar vas bodo katoličani vabili v svojo vero, odgovorite jim tako: „Ne! mi ne pojdemo v katoliško cerkev, zato ker naša pravoslavna cerkev ima svojega poglavarja Jezusa Krista, a vi, katoličani, ste si izmislili drugega poglavarja papeža; naša pravoslavna vera gre od apostolov, a vašo vero so izpridili papeži in duhovniki.“

„Ne! mi ne pojdemo v vašo cerkev, zato ker se v naših pravoslavnih hramih vrši služba božja tako, kakor so jo opravljali sv. Bazilij Veliki in sveti Janez Zlatousti. Mi ne zapustimo pravoslavne vere, ker za njo so sv. mučenci kri prelivali, njo so branili sv. Atanazij Veliki in Nikolaj Čudotvorec. In vsi drugi ljubljenci božji so ljubili in stali za pravoslavno vero in nam zapovedali, da jo ljubimo in jo branimo. Taki so: Kiril in Metodij, učitelji slovanski, Antonij in Teodozij Pečerska, Job Počajeovski, Sergij Rudoneški, Tihon Zadonski, Teodozij Černigovski, Serafim Sarovski in drugi.“

Sami ne hodite v katoliško cerkev in drugih svojih sorodnikov in znancev ne pustite. A tem, ki so že šli v katoliško cerkev, objasnite, da so jih goljufali!“

5. Počajevsij listok, št. 32. Avgust 1905.

Naslovna slika: „Gospod uči svete apostole obhajati vse vernike s Telesom in Krvjo Njegovo.“

Naslov: Kdo uči bolj resnico o obhajilu: Kristus ali duhovniki?

Vsebina: „Pojdiva, golobica, k nam v cerkev, boš orgle slišala. Saj ni nič. Greha ni nobenega. Glej, vera je povsod ena naša in vaša.“

Tako nagovarja večkrat katolikinja svojo sosedinjo pravoslavno. In ta gre: v začetku posluša orgle, cerkvene pesemce zapoje z drugimi, a potem, ko prične katoliški duhovnik smešiti in grajati na prižnici pravoslavno vero in grozi z vsemi strahovi, gre tudi ona za drugimi k obhajilu, „da bi je ne bilo sram“. A naj bi popred premislila, predno tako gubi svojo dušo, — naj bi premislila: če je res, da je pravoslavna in katoliška vera vse eno?

Kako bo vse ena vera? Mi verujemo Jezusu Kristu, Gospodu našemu, in se trudimo izpolniti Njegovo voljo, a katoličani verujejo bolj papežu in duhovnikom kakor Jezusu Kristu in njegovim svetim apostolom. Papež in duhovniki so po svoje prevrnili učenje Kristovo, domislili so si sami od sebe raznih zakonov in obredov in katoličani izpolnjujejo te izmišljenine mesto Kristovih zapovedi.

Poglejte samo, kako so katoličani prevrnili Gospodovo zapoved o obhajilu.

Gospod govori v svetem evangeliju (Jan. 6, 53—55): „Resnično, resnično vam povem: ako ne boste jedli mesa Sinu človekovega in pili njegove krvi, ne boste imeli življenja v sebi. Kdor moje telo je in moja kri pije, ima večno življenje in jaz ga bom obudil poslednji dan. Kajti moje telo je res jed in moja kri je res pijača.“

Jasna kot božji dan je ta zapoved: da bi dobili večno življenje, da bi bili s Kristom, potreba je brezpogojno zaužiti i Telo i Kri Njegovo; a kdor tega ne bo delal, tudi ne bo imel večnega življenja.

Toda papežu in duhovnikom se ni dopadla takšna za vse enaka milost Gospodova. V resnici, kako neki je mogoče, da bi i duhovniki, ali kakor sami sebe imenujejo, cerkveni knezi in celo sam namestnik Kristov, se obhajali ravno tako kot poslednji potepuh.

„Mi se bomo obhajali kakor apostoli“ — so sklenili papež in duhovniki, — „a svetnim bo dovolj tudi samo Telo — in še to je zanje velika milost.“

Toda narodu si duhovniki niso upali tako povedati, ampak so začeli v opravičevanje govoriti raznovrstne izmišljenine: „nevarno je — pravijo — da bi sveten človek, ako se obhaja s Krvjo Kristovo, je ne razlil; poleg tega so ljudje, ki ne ljubijo vina. A obhajilo je vse eno, ker, kjer je telo, tam je tudi kri; telesa brez krvi ni nikjer.“

Kaj pa, — vprašal bi vse take modrijane, — ali Kristus ni znal vsega tega? zakaj pa je on potem zapovedal, da se morajo vsi obhajati tudi s Krvjo?

Seveda je On znal in samo duhovniki mislijo, da razumejo bolj od Njega, kaj je potreba ljudem dajati in govoriti in česa ni potreba.

Jezus Kristus je dobro vedel, da pridejo po njegovi smrti divji volki v ovčjih kožuhih, ki bodo spremenili Njegove zapovedi. On je še pri zadnji večerji, ko je prvič razdeljeval sv. obhajilo, grajal to predrznost duhovnikov in svaril apostole, naj bi ne delali tako: „Primito, jejte, to je Moje Telo“, in ko je podajal kelih, je dodal: pijte iz njega vsi; kajti to je Kri Moja nove zaveze (Mat. 26, 26—28). Dodal je samo eno besedo — vsi, toda ona ostane za vedno tako javna obsodba duhovnikov, da se jim nobene zvižace ne pomorejo opravičiti.

Zakaj ne poslušajo Gospodove zapovedi, zakaj ne dajo vsem vernikom piti iz keliha Gospodove Krvi? Zakaj puščajo svetne ljudi brez popolnega obhajila? Zakaj nedolžnih otrok popolnoma nič ne puste h Kristusu? Majhni otroci ne morejo jesti kruha in njih duhovniki popolnoma nič ne puste k obhajilu. Toda berite v evangeliju sv. Marka (10, 13—16), kako je Gospod ljubil otroke, kako jih je blagoslovil, in s kakšno nevoljo je rekel učencem, ki niso pustili otrok k Njemu: „Pustite otroke k meni priti in ne ovirajte jih, kajti takšnih je kraljestvo božje.“ Vsega tega nočejo znati duhovniki in odganjajo nedolžne otroke od keliha Gospodovega.

A kruh za sveto obhajilo, kakšen vzamejo duhovniki? Resničen kruh se dela z drožmi ali s kvasom. Grki imenujejo takšen kruh artos. Sv. apostoli, ki so pisali evangelije v grškem jeziku, so tudi napisali: „vzel je Gospod artos.“ A je še opresni kruh,

kateremu se po grško pravi *azimon*, a po hebrejsko „*maca*“. Njega Judje še dandanes jedo v svoji veliki noči. Iz mace Gospod sam ni delal obhajila in ni svojim apostolom rekel delati. To so si vse papeži sami izmislili.

Presodite torej: kaj je ostalo pri latincih od svetega obhajila, kakor ga je Gospod postavil. Celo kruha ne jemljejo takega. Namesto Kristove zapovedi izpolnjujejo papeževe izmišljenine. Graja Kristova jih ne spametuje.

Radi tega so jih pravoslavni kristjani tudi imenovali ne pravo verujoči papežniki in, po zapovedi Gospodovi, se jih je treba varovati kot nevernikov (Mat. 18, 17).

Ne, latinska in pravoslavna vera, to ni vse eno: pri nas je vera nepokvarjena, Kristova, apostolska, a pri njih je herezija, pokvarjena, papeževa vera.

Toda ta vera je zvijačna in goljufna in radi tega se dajo mnogi, ki so nevedni v Božji Besedi, zapeljati.

Radi tega govore sv. apostoli odprto, da kdor gre v katoliško cerkev, je ravno isto, kot da bi šel v sinagogo in ukazujejo: „Ako gre kdo izmed duhovščine ali posvetnih ljudi molit v judovsko sinagogo ali v heretiško: naj bo odstavljen od duhovskega stanu in izobčen iz cerkvenega občestva (65. prav. sv. apostolov).

S tako strogo kaznijo hočejo rešiti pravoslavne kristjane pogubljenja.“ —

6. Počajevskij listok, št. 41. oktober 1905.

Naslovna slika je nerazumljiva. V ozadju predstavlja menda, kar govori podpis: „Blagoslovenie sv. gory počaevskia“, spredaj so pa trije s perutnicami, kot angelji, ki sede in nekaj jedo.

Za predmet ima ta listek: „Pravoslavniije Sobori“.

Vsebina je sledeča: „Bodite vedno gotovi vsakemu, ki zahteva od vas odgovora od vašega upanja, dati odgovor s krotkostjo in razumnostjo (1. Pet. 3, 15). Tako zapoved imamo mi — pravoslavni — od svetih apostolov. Toda ali bi jo v resnici mnogi mogli izpolniti, ako bi jih pričeli vpraševati, od koga in kako se vlada naša vesoljna Pravoslavna Cerkev. Lažje bodo povedali, kdo vlada katoličane ali kitajsko carstvo, kakor kdo vlada Pravoslavno Cerkev. Tam je

stvar jasna: nad vsemi katoličani vlada papež, a nad Kitajci njihov car — bogdihan.

Tako jasno in točno odgovori vsakdo o tuji veri in o daljnem carstvu. Potreba bi bilo, da bi ravno tako jasno, da celo bolj jasno in točno znali mi — pravoslavni — tudi o svoji Cerkvi: kako je urejena, kdo in kako jo vlada.

Pravoslavna Cerkev ni sprejela od Gospoda Krista takšne zapovedi, da naj ji vlada eden kakršenkoli človek. Gospod je dal vsem svojim apostolom enako oblast vladati nad verniki (Jan. 20, 23), na njih vse je prišel na enak način sv. Duh. In radi tega, kakor so se enodušno trudili, da bi razprostranili carstvo Kristovo na zemlji, tako so tudi sporazumno med seboj odločili vse važnejše cerkvene zadeve.

V njih času se je dvignilo na primer vprašanje: ali naj se kar naravnost krste in sprejmejo v cerkev pagani, ki se spreobrnejo h krščanstvu, ali pa naj se zahteva, da sprejmejo popred hebrejsko postavo in se šele potem spuste h krstu? Niti Peter, niti Janez, niti Pavel — nobeden iz apostolov ni niti mislil na to, da bi vprašanje rešil sam. Radi tega so se zbrali v Jeruzalemu in vse sporazumno razsodili in odločili: „dopadlo je Duhu Svetemu in nam, nobenega bremena vam ne nalagati, razven tega neobhodnega: da se vzdržujete od malikom darovanega in krvi in zadavljenega in prešuštva in da ne delate drugim tega, česar sebi ne hočete (Dej. 15, 28—29). Tako so tudi v vseh drugih važnih slučajih sv. apostoli razsodili in odločili zadevo sporazumno v zboru.

Ko so postavili po mestih škofe, so apostoli tudi njim zapovedali, naj se drže tega pravila in se zbirajo v zборе, da odločijo cerkvene zadeve — deloma po posameznih pokrajinah, deloma po vsej zemlji. Pokrajinski zbori so se morali sklicati po dvakrat na leto, vesoljni pa, kader nastane potreba.

Ti sveti zbori očetov so ohranili nepokvarjeno vero Kristovo, obsodili in izobčili iz Cerkve krivoverce, zbrali in izročili nam Sv. Evangelije, Apostol in druge knjige božjega razodetja, sestavili Simbol vere, službo božjo, napisali postave in pravila krščanskega življenja.

Sedemkrat so se zbrali očetje z vse zemlje, da bi utrdili krščansko vero, obsodili krivoverce in sestavili božanstvena pravila. To so bili posebni vesoljni zbori. Na njih so bili taki veliki svetniki kot Spiridion Trimifunski, Nikolaj Čudotvorec, Grigorij

Bogoslov, Afanazij Veliki i. dr. Ko so sestavljali Simbol vere in sveta pravila, so pisali, kakor tudi apostoli, ko so se zbrali v Jeruzalemu, v imenu sv. Duha: „Dopadlo je Duhu Svetemu in nam.“ Radi tega so njihova določila in zapovedi vsem pravoslavnim ravno tako sveta kakor evangeliji: od Svetega Duha je eno in drugo.

Bilo je še devet manjših zborov, pokrajinskih, katerih določila so vesoljni zbori sprejeli in potrdili in s tem jih naredili za nas — pravoslavne — ravno tako svete, kakor zapovedi božje.

Toda ne samo v dnevih teh velikih zborov, ampak vedno se vlada Pravoslavna Cerkev zborna, po rokovoditeljstvu božanstvenih pravil teh velikih zborov. Radi tega se imenuje v Simbolu vere tudi — zborna: verujemo v eno sveto, zborna in apostolsko Cerkev.

Ona se je tudi vedno delila na posamezne pokrajinske cerkve — v časih sv. apostotov in očetov — Konstantinopoljsko, Aleksandrijsko, Antiohijsko, Jeruzalemsko, Kiprsko, a dandanes še Rusko, Grško, Srbsko, Bosansko i. dr. — Vsaka izmed teh cerkva ima svojega predstojnika, — patriarha ali metropolita: ti predstojniki vodijo vsak svojo cerkev in sporazumno, v zboru, po bratovsko vladajo vso Pravoslavno Cerkev, kakor jim navdaja Duh Sveti.

Mi, pravoslavni kristjani, ne smemo biti, kakor da bi nas nič ne brigalo, kar smo opisali, kako so apostoli uredili, in kakšna je prava, nesprenemljiva ustava Cerkve Božje. Ako se brigamo za to, kako bodi urejena naša zemlja, si moramo nič manj tesno k srcu vzeti božje delo: nad uspehom Cerkve in utrjenjem v njej apostolskega in očetovega redu se moramo veseliti, a nad tem, v čem je odstopila od prejšnjih časov, moramo se žalostiti in moliti, da bi poslal Spasitelj prejšnjo popolno ustavo.

Glejte na primer: kako majhne cerkve so Jeruzalemska, Aleksandrijska, Antiohijska — v vsaki izmed njih je manj kristjanov kot pri nas v kateremkoli okraju; ni veliko večja celo Konstantinopoljska cerkev, a vse one, četudi so pod oblastjo nevernih Turkov, imajo od davnih vekov presvete patriarhe. Nekdaj je bilo tudi pri nas tako: v začetku so vladali rusko cerkev vseruski metropolit, kakor na primer sv. Peter, Aleksij, Jona, Filip, potem patriarhi, kakor sveti Job, Hermogen in drugi do blaženega Adrijana. A po njegovi smrti je ostal prestol vseruskega

patriarha prazen, Ruska cerkev je bila orošana poprejšnjega veličja in celote in že je blizu dvesto let, da smo ostali takorekoč sirote.

In še nekaj: v drugih pravoslavnih cerkvah, tudi če se nahajajo v sužnosti, se vrše večji zbori škofov, da presodijo cerkvene zadeve, a pri nas jih že davno ni bilo, četudi se je nabralo mnogo nereda in potrebe, ki neovrgljivo zahtevajo vsecerkvenega zbornega presojevanja.

Za to skrbe sedaj naši pravoslavni škofje, to si je tesno k srcu vzel tudi naš blagočastni Car. Na prošnjo Presvetlih je On odgovoril: „Namenjen sem, kedar pride za to ugoden čas, po starih zgledih pravoslavnih cesarjev, sklicati zbor Vserosijske Cerkve, da kanonično razsodi predmete vere in cerkvene uprave.“

Zdaj je končala vojna in nastal je ugoden čas. Škofje se že pripravljajo na zbor. Potreba je, da tudi mi vsi veino za to in se na to pripravljamo.

Med nami — med vsem pravoslavnim narodom — je sila, katere so potrebovali celo taki prijatelji milosti kakor sv. apostol Pavel. V vseh svojih listih prosi on kristjane molitevne pomoči na svoje delo: „prosim vas, bratje, molite za mene (Hebr. 13, 18 — 19; 2. Kol. 3, 1), pomagajte mi z vašimi molitvami. To pomoč zamoremo tudi mi skazati našim pastirjem in ta pomoč vsega Pravoslavnega naroda jih bo podpirala in olajševala v trutih.

Molimo torej, naj pripelje Gospod Cerkev našo v njeno prejšnjo slavo in naj pride na pomoč našim višjim pastirjem in naj oznanjuje Duh božji po njihovih ustih milosti polno svoje slovo resnice k potrjenju krščanskega življenja in splošnemu prospanju.

Pomози jim, Gospod, v njihovem blagem in zveličavnem podjetju.“

* * *

Navedel sem nekaj letakov dobesedno, da razvdijo Slovenci, kakšne pojme imajo Rusi o katoličanih in s kakšnim orožjem se bojuje ruska cerkev proti nam. Pripomnim še, da ti letaki niso kakšno popolnoma zasebno delo kakšnega posameznega teologa, ampak imajo neke vrste oficielno vrednost. Arhimandrit počajevske lavre je obenem škof volinjsko-šitomirski in letaki se razširjajo v imenu samostana med neštevilne množice pobožnih romarjev.

Letaki so torej značilni za mišljenje ruskega pravoslavnega klera in vlade sploh. Iz njih razvidimo:

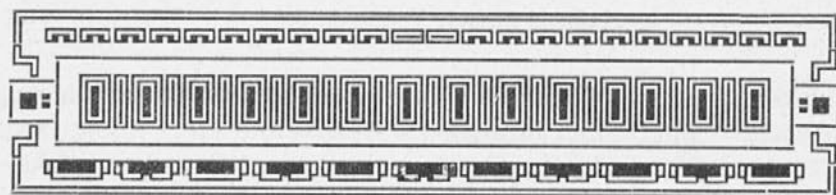
1. majhno teologično izobrazbo ruskega duhovništva. Kako se je, nalašč ali nevedoma vrezal pisatelj s sv. Teodozijem Pečerskim, je bilo že omenjeno. Torej niti o lastni cerkveni in samostanski zgodovini ni dobro podkovan. Podobno je v cerkvenem pravu. Da takozvani „*Canones apostolorum*“ nimajo ničesar opraviti z apostoli, bi bilo pri dandanašnjem stanju starokrščanskih slovstvenih raziskavanj lahko znano. Tudi so, od petdesetega naprej, veliko poznejšega izvira in znani samo v vzhodni cerkvi.

2. nepoštenost in aroganco. Katoličanom očitajo nauke in stvari, ki nimajo s katoliško vero nič opraviti, kar je bilo že neštivilnokrat dokazano in ovrženo. To dela tako arogantno in sirovo, da se iz tona pisave jasno razvidi tudi nizka etična vzgoja teh ljudi.

3. vpliv protestantski. Način, kako meče okrog s citati iz svetega pisma in udriha ž njimi po nasprotniku, spominja živo na polemiko Martina Lutra ali kakšnega njegovih privržencev. Je pač en glas, ki govori iz vseh.

Leopold Lenard.

Odlomki iz socialne vede o zasebni lasti.

(Dalje.)

Kako si človek last pridobiva? — To je velevažno vprašanje, ki se samo vsiljuje.

Premišljujmo najprej, kako si človek pridobiva last glede stvari, ki niso še nikomur lastne? Vpraša se zlasti, kako so si ljudje pridobivali last v prvih časih, ko zemlja še ni bila razdeljena, ko še sploh nobena stvar ni bila nikomur lastna.

Če je dokazano, da ima človek vrojeno pravo pridobivati si lastnino, je vsakemu takoj jasno, da si jo more pridobivati le z izvrševanjem tega prava. V čem pa obstoja izvrševanje tega prava? Na vsak način v dejanju, s katerim človek dotično stvar sebi pridruži in sicer pridruži tako, da se jasno vidi, da so drugi od nje izključeni. To pridruženje se lahko izvrši ali fizično, to je telesno v pravem pomenu besede, ali pa moralno, to je s tako določnimi in očitnimi znamenji, da vsakdo lahko spozna, da se je pridruženje dotične stvari izvršilo in da so drugi izključeni. Pridruženje samo v mislih in željah ne zadostuje.

Nekateri mislijo, da se to pridruženje ali zasedenje more izvršiti edino le s pravim delom, to je z delom, ki pretvarja, predeluje in obdeluje sirovine in druge stvari, ali vsaj z delom, ki je združeno z naporom. To pa je očitno krivo z ozirom na stvari, ki doslej še nobenemu ne pripadajo. Take stvari si človek lahko pridruži tudi brez pretvarjajočega dela in brez napora.

Ali je za pridobitev lasti potrebno pretvarjajoče delo? — Preiskujmo nekoliko bolj natanko, ali je za pridobitev lasti potrebno delo, s katerim dotične stvari prej pretvorimo in predelamo? Mnogi zahtevajo za pridobivanje lasti pretvarjajoče delo.

Toda vsakdo mora priznati, da je ta zahteva glede onih stvari, ki niso še nikomur lastne, preostra deloma tudi nezmiselna. Mi ne trdimo, da si človek s pretvarjajočim delom ne more pridobivati lasti, ampak trdimo le, da se last pridobiva tudi na druge bolj priproste načine. Pretvarjajoče delo ne more biti edino sredstvo, po katerem si pridobivamo last. To je lahko dokazati!

Mnogo je namreč takih reči, ki človeku služijo v naravni kakovosti, ki ne potrebujejo nobenega pretvarjanja, ker bi bilo le v škodo in v kvar. Ko bi bilo tedaj pretvarjajoče delo nujno potrebno za pridobivanje lasti, bi si človek takih reči niti ne mogel pridobiti. Senožeti, katero bi mi ponujala narava, bi si ne mogel pridobiti, če bi je prej ne izpremenil v njivo, katere pa morda ne bi potreboval. To je nezmisel!

Mnogo je tudi takih stvari, katere se ne dajo hitro pretvarjati in predelavati. Treba jih je več časa hraniti n. pr. sadje, žito les i. t. d. Take stvari bi torej smel vsakdo bližnjemu vzeti, dokler bi se pretvorba ne izvršila. Nezmisel!

Posebno težavno bi bilo pridobivanje zemljišča. Predelavanje n. pr. pušče v vinograd traja mesece in leta. V tem času bi nas vsakdo lahko nadlegoval.

Iz tega je razvidno, da pretvarjajoče delo ne more biti edino sredstvo, s katerim si last pridobivamo.

Ali je za pridobitev lasti potrebno naporno delo? — Drugi zahtevajo za pridobitev lasti delo, ki je združeno z naporom.

Tudi to pravilo ne more veljati glede na stvari, ki nimajo še lastnika. Kako tudi? Saj kar je meni naporno delo, je tebi lahko, kar je meni zdaj lahko delo, utegne za nekaj časa biti naporno i. t. d.

Vzrok, zakaj zahtevajo nekateri naporno delo, ne velja. Pravijo, da bi se sicer en sam človek lahko polastil ogromnega premoženja, ogromnih zemljišč i. t. d.

Ali je pa ta strah tudi opravičen? — Bil bi gotovo opravičen, ako bi za pridobitev lasti zadostovalo pridruženje samo v mislih in željah, toda to ne zadostuje. Zahteva se dejansko in sicer ali fizično ali moralno pridruženje. — Dejanski pridružiti si ogromnih zemljišč, ogromnega premoženja ne more en človek, ki nima moči. In ko bi tudi imel moči, bi se to ne moglo zgoditi brez naporenega dela. Z napornim delom delom pa si itak človek lahko pridobiva last, kakor se sploh priznava.

To dejstvo potrjuje tudi zgodovina, ki uči, da so si ogromna zemljišča, na pr. cele dežele lastili le celi narodi, nikdar pa en sam človek. Dandanes se o tem seveda niti govoriti ne more, ker je prav malo takih stvari, ki bi še ne bile nikomur lastne. Zemljišča so povsem razdeljena, zakladi pa so redki. Brez lastnika so dandanes večinoma le divje živali na zemlji, ptice v zraku in ribe po vodah.

Ogromnih zemljišč si en sam človek naravnim potom ne more prilastiti — Trditev, da bi se en sam človek lahko polastil ogromnega premoženja, ogromnih zemljišč, ako bi se za pridobitev lasti ne zahtevalo naporno delo, se nam zdi že sama o sebi neresnična.

Tukaj se hočemo dotakniti prav važne točke, katera utegne marsikomu pojasniti celo razpravo. Govorimo sicer še vedno o prilaščevanju stvari, ki nimajo lastnika, toda isto velja v tem oziru tudi o stvareh, ki imajo lastnika.

Ogromnih zemljišč na pr. celih dežel si en sam človek naravnim načinom ne more prilastiti, ker bi mu ne bile in bi mu tudi ne mogle biti koristne. Kar ni in ne more biti komu nikdar koristno, tudi ne more biti predmet stroge pravičnosti, katero smo dolžni svojemu bližnjemu. Kdor vzame svojemu bližnjemu stvari, ki so mu popolnoma nekoristne, ne greši proti pravičnosti, ker mu ne stori nobene škode. Proti pravičnosti grešimo, ako storimo bližnjemu škodo t. j. ako mu odvzamemo kako koristno stvar, bodisi da mu je koristna sedaj ali da mu bo koristna v bodočnosti.¹⁾

Tako uči razum! Stvari katere niso in ne morejo biti komu koristne, niso predmet pravičnosti, katero smo dolžni drugim. Zato se pri takih stvareh tudi ne more govoriti o pravi lasti.

To pravilo, katero nam podajata razum in katoliška morala, je pri reševanju socialnega vprašanja važno. Škoda, da se premalo povdarja. S tem je dokazano, da si človek naravnim načinom ne more pridobiti ogromnega premoženja, ogromnih zemljišč i. t. d., ker bi mu ne bila in bi mu ne mogla biti koristna. Prevelika obilica premoženja nima za enega samega človeka nobene vrednosti in koristi.

¹⁾ Costa-Rosetti, str. 282: Criterium officiorum justitiae commutativae est eorum materia: bonum utile alterius ipsi vere proprium.

Kdo bi nam ne priznal, da je premoženje znanih Rotšildov in drugih milijonarjev nekaj nenaravnega in za človeško družbo škodljivega? Kdo ne obsoja znanih posestnikov-velikanov, ki imajo brez vsake koristi ogromna zemljišča, da, cele dežele - posejane s travo ali zarasle z gozdovi, koder bi tisoči in tisoči ubogega ljudstva lahko pridelovali obilo žita? To se upira zdravemu razumu in kliče po reformi!

En sam človek si tedaj ne more naravnim načinom pridobiti ogromnega premoženja, ogromnih zemljišč i. t. d., tudi če za pridobitev lasti ne zahtevamo napornega dela.

Delo, s katerim si last pridobivamo, mora izvirati iz proste volje. — Dokazano je tedaj, da si človek pridobiva last z delom, ki pa ni da bi moralo biti pretvarjajoče ali pa združeno z naporom. Sedaj hočemo dokazati, da mora delo, s katerim si pridobivamo last, izvirati iz proste volje človeške t. j. biti svobodno ali prostovoljno.

To resnico nas uči razum! Človeku je namreč, kakor smo že preišljevali, vrojeno pravo pridobivati si last. Naravno je, da si jo pridobiva z izvrševanjem tega prava. Izvrševati kakršnokoli pravo pa je nemogoče brez proste volje ali celo proti volji. To je tem manj mogoče, ker so z lastjo združene tudi razne dolžnosti, kakor hočemo v nadaljnji razpravi pojasniti. Ako bi si človek ne pridobival lasti s svojo prosto voljo, bi ga tudi omenjene dolžnosti ne mogle vezati. Iz tega sledi tudi, da si človek, ki nima uma in dosledno tudi ne proste volje, ne more pridobivati lasti v pravem pomenu besede. Isto treba trditi o otrokih. Toda o tem v posebnem poglavju!

Dalje! Pozemeljska dobra nam Bog ponuja kot sredstva v dosego zadnjega namena. Niso pa vsa sredstva vsakemu človeku primerna. Kar je meni koristno, je tebi morda škodljivo ali vsaj neprimerno. Zato mora imeti človek svobodo, da si prosto voli, kar mu je najbolj primerno in koristno, ali z drugimi besedami: Delo, s katerim si pridobivamo last, mora biti svobodno. To je tembolj umljivo, ker ima človek celo prosto voljo, da dela dobro ali slabo, da se izveliča ali pogubi!

Delo, s katerim si pridobivamo last, mora tedaj izvirati iz proste volje t. j. biti svobodno!

Otroci, ki niso še zmožni svobodnega dela, niso zmožni pridobivati si lasti. — Ako se za pridobivanje lasti zahteva svo-

bodno delo, vprašamo, kaj je v tem oziru z otroki, ki niso še zavedni in torej tudi niso zmožni svobodnega dela?

Na to vprašanje kratek odgovor!

Otroci, ki niso zmožni svobodnega dela, izvirajočega iz proste volje, so tudi nezmožni pridobivati si last. To je naravno in ne potrebuje pojasnila. Isto velja, kakor smo že rekli, o ljudeh, ki nimajo uma.

Drugo vprašanje pa je, kaj je z darovi in zapuščinami, katere volimo otrokom? Ali dobe otroci last? Tudi v tem slučaju ne dobe otroci lasti v pravem pomenu besede, pač pa dobe pravo sprejeti last v poznejšem času, ko se zavedo.

Tako nas uči zdravi razum! Ako ima namreč otrok že po naravi vrojeno pravo pridobivati si pozemeljska dobra na sploh, četudi si jih zdaj še ne more lastiti, je pač očitno, da dobi lahko tudi pravo do kake določene stvari, četudi je zdaj še ne more imeti.

Poglejmo, kaj se zato zahteva! Pred vsem se zahteva, da je stvar, katero otroku darujemo, naša in sicer izključno naša, da nimajo drugi do nje nobene pravice. Ko bi imeli do nje tudi drugi kako pravico, bi je sami na svojo roko ne mogli darovati. To pa ni še dovolj! Zahteva se dalje, da jo darujemo, oziroma da se jej odpovemo tako, da je preklic odpovedi, oziroma daritve nemogoč, kar se zgodi, če stariši ali varuh ali kdo drug v imenu otrokovem dar in odpoved sprejme ter se obenem zaveže, da hoče dotično stvar vestno hraniti in jo v svojem času otroku izročiti. Kakor razvidno, se pogodba pravzaprav izvrši med darovavcem in varuhom. Varuh sprejme strogo dolžnost izročiti dar ali zapuščino otroku, na drugi strani pa dobi otrok pravico terjati jo o svojem času ter si jo končno prilastiti. Šele tedaj smemo govoriti o pravi lasti.

Pravilo, da se za pridobivanje lasti zahteva prosta volja, ima pa tudi svojo izjemo. — Čast in slavo prištevamo tudi med pozemeljska dobra in sicer med zunanja pozemeljska dobra, o katerih tukaj govorimo, a ji vendar pridobivamo tudi neprostovoljno.

Zdi se nam vmestno, da tudi o tem izpregovorimo par besed. Saj je pa tudi ni stvari, po kateri bi bili ljudje bolj pohlepni in za katero bi se dandanes bolj poganjali kakor za posvetno čast in slavo. In vendar si človek prilasti čast in slavo, četudi se zanjo nič ne poganja, četudi nima niti namena pridobiti si je. Pri drugih pozemeljskih dobrih tega ni.

Kako naj si to razlagamo? Razlika temelji v tem, da čast in slava niste taki pozemeljski dobri, kakor so druga. Druga pozemeljska dobra so po svoji naravi nedoločno obča t. j. vsakdo si jih lahko po svoji volji pridobi, ako hoče, ali pa jih tudi drugim podeli. Čast in slava pa sta nujna posledica našega delovanja, naših zmožnosti in vrlin in torej že po naravi določenim osebam lastni.

Ni potrebno tedaj, da si pri svojem delovanju delamo ničemernih skrbi za čast in slavo, saj si jo s poštenim delovanjem itak pridobimo, celo proti svoji volji. Ta nauk se prekrasno vjema s krščanskim naukom o ničemerni slavohlepnosti in častiželjnosti.

Čast, katero imamo, je že po naravi naša in se je nihče ne more polastiti. Pač pa nam jo drugi z obrekovanjem lahko otemnijo. Lahko se ji tudi sami odpovemo s tem, da se zatajimo. Dolžni pa smo braniti čast, ako bi drugače ne mogli dobro izpolnovati svojih dolžnosti, zlasti svojega stanovskega poklica.

Za pridobitev lasti se zahteva očitno dejanje, s katerim očitno pridružimo kako stvar sebi in druge očitno izključimo od nje posesti. — Da si človek pridobi last, ne zadostuje svobodna volja, zahteva se dalje še, da je dejanje, katero služi v pridobitev lasti, očitno ter združeno z očitnim namenom, druge od posesti izključiti.

Dokler niso izpolnjeni ti pogoji, namreč: svobodno in očitno dejanje ter očitni namen druge izključiti, je nemogoče govoriti o lasti in o lastnini.

Očividno je, da si z golimi notranjimi mislimi in željami ne moremo prilastiti nobene reči, kajti na misli in želje, katere goji človek, pa jih očitno ne izrazi ali v dejanju očitno ne pokaže, se ni dolžan nihče ozirati. Samo z mislimi in željami si ne more pridobiti nobene pravice, katero bi bili drugi dolžni priznati.

Istotako je tudi jasno, da moramo imeti, ako si hočemo prilastiti kako stvar, očitni namen druge od nje posesti izključiti. Ako se kdo kake stvari le posluži, pa nima očitnega namena druge izključiti, še ne moremo reči, da je njemu lastna. Dokler očitno ne izrazi, oziroma v dejanju ne pokaže tega namena, smemo po pravici soditi, da je dotična stvar ali obča ali vsaj da ni še njegova.

Kakšno mora biti dejanje, da si ž njim pridobimo prvotno last? — Na to vprašanje odgovorimo, ako vzamemo v poštev vse

pogoje, ki smo jih navedli do zdaj kot nujno potrebne za pridobivanje lasti s p l o h.

Dejanje, s katerim si pridobimo pozemeljsko dobro, ki nima še lastnika, mora biti:

1. svobodno,
2. očitno ali vidno,
3. mora nanašati se na kako koristno stvar, ki nima še lastnika,
4. mora jasno izražati bodisi fizično bodisi moralno združenje z dotično osebo oziroma izključenje drugih oseb.

O vseh teh pogojih smo že govorili. V pojasnilo se nam zdi potrebno edino le, da spregovorimo še par besed o fizičnem in moralnem združenju oziroma izključenju.

Fizično ali telesno združenje je združenje v naravnem ali pravem pomenu besede.

Zgledi: Ako kdo žito, sadje, drva i. t. d. spravi v svoje stanovišče, ako zemljišče obzida, obdela, pognoji, oborje, i. t. d., ako živali vjame, ako sirovine predela ali pretvori i. t. d.

Združenje pa je lahko tudi moralno ali metaforično t. j. z jasnimi znamenji, po katerih vsakdo lahko spozna, da se je izvršilo in da so drugi izključeni. Zgledi: Ako kdo postavi na polju mejnike, ako napravi mejo ali ogrado, ako zapre pot do kakega zemljišča i. t. d.

Opomniti moramo še nekaj! Dejanja, ki sedaj jasno izražajo bodisi fizično bodisi moralno združenje oziroma izključenje, izgube lahko v teku časa, če se razmere izpremene, svojo moč in veljavo. V tem slučaju dobe ljudje pravico soditi, da dotična stvar ni več lastna, ampak obča. Na ta način pride last iz ene roke v drugo, ne da bi kdo opazil. Po preteku nekaj let si prvotni lastnik ne more več pridobiti prejšnje lastnine, ker je njegova pravica že zastarela.

O stvarih, ki so nekdaj imele lastnika, a ga zdaj nimajo več, ker so ali zapuščene ali izgubljene. — Stvari, katere so drugi prostovoljno zapustili, si pridobivamo prav tako, kakor stvari, katere niso imele še nikoli lastnika. V tem oziru ni nobene razlike. Za pridobitev takih stvari zadostuje priprosto zasedenje.

Glede stvari, ki so izgubljene, opazamo:

Kdor izgubi kako koristno stvar tako, da nima niti najmanjšega upanja, da bi jo zopet našel, izgubi obenem tudi last. Dotična stvar postane namreč njemu popolnoma nekoristna; kot taka pa ne more biti lastna.

Zgled: Recimo, da pade komu dragocen prstan v globoko morje. Kdor ga kasneje slučajno najde, si ga po pravici prilasti. Razlog je ta: S padcem v globoko morje postane prstan prejšnjemu lastniku popolnoma nekoristen, ker ni nobenega upanja, da bi ga zopet pridobil. Kot nekoristna stvar pa ne more biti lastna. Prejšnji lastnik izgubi s tem lastninsko pravico do njega. Zveza, ki je bila v prejšnjem času med dragocenim prstanom in prvotnim gospodarjem, se s padcem v morje pretrže.

Drugi zgled: Jaz najdem na cesti dragoceno stvar. Poskusim vse, kar zahteva naravni in državni zakon v tem pogledu, da bi našel gospodarja, a vse zastonj. Niti najmanjšega upanja nimam, da bi se mi to kdaj posrečilo. Kaj storiti? V tem slučaju si najdeno dragocenost po pravici prilastim. — Razlog je isti, kakor v prvem zgledu.

Naj omenimo še, da je v avstrijskem državnem zakoniku (§§ 389 — 393) natanko določeno, kako je treba najdene stvari razglašati. Te določbe moramo natanko izvršiti, ako si hočemo pridobiti last najdenih stvari.

Kako se pridobivajo stvari, katere imajo lastnika ali z drugimi besedami: Kako prehajajo stvari od enega lastnika na drugega? — Razume se, da imamo tukaj v mislih edino le lastnino, ki je po pravični poti pridobljena. Krivično pridobljena stvar ne more nikdar biti lastnina in torej tudi ne moremo o njej razpolagati. Krivično pridobljene stvari ne moremo nikdar drugim dati v last.

Po naravnem zakonu more pravično pridobljena lastnina preiti na drugega lastnika:

1. Po pogodbi, ki ni nič drugega nego svobodno, očitno in soglasno izražena volja dveh ali več oseb glede na kako možno in dovoljeno stvar ali na kako dejanje ali opuščenje. Po pogodbah si podeljujejo ljudje drug drugemu pravice, katere imajo. Ker ima človek tudi lastninsko pravico, katera mu daje svobodo, da se svojim premoženjem svojevoljno razpolaga, da je sme, če hoče, celo uničiti, je naravno, da lahko svoje premoženje in svojo pravico do njega podeli tudi svojemu bližnjemu.

Ako sloni pogodba na strogi pravičnosti na obeh straneh, imenuje se dvostranska pogodba n. pr. menjavna in posojilna pogodba, pri katerih velja načelo: „Jaz tebi to, ti meni ono.“ Ako pa izvira pogodba na eni strani iz gole dobrotljivosti

ali ljubezni, se imenuje enostranska ali darilna pogodba in velja načelo: „To ti darujem, ne zahtevam pa od tebe ničesar.“

2. Po podedovanju, ki je dvojno: ali po oporoki ali brez oporoke.

3. Po priposestovanju.

4. Po kaznih in davkih, katere nalagajo posameznikom pristojne oblasti.

Stvari prehajajo od enega lastnika na drugega pred vsem po menjavni pogodbi. — Opredelimo menjavno pogodbo nekoliko bolj natanko!

Menjavna pogodba je dvostranska. Izvirati mora, kakor vse pogodbe, iz svobodne, očitne in soglasno izražene volje človeške. Imenuje se menjavna, ker si dva ali več ljudi menjajo eno stvar z drugo, eno dejanje z drugim. Stvari, oziroma dejanja, katere si ljudje zamenjujejo, morajo biti možne in dovoljene, ker drugače ne velja.

Ako vpoštevamo vse te pogoje, opredelimo lahko menjavno pogodbo tako-le: Menjavna pogodba je dvostranska, iz svobodne, očitno in soglasno izražene volje izvirajoča pogodba, s katero si dva ali več ljudi menjajo eno možno in dovoljeno stvar z drugo, eno možno in dovoljeno dejanje z drugim.

V tej opredelbi so nam večinoma že vsi pojmi znani. Da mora biti menjavna pogodba, po kateri si pridobivamo last, svobodno in očitno izražena, pač ni treba poudarjati, ker smo na sploh dokazali, da mora biti delo, s katerim si pridobivamo last, svobodno in očitno ali zunanje.

Poudarjati je edino le, da morajo biti stvari, oziroma dejanja, na katere se nanašajo menjavne pogodbe, možne in dovoljene, t. j. ne smejo nasprotovati naravnemu zakonu. Naravni zakon je nad pogodbami. Pogodbe se morajo ravnati po naravnem zakonu, ker drugače niso veljavne. Razlog je sledeč: Z menjavnimi pogodbami si pridobivamo pravice in sprejemljemo dolžnosti. Pravice in dolžnosti se pa ne morejo nikdar nanašati na nemožne ali nedovoljene stvari, oziroma dejanja. Zgled: Pogodba, katera nalaga meni dolžnost krasti, je neveljavna. Tako so na sploh neveljavne vse pogodbe, ki nalagajo ljudem dolžnosti do nemožnih in nedovoljivih stvari, oziroma dejanj. Istotako so na sploh neveljavne pogodbe, ki dajejo ljudem pravice do nemožnih in nedovoljenih stvari, oziroma dejanj n. pr. pravico priganjati delavce k nemožnim ali nedovoljenim delom.

Opažamo tudi, da postanejo pogodbe, ki so v začetku veljavne, v teku časa lahko neveljavne, ako postane njihov predmet iz katerega-koli vzroka nemožen in nedovoljen.

O menjavnih pogodbah, ki so vsled navedenega razloga neveljavne, moramo obširno govoriti.

Menjavna pogodba je neveljavna, ako se tiče nemožnih ali nedovoljenih stvari, oziroma dejanj. To treba poudarjati zlasti v naših časih. Menjavna pogodba obsega prodajanje in kupovanje in dandanes se zasebna last večinoma pridobiva le s prodajanjem in kupovanjem. V naših časih se prideljuje in izdeljuje vse na debelo in prodaja zopet na debelo. Malih obrtnikov, ki bi izdelovali in pridelovali blago le za-se ali pa le toliko, da bi s tem sebe preživljali, je le pičlo število. Dandanes imamo tvornice, ki preskrbujejo cele dežele in države s potrebnim blagom. Vse torej sloni na prodajanju in kupovanju. Umevno je, da določujejo cene ti, ki na debelo proizvajajo, in ti, ki imajo v rokah menjavno sredstvo, denar. Od njih je vse odvisno.

Največje važnosti pa so menjavne pogodbe radi tega, ker je njih predmet tudi človeško delo. Ljudje prodajajo svoje delo drugim, ker bi drugače živeti ne mogli. Le malo jih je dandanes, ki bi samostojno delali za-se in za svojo družino. Večina dela je v rokah velikih podjetnikov, veleposestnikov in kapitalistov.

Že iz tega je razvidno, kako velike važnosti so dandanes menjavne pogodbe in kako široka so pri tem vrata za razna sleparstva in oderuštva. Radi tega bi morala dandanes državna oblast skrbno čuvati nad menjavnimi pogodbami ter vse zlorabe vestno zabranjevati in odstrahevati.

Pred vsem bi bilo treba zopet oživiti zlato pravilo, da ne velja nobena pogodba, ki zahteva nemožne ali nedovoljene stvari ali dejanja t. j. ki zahteva kaj takega, kar je proti dolžnostim, katere imamo do Boga, do samih sebe in do bližnjega.

Pogodba, ki ovira človeka v izvrševanju verskih dolžnosti, zlasti ob nedeljah in praznikih, je nenaravna in torej neveljavna.

Pogodba, ki nalaga delavcu toliko dela in takega dela, da si ne more ohraniti zdravja, telesnega in dušnega, je nenaravna in torej nedovoljena ter neveljavna.

Pogodba, ki ne daje delavcu take ugodnosti, da bi izvrševal dolžnosti, katere ima do svoje družine, je nenaravna in torej nedovoljena ter neveljavna. Delavec se sicer v sili zmeni za vsako

ceno, toda državnih oblasti naloga je, da čuvajo nad takimi pogodbami in zabranjujejo vsakoršno zlorabo.

Pogodba, ki sili otroke in ženske k delom, ki so njihovi starosti in njihovem spolu škodljiva, je protinaravna in torej nedovoljena ter neveljavna.

Da se radi prostega tekmovanja raznih podjetnikov milijoni in milijoni ubogih delavcev s krivičnimi, menjavnimi pogodbami odirajo in izsesavajo, je protinaravno in torej nedovoljeno ter neveljavno itd. itd. itd.

Tega zelo važnega vprašanja se bomo dotaknili še enkrat kasneje, ko bomo dokazovali, da je dandanes, ko nimamo več stvari, ki bi ne imele lastnika, delo prvi vir zasebne lasti. Kupovanje in prodajanje bi se moralo ravnati po delu in ne narobe, kakor vidimo dandanes. Delo je prvi vir zasebne lasti, kupovanje in prodajanje je še-le drugi.

Posebna vrsta menjavnih pogodb so posojilne pogodbe, ki so dandanes obilen vir zasebne lasti. — Tisoč in tisoč ljudi živi in bogati brez dela s samimi obrestmi in dividendami, katere jim nosijo glavnice (kapitali).

Kaj naj rečemo na to?

Nimamo namena, da bi o tem obširno pisali, podati hočemo le na kratko katoliški nauk o obrestovanju.

Že sv. pismo starega zakona uči, da nimamo posojati bratu na obresti ne žita, ne kake druge stvari.¹⁾ Ta nauk je Kristus potrdil.²⁾

Kar pa je Kristus učil, uči v vseh časih sv. katoliška cerkev, učili so v vseh časih sv. očetje in učijo še dandanes katoliški učenjaki. Vsi se v tem ujemajo, da so obresti kot obresti oderuške in da ne smemo od njih posojila samega na sebi terjati obresti. Povračilo mora biti enako posojilu, kakor je $A=A$.

Tako zahteva tudi naravni zakon! Razum pravi, da je treba dati enako za enako. Obresti od posojila samega na sebi so tedaj prepovedane že po naravnem zakonu.

Ali je prepovedana odškodnina za posojilo? Ne! Odškodnina za resnično škodo, katera je združena s posojilom, je dovoljena. Za $A +$ škodo a smemo po pravici terjati $A +$ odškodnino a .

¹⁾ Deuteron. XXIII. 19, 20.

²⁾ Luk. 6, 35.

To škodo, katero utegnemo imeti pri posojevanju, imenujejo moralisti *damnum emergens*¹⁾ in *lucrum cessans*.²⁾

Nekateri moralisti navajajo še druge vzroke, s katerimi hočejo opravičiti obrestovanje, toda vsi drugi vzroki temeljijo, kolikor so opravičeni, na že navedenih dveh vzrokih, namreč: *Damnum emergens* in *lucrum cessans*.

Tak je katoliški nauk! Če pogledamo nekoliko po svetu, vidimo, da je ta nauk skoraj popolnoma pozabljen. Dandanes je obrestovanje v cvetu. Sv. cerkev je sicer izjavila, da naj spovedniki v sedanjih zmedenih časih nikar ne vznemirjajo ljudi radi obresti, vendar si moramo prizadevati, da presečemo žilo oderuškemu obrestovanju. Ta namen imajo v prvi vrsti Raiffeisnove posojilnice, katere priporoča tudi sv. Oče Leon XIII. Vse obrestovanje naj se polagoma omeji na posojilnice. Tako izpodmaknemo tla oderuhom. Naloga posojilnic pa bodi: manjšati obresti bolj ko mogoče, kajti obresti, ki niso utemeljene, so oderuške, če so še tako majhne.

Ko bi mogli med narodi edino ta nauk poživiti, bi bil s tem že rešen lep del socialnega vprašanja. — Obresti in dividende, s katerimi brez dela živi in bogati dandanes tisoč in tisoč ljudi, so zaslužek trdega dela drugih. Izpodmaknimo tla obrestim in dividendam, pa bo delo dobilo zopet svojo pravo veljavo in ceno.

Toliko naj zadostuje o posojilnih pogodbah! O darilnih pogodbah, o podedovanju, priposestvanju, o kaznih in o davkih, po katerih tudi prehajajo stvari od enega lastnika na drugega, nam v razpravi o zasebni lasti pač ni treba obširno govoriti.

Lastninska pravica se razteza na vse, kar brez škode drugim po naravi priraste stvarjem, ki so nam lastne. — Zgledi: 1. Prirast pri živini, če se zboljša ali pomnoži. 2. Prirast pri drevju, če se pomnoži ali če postane rodovitno. 3. Prirast pri zemlji, če n. pr. vodna moč nanese iz raznih nam neznanih krajev nove zemlje na njive ali senožeti itd.

Te prirasti proizvajajo naravna moč brez našega dela, zato se imenujejo zgolj naravne prirasti.

Naravna prirast je lastna njemu, komur je lastna dotična stvar. Razloge nam podaja razum: Komur je lastna kaka stvar, njemu je lastno tudi vse dobro, ki izvira iz nje. Prirast je dobro, ki izvira iz nam lastne stvari, torej je prirast nam lastna.

¹⁾ *Damnum emergens* je škoda, katero provzroča posojilo.

²⁾ *Lucrum cessans* je dobiček, ki nam uteče radi posojila.

Drug razlog! Naravna prirast ima zvezo edino le z ono osebo, kateri je lastna dotična stvar. Prirast je namreč ali proizvod nam lastne stvari ali pa je z nam lastno stvarjo fizično t. j. telesno združena. Da ima proizvod nam lastne stvari le z nami zvezo in ne z drugimi, je umevno samo ob sebi. Istotako ima prirast, ki je fizično združena z nam lastno stvarjo (n. pr. zemlja, nanesena iz raznih krajev na našo njivo), le z nami zvezo, ker je od vseh drugih oseb ločena in naši lastnini telesno pridružena. Naravna prirast je torej nam lastna, kajti last si človek pridobiva s pridruževanjem. (Glej gori!) Tudi ne velja ugovor, češ, da nimamo svobodne volje pridobiti si dotično prirast, kajti, kdor ima kako stvar, ima tudi voljo imeti vse dobrate, katere izvirajo iz nje ali so z njo združene.

Razvidno je, da si po prirasti pridobivamo većinoma stvari, ki prej niso imele nikakega lastnika. Zato se prirast prišteva med prvotne načine pridobivanja zasebne lasti.

Poleg naravne prirasti je dandanes glavni vir zasebne lasti prirast po človeškem delu. — Karkoli priraste na naši lastnini po našem delu in trudu brez škode drugim, je nam lastno.

Razlogi so prav tisti, katere smo navedli za naravno prirast. Ti razlogi veljajo za prirast po človeškem delu še v večji meri; z osebnim delom in trudom si človek dotično stvar na poseben način pridruži, ker ji vtisne znak svoje osebnosti.

Zgledi: Vsako umetno zboljšanje živine in zemljišča ter vsako spopolnjenje blaga in imetja, ali s tem, da kaj dodamo ali primešamo, ali s tem, da kaj preustrojimo, pretvorimo ali preobrazimo, ali s tem, da kaj uredimo ali sezidamo, ali s tem, da kaj predelamo ali obdelamo i. t. d.

Dandanes nimamo skoraj več stvari, ki bi ne imele lastnika, zato si dandanes človek ne pridobiva lastnine z navadnim pridruževanjem ali preprostim zasedanjem. Poleg naravne prirasti je dandanes edino le človeško delo vir, po katerem nam prihaja last novih vrednosti, katere nimajo še lastnika. Z delom človeškim se neobdelane pustinje izpreminjajo v rodovitno polje in vinograde, kameniti pašniki v senožeti, zarasli gozdovi v planine; z delom človeškim vstajajo krasne palače, nova mesta, se gradijo nove ceste, železne in vodne prometne črte; z delom človeškim se proizvajajo vse orodje, katero potrebujemo pri gospodarstvu, pri kmetijstvu, pri rokodelstvu i. t. d.; se proizvajajo obleka s katero po-

krivamo svojo nagoto, kratko: Z delom človeškim dobiva zemlja drugo lice, nove vrednosti, in uresničujejo se besede božje Adamu in Evi: „Naraščajta in množita se in polnita zemljo in podvrzita si jo in gospodujta čez ribe v morju in ptice pod nebom in čez vse živali, ki se gibljejo po zemlji.“ (Mojzes I. 1.)

Ker se z delom tvorijo nove vrednosti, novo blago, katero ni imelo še lastnika, prištevamo delo med prvotne načine pridobivanja zasebne lasti.

Ker je delo edino sredstvo, s katerim človek ustvarja nove vrednosti in množi lastnino, je očitno, da bi se moralo delo kot tako tudi ceniti in spoštovati. — Zapisali smo tukaj stavek, katerega svet noče razumeti. Dandanes vidimo, da si ljudje pridobivajo novih vrednosti tudi po takih potih, ki ne morejo biti zakonite t. j. brez dela na pr. s sleparskimi pojilnimi in menjavnimi pogodbami, s sleparskim trgovstvom, z odiranjem in izmolzevanjem ubogih delavcev pri raznih podjetjih i. t. d. Gospoda, ki ima ta podjetja v rokah, navadno nič ne dela, ker obrti niti ne razume, a vleče vendar na koncu leta ogromne dividende. Tisoč in tisoč pridnih rok mora čvrsto gibati, da redi gospodo ter ji množi bogastvo. Miljoni, katere vlečejo vsako leto Rotšild, Hirši i. t. d. in razne akcijske družbe od svojih kapitalov, so sad žuljavih rok.

Na ta način se je družabni red prekucnil. V človeški družbi so se porodili nemiri, ki pretijo s pogubo. Delujoči sloji so začeli spoznavati vrednost dela kot edinega sredstva, s katerim se ustvarja bogastvo in blagostanje, začeli pa so tudi spoznavati, da so drugi, ki uživajo sadove njihovega truda in njihovih žuljev. Odtod nevolja in nemiri.

Da se temu odpomore, je potrebno, da dobi delo zopet svojo veljavo in da se sleparski načini pridobivanja zasebne lasti odstranijo in omejijo. Država, ki je poklicana, da čuva naravni red, bi morala smatrati za poglobitno nalogo svojo: obrambo dela. S tem bi iztrgala orožje iz rok socialistom in komunistom, kateri se poslužujejo nedostatkov v človeški družbi, da hujskajo ljudstvo proti državi in cerkvi.

V Avstriji nimamo n. pr. prav nobenega zakona, ki bi zagotavljal varstvo in brambo poštenemu delu. Z obrtnim zakonom z dne 20. dec. 1859 so je v naši državi proglasila popolna obrtna svoboda in popolna svoboda v delavskih pogodbah. S tem so se odprla vrata sleparskemu izkoriščanju delavskega ljudstva.

Korenita prememba obrtnega zakona je nujno potrebna!

»Kapitalizem.« — Capitale pomenja v našem jeziku glavnico t. j. denar ali blago, ki se množi z delom drugih ljudi. Ta pomen ima beseda »kapital« tudi med ljudstvom. Denar, ki nese dobičke ali obresti brez dela gospodarjevega, imenuje ljudstvo »kapital«. ¹⁾ Kaj pa je »kapitalizem«? »Kapitalizem« imenujemo način, po katerem nekateri bogatijo na podlagi svoje glavnice z delom drugih ljudi. Bogateti sè svojim delom ni »kapitalizem«, bogateti z delom drugih ljudi je »kapitalizem«. ²⁾

Dokazali smo, da je delo edino sredstvo, s katerim si človek ustvarja nove vrednosti. Brez dela ni bogastva. To delo pa, s katerim se ustvarjajo vrednosti, skuša »kapital« nase potegniti ter dobro izkoristiti. »Kapital« privabi tisoče in tisoče pridnih delavcev, ki prodajo za malo ceno svoje moči »kapitalistu«, da se le preživijo. Na ta način se »kapital« množi brez dela gospodarjevega. Čim večja je glavnica, tem več delavcev zbere okolu sebe, tem bolj se množi.

Načinov, po katerih spravljajo bogataši s pomočjo svoje glavnice zaslužke drugih ljudi v svoje zakladnice, je mnogo. Poglavitni so: 1. oderušstvo ali krivično obrestovanje, 2. sleparsko trgovstvo, 3. izkoriščanje delavcev po tvornicah i. t. d.

Vsi ti načini, po katerih skušajo »kapitalisti« bogateti le o zaslužkih drugih ljudi brez lastnega dela, so krivični. Državna oblast, ki je varuhinja pravičnosti, bi morala braniti delavsko ljudstvo pred »kapitalizmom«. To svojo nalogo izvršujejo države dandanes vse premalo. Delavsko ljudstvo se izkorišča in izsesava vkljub vsem vladnim nadzornikom in sodnikom in vkljub razširjenim državljanskim pravicam. Treba je korenitih sredstev, da se otresemo nesrečnih pijavk.

Zasebna last je pri ljudeh že po naravi neenaka. — Motijo se, ki mislijo, da bi po naravi morala biti zasebna last pri vseh ljudeh enaka. Glavni vzrok je ta: Človeška narava je, četudi v bistvu v vseh ljudeh enaka, vendar v svojem razvoju in dejstvanju neenaka. Ljudje imajo po naravi različne telesne in dušne zmožnosti, različne značaje, različno pridnost, vztrajnost in požrtvovalnost, različne izkušnje in zvedenost i. t. d. Iz tega sledi

¹⁾ Včasih imenujemo kapital sploh denar. To pa ni točno! Denar je denar, kapital je kapital!

²⁾ Glej »Katoliški Obzornik«, 1899, III. zvezek str. 187.

naravno, da je tudi njih delovanje različno. Dokazali smo pa, da si človek z delovanjem pridobiva last. Če je torej človeško delovanje različno, mora biti različna tudi zasebna last, ki izvira iz njega.

Človeku je vrojeno pravo do svobodnega delovanja, kolikor ni krivično bližnjemu. Toda s svobodnim delovanjem si pridobivamo zasebno last. Če je človeku delovanje svobodno, mu je svobodno tudi, da si s poštenim delom pridobiva, kar hoče in kolikor hoče. Nujna posledica svobodnega pridobivanja zasebne lasti pa je njena neenakost.

Dalje! V človeški družbi je nujno potrebno, da so različna dela in različni stanovi, kateri ta dela opravljajo. Z različnimi deli pa se pridobiva različna zasebna last.

Pomisliti moramo tudi, da povzročajo razni zunanji odnošaji, razni vplivi, razne zgone in nezgone pri ljudeh mnogovrstno neenakost zasebne lasti. Naravna prirast sama je pri različnih stvareh različna ter pospešuje neenakost zasebne lasti.

Vse to dokazuje očitno, da je zasebna last pri ljudeh že po naravi neenaka. Francoski klic: *Egalité* t. j. enakost je torej nezmisel.

Z obžalovanjem pa moramo priznati, da je ta neenakost vsled raznih zlorab postala krivična. Zasebni lasti treba postaviti meje, ki naj zabranjujejo njeno zlorabo.

Pravo, pridobivati si lastnino je osebno. — Pravo, pridobivati si prehodno in trajno lastnino je vrojeno človeški naravi. Iz tega sledi, da je vrojeno vsaki osebi, ki ima človeško naravo. Pravo pridobivati si lastnino je tedaj osebno.

Socialisti bi radi utajili to resnico, katero uči razum. Pravijo, da je pravo pridobivati si lastnino le kolektivno, ne osebno.

Kolektivno bi bilo to pravo, ko bi bil človek po naravi vsestransko od drugih odvisna oseba. To pa ni resnično. Človek je po svoji naravi deloma neodvisna oseba in le deloma odvisna. Odvisen je človek po svoji naravi kot družabno bitje t. j. kot ud človeške družbe, v kateri živi in katero nujno za svoj obstoj potrebuje.

Kolikor je človek po naravi neodvisen, neodvisno je tudi njegovo pravo pridobivati si lastnino. To našo svobodo in neodvisnost omejujejo le naravni zakoni, kateri izvirajo iz dejstva, da je človek nujno ud človeške družbe, v kateri živi in katero v

mnogih ozirih potrebuje. Ti naravni zakoni pa ne jemljejo človeku osebne svobode. Dasi je človek ud človeške družbe, je vendarle svoboden in neodvisen v razvijanju svojih zmožnosti. Iz osebne neodvisnosti in svobode v razvijanju svojih zmožnosti pa izvira pravo, pridobivati si lastnino. To pravo je tedaj osebno, kakor je vsakemu človeku pravo, razvijati svoje zmožnosti in spopolnjevati se osebno.

Če bi hotel kdo imenovati naše pravo do zasebne lastnine kolektivno radi tega, ker je vendarle odvisno od naravnih zakonov, kateri izvirajo iz dejstva, da je človek nujno ud človeške družbe t. j. družine, države in vesoljnega človeštva, bi mi temu ne nasprotovali. Celó želeli je, da bi se narodje nekoliko bolj zavedeli svojih pravic nasproti nesrečnim pijavkam, ki spravljajo ogromne zaklade in nakupujejo ogromnih posestev, katerih zase ne potrebujejo, niti jih obdelujejo. To kopičenje nezmerne bogastva pri posameznikih je na drugi strani krivo velike revščine delujočega ljudstva. V tem zmislu želimo našemu času nekoliko več kolektivizma. Krivi kolektivizem socialistov se je porodil prav iz teh nezdravih razmer v našem času. Te razmere treba izboljšati s tem, da se zopet uveljavijo naravni zakoni, nikakor pa ne s tem, da bi se naravni zakoni pogazili, kakor hočejo socialisti.

Pravo pridobivati si last je lahko tudi kolektivno. — Socialisti pojejo lepo pesem, da je treba namreč odpraviti zasebno last in uvesti kolektivno in skupno. Zasebna last jim je tatvina. Vsa pozemeljska dobra mora državna oblast na enake dele razdeliti. To bi bilo kajpada vsem, ki so obožali, zelo prijetno. Vse veselje pa bi trajalo le nekoliko časa, ker lenuhi in zapravljivci bi zopet obožali. Treba bi bilo zopet deliti! S takimi nauki žanjejo socialisti v zborih nemaničev in nevednih delavcev viharna pri-trjevanja, toda trezno mislečemu ljudstvu ne bodo mogli tega nikdar dopovedati. Zdravi razum pravi, da je to nemogoče.

Socialisti se sklicujejo celo na prve kristjane in pravijo, da so pač ti morali vedeti, kaj je Jezus učil. Prvi kristjani so bili vkupe in vse, kar so imeli, je bilo vseh. Lastnine in premoženje so prodajali in šo od tega delili vsem, kakor je kdo potreboval.

Toda to ne dokazuje, da je zasebna lastnina po Jezusovem nauku nedovoljena in protinaravna. Prvi kristjani so delali to prostovoljno in iz goreče ljubezni do bližnjega. To nam potrjujejo zgodbe o prvih kristjanih. Neki mož, Ananija po imenu, je se

Safiro, svojo ženo, prodal njivo in je pridržal nekoliko njivne cene z vednostjo svoje žene in je prinesel en del in k nogam apostolov položil. Peter pa je rekel: Ananija! Zakaj je skušal satan tvoje srce, da si lagal svetemu Duhu in pridržal nekoliko njivne cene. Ali bi ne bila, ko bi jo bil obdržal, tebi ostala, in prodana ali ni bila v tvoji oblasti? Nisi lagal ljudem, ampak Bogu!)

Ta zgled iz zgodbe prvih kristjanov pajasni vse. Kar so prvi kristjani delali, je tudi nam dovoljeno, a ni po nobeni postavi zapovedano. Vsak čas se lahko združimo z drugimi v društvo in odstopimo svoje lastninsko pravo društvu kot celoti. Odpovemo se lahko tudi pravu, pridobivati novo lastnino za svojo osebo. To lahko storimo, ko upamo, da z združenimi močmi lažje dosežemo kak namen. Vsak čas pa se lahko s skupnim sporazumljenjem razdružimo.

Kolektivno last si ustvarjamo torej prostovoljno. Do tega imamo naravno pravo, kakor imamo naravno pravo pridobivati si zasebno last. Človek je namreč svoboden v razvijanju svojih zmožnosti in v svojem delovanju, dosledno tudi svoboden v pridobivanju lastnine. Po naravnem zakonu moremo si torej svobodno pridobivati lastnino ali sami za-se ali skupno z drugimi za društvo kot celoto, če nam to bolje kaže. O tem ni dvoma, saj je človek po svoji naravi ne samo neodvisno razumno bitje, ampak tudi družabno bitje, t. j. bitje, ki je namenjeno, da živi in deluje v človeški družbi.

Take zveze, v katerih vlada kolektivno pravo, so razni cerkveni redovi, cerkev glede cerkvenega premoženja, država glede državnega imetja, občina glede skupnih še ne razdeljenih posestev, družina itd. Take zveze imenujemo moralne osebe. Te upravljajo skupno lastnino in si pridobivajo novo lastnino, kakor bi bili vsi njeni udje le ena oseba. Jemati tem zvezam, ki so moralne osebe, lastnino, je prav taka pregreha, kakor jemati jo zasebnikom.

Konfiskacija cerkvenega premoženja in premoženja cerkvenih redov je tatvina! S tem se gazi naravno pravo v blato!

Prvotna last ni iz državne oblasti. — Socialisti: Hobbes, Montesquieu, Bentham pravijo, da so ljudje dobili prvotno last iz rok državne oblasti. Prve lasti si niso pridobili s svojim delovanjem in si je tudi niso mogli pridobiti, ker so bila vsa posemeljska dobra skupna last vseh državljanov.

¹⁾ Dejanje apostolov. V.

Toda kaj sledi nujno iz tega? Če je prvotna last iz državne oblasti, je sploh vsakoršna last odvisna od državne oblasti. Država bi v tem slučaju imela kolektivno last in bi pozemeljska dobra razdajala posameznikom le za določeno dobo.

Zgled: Njiva, katero si kupil od bližnjega, je bila prvotno dana prvemu lastniku le za določeno dobo. Brez države bi se torej ne smela ne prodajati, ne kupovati. Država ti jo lahko vzame, ker je le ona prava lastnica.

Ali je to resnično? Ne! Saj smo videli, da je pravo pridobivati si last vrojeno človeku in da je osebno. Če je pravo pridobivati si zasebno last človeku vrojeno, če mu je osebno, je pač jasno, da tega prava ne dobiva od državne oblasti. Državna oblast mora to človeško pravo braniti. To je njena naloga.

Država nima kolektivne lasti. — Če ima država kolektivno last vseh pozemeljskih dober, vprašamo: Kdo ji je to dal? Mogoče je le troje: Ali ji to dajejo naravni zakoni ali božji zakoni ali človeški!

Naravni zakoni ne! Dokazali smo, da so pozemeljska dobra po naravi nedoločno obča!

Božji zakoni tudi ne! O tem ni nič znano.

Tedaj človeški? Kdo jih je dal? Ali država sama? Iz tega pa sklepamo, da pozemeljska dobra niso bila državi kolektivna last, dokler ni bila izdana dotična postava. Prej so bila po naravi nedoločno obča. Ker so bila nedoločno obča, si je prej vsakdo prilastil, kar je hotel in mogel.

Pa poreče kdo: Tudi prej so bila vsa pozemeljska dobra kolektivna last države. Državni zakoni so samo določili, kar je že prej narava zahtevala.

Odgovarjamo: Narava ni tega zahtevala. Po naravi so pozemeljska dobra nedoločno obča?

Utegnil bi kdo reči: Ljudje pa vendar lahko sklenejo med seboj, da ima država kolektivno last.

To je res! Toda ta sklep, ki ga pa v resnici ne poznamo, se sme razveljaviti vsak čas svobodno. Pred tem sklepom bi si pridobivali ljudje zasebno last svobodno in po razveljavljenju tega sklepa, bi si pridobivali zopet svobodno. To je dokaz, da so pozemeljska dobra po naravi nedoločno obča.

Iz vsega je razvidno, da država nima kolektivne lasti. Če nima kolektivne lasti, ne more odločevati o zasebni lasti. Zasebna last ne izvira iz državne oblasti.

Pravni ali juridični pozitivizem. — Pozitivizem! Kaj je to? To je krivi nauk, ki uči, da se izvajajo vsa prava, katera ima človek, le iz državne oblasti ali iz državnih pozitivnih zakonov t. j. iz zakonov, katere je državna oblast izdala.

Nauk, da se izvaja prvotna last iz državne oblasti, vede nujno v pozitivizem. Nekateri zastopniki te misli tega tudi ne prikrivajo. Trdijo naravnost: Pravo pridobivati si prvotno lastnino kakor tudi vsakoršno pravo se izvaja iz državne oblasti. Ti so odkriti pozitivisti.

Drugi niso tako odkriti. Toda, če trdijo, da izvira pravo zasebne lasti iz državne oblasti, je pač jasno, da morajo izvirati tudi vsa druga prava, na katerih sloni lastninsko pravo, iz državne oblasti. Iz državne oblasti mora izvirati pravo svobodnega razvijanja telesnih in duševnih moči, pravo ohranjevati si življenje itd. Ta prava so namreč podlaga pravu zasebne lasti. Vsa naravna prava človeška bi izgubila na ta način svojo veljavo, ker bi bila popolnoma odvisna od državne oblasti in bi niti ne obstajala brez nje.

Tako vede ta nauk naravnost v pravni pozitivizem. Pravni pozitivizem pa je očitno kriv. O tem ni treba mnogo razpravljati. Kriv mora biti torej tudi nauk, ki vede nujno v pravni pozitivizem.

Da je pravni pozitivizem kriv, samo en dokaz: Če izvira vsakoršno pravo iz državne oblasti in če ne bivajo naravna prava, zgodilo bi se lahko, da bi zakonodajavci proglasili kako krivično stvar za pravično ali kako pravično stvar za krivično in bi mi morali to priznati, dasi bi bilo proti umu in vesti.

Zgled: Ko bi državna oblast razglasila, da je dovoljeno ubijati, bi bilo dovoljeno, ker drugega prava ne bi bilo.

Toda naravni razum se temu upira. To bi ne bilo nikdar dovoljeno. Mi spoznavamo, da je nad državno oblastjo naravna postava, kateri se mora tudi državna oblast pokoriti. Naravna postava je podlaga vsem postavam, katere daje državna oblast.

Prvotna last ne izvira iz pogodbe. — Trditev, da je za pridobitev lasti takih reči, ki nimajo še lastnika, potrebna pogodba z drugimi ljudmi, je neresnična. Ta trditev izvira iz nauka, da so vsa pozemeljska dobra ljudem določno ali pozitivno obča. To pa

je krivo! Pozemeljska dobra niso pozitivno obča, ampak negativno ali nedoločno, kar smo dokazali.

Trditev, da je za pridobitev lasti takih reči, ki nimajo še lastnika, potrebna pogodba z drugimi ljudmi, bi izvirala lahko tudi iz nauka, da so vsa pozemeljska dobra vsakemu posamezniku lastna. To pa je očitvidno krivo, kajti kar je meni lastno, ne more biti obenem tudi tebi!

Če bi prvotna last izvirala iz pogodbe, bi ne mogli reči, da je pravo pridobivati si lastnino vrojeno in osebno. Bilo bi odvisno od privolitve drugih, torej bi nam je podeljevali drugi in bi je ne pridobivali sami.

Vprašamo dalje: Ali nam poroča zgodovina o takih pogodbah? Do zdaj se človeštvo ni še zavedalo tega. In kdo naj bi bil napravil pogodbe s posameznimi ljudmi? Morda le en del človeštva, recimo ena država? V tem slučaju bi pogodba ne bila veljavna, ker lastnik vseh pozemeljskih dober, kakor učijo, je vesoljno človeštvo! Pa recimo, da je bilo v prejšnjih časih vesoljno človeštvo s takimi pogodbami zadovoljno, ali morajo te pogodbe veljati poznejšim rodovom? Nikakor, če je last res pozitivno obča! Vsak čas bi lahko prišlo do nove delitve pozemeljskih dober. O kaki zasebni lasti bi v tem slučaju ne mogli govoriti!

V. Meje zasebne lasti.

Pravo zasebne lasti je v vseh rečeh odvisno od Boga. — Pravo zasebne lasti je naravno pravo. Določajo je naravni zakoni, katerih človek ne more izpremeniti. Ti zakoni so od Boga, kakor je vsa narava od Boga, torej je pravo zasebne lasti tudi od Boga. Če je pa pravo zasebne lasti od Boga, če jo je Bog ustanovil, je naravno, da je od njega tudi vsestransko odvisno in njemu vsestransko podrejeno. Pravo zasebne lasti je omejeno ne samo po naravnih zakonih, ampak tudi po drugih zakonih, katere je Bog razodel ali katere je po sv. katoliški cerkvi postavil.

To resnico potrjuje nebroj izrekov iz sv. pisma.

Dalje! Razum uči, da je Bog najvišji lastnik ne samo stvari, ampak tudi ljudi. Vse stvari so ustvarjene iz nič, po vsemogočni besedi božji in so popolna last božja. Iz tega je razvidno, da so ljudje z ozirom na Boga le podlastniki ali oskrbniki, ki se morajo ravnati po božji volji in biti njej v vseh rečeh pokorni in pod-

ložni. Človeško lastninsko pravo je torej odvisno od Boga in njemu vsestransko podrejeno.

Prva meja, katera je postavljena pravu zasebne lasti, je tedaj poleg naravne postave božje razodetje in nauk sv. katóliške cerkve. Človek ne sme delati sè svojo lastjo, kar bi hotel. Če smo rekli, da je lastninsko pravo pravo svobodne posesti in rabe zunanjih stvarnih dober, ki so v resnici naša, nismo s tem rekli, da je ta svoboda neomejena. Človeška svoboda na sploh je omejena po naravnih zakonih in po božjem razodetju. Tako tudi svoboda lastninskega prava.

Ta nauk je za naš materialistični vek prve važnosti!

Bog je prvi in neomejeni lastnik vseh stvari, mi smo podlastniki ali oskrbniki. — Vpraša se, kaj je božje lastninsko pravo?

Božje lastninsko pravo je neomejeno in nedotakljivo pravo do vseh stvari, ki so Bogu v čast in slavo, in ki so od njega kot od prvega začetka in zadnjega smotra bistveno odvisne.

To definicijo hočemo razložiti:

1. Božje lastninsko pravo je neomejeno t. j. nad njim ni višje oblasti, izvzeta pa tudi ni nobena stvar. Zato beremo v sv. pismu (Psalm 94.): „Gospod je velik Bog in velik kralj čez vse bogove. Zakaj v njega roci so vse pokrajine zemlje; in njegovi so vrhovi hribov. Ker njegovo je morje in on gâ je ustvaril in suho so njegove roke naredile.“ Ko bi bil človek v svojem lastninskem pravu neomejen, bi bilo božje lastninsko pravo omejeno, kar bi se ne ujemalo z njegovim bistvom.

2. To lastninsko pravo je nedotakljivo, ker izvira iz večnega in nepremenljivega bistva božjega. Kakor se Bog ne more premeniti, se tudi nobena stvar ne more iztrgati iz njegove oblasti. Vse mora biti pokorno in podložno večnim zakonom božjim. Ko človek te zakone prelomi, greši!

3. Vse stvari so Bogu v čast in slavo. Vse stvari hvalijo in povelečujejo modrost in vsemogočnost božjo, ker so edino radi tega ustvarjene.

4. Vse stvari so bistveno odvisne od Boga. Bog jih je iz ničâ ustvaril ter jih v vseh časih ohranjuje t. j. iz njega izvira njihovo bistvo, njihove moči, lastnosti in njihovo delovanje. V njem imajo torej vse stvari svoj prvi in bistveni začetek. Iz tega pa sledi, da je Bog po svojem bistvu tudi zadnji smoter vsem stvarjem. Vse stvari so po svoji naravi njemu kot svojemu

bistvenemu začetku podrejene in pokorne. V njem imajo po svoji naravi svoj zadnji konec.

Bog je tedaj prvi, najvišji, neomejeni in bistveni lastnik nebes in zemlje.

Pred tem lastnikom se morajo tresti vsi ljudje-lastniki, ker njemu bo treba dati oster odgovor za oskrbovanje in hiševanje. Ljudje-lastniki morajo natančno izpolnovati voljo vsemogočnega Gospodarja. Svojega imetja in bogastva ne smejo rabiti v zatiranje in izsesovanje svojega bližnjega. Tako govori Jezus Kristus: „Kdo je zvesti in modri hišnik, katerega je gospod postavil čez svojo družino, da jim daje ob času miru žita? Blagor tistemu hlapcu, katerega gospod, kedar pride, najde tako delati. Ako pa reče tisti hlapec v svojem srcu: Moj Gospod odlaša priti, in začne biti (tepsti) hlapce in dekle in pojedati in piti in pijančevati, bo prišel gospod tistega hlapca ob dnevu, ko se ga ne nadeja, in ob uri, ki je ne vé in ga bo odločil in mu delež z nezvestimi dal. Komurkoli je veliko dano, se bo veliko hotelo od njega in komur so veliko izročili, bodo več od njega terjali.“¹⁾

Kot lastnik vseh stvari je Bog tudi njihov vrhovni vladar.

— Bog je pred vsem lastnik vsake posamezne stvari posebej in torej njen gospodar in vladar. Kot tak je dal vsem stvarjem zakone, ki vežejo ljudi-lastnike brez ozira na skupni smoter vsega stvarstva.

Bog pa je tudi lastnik vseh stvari skupaj; on jih vodi k skupnemu smotru, za katerega jih je namenil. Kot tak je dal vsemu stvarstvu naravne zakone, ki vežejo ljudi-lastnike z ozirom na skupni smoter.

Naravni zakoni, katere je Bog zapisal v stvari so torej dvojni: eni vežejo ljudi brez ozira na skupni smoter, drugi pa z ozirom na ta smoter; eni določajo smoter posameznim stvarjem, drugi vesoljnemu stvarjenju.

Oboji izvirajo iz volje Božje. Svojo veljavo in moč imajo le od Boga. Ko bi Boga ne bilo, bi se tudi ne moglo govoriti o zakonih, ki bi vezali človeka. Socialni demokratje govore o vsaki priliki o naravnih zakonih, o naravnem pravu i. t. d., toda s tem, da taje Boga, vse poderejo. Ako ni Boga, ni tudi naravnega prava, ni naravnih zakonov, ki bi koga vezali.

Liberalizem in socializem sta proglasila prostost vesti, na na drugi strani pa poudarjata naravno pravico in naravne zakone.

¹⁾ Mat. 24, 45.

To je nezmisel! Če je vest prosta, ni Boga! Če ni Boga, ropajmo, ubijajmo, uživajmo i. t. d. Tako se je porodil anarhizem.

Socialno vprašanje je tesno sklenjeno z verskim vprašanjem. Mir in red sta mogoča le, kjer je v ljudstvu utrjena vera v Boga!

Človeška lastnina je z ozirom na Boga podobna najemom, katere so v prejšnjih časih imenovali fevde (feudum). — Fevdi (nemški: Lehen) so bila posestva, katera so dajali kralji in cesarji knezom, grofom, vojvodom i. t. d. v deden najem. Ti fevdi niso bili popolna lastnina, ker so bili odvisni od kralja, vendar so imeli mnogo lastninskih lastnosti, da so se od popolne lastnine le malo razločevali. Knezi in grofje so bili podlastniki in so razpolagali z dohodki in sadovi dotičnih posestev, kralji ali cesarji pa so bili lastniki posestev samih t. j. direktni lastniki. V znamenje odvisnosti in zvestobe so knezi izkazovali kraljem osebne in stvarne usluge. Ti fevdi so v našem času skoraj povsod izgubili veljavo, ker so se ljudje po novih postavah odkupili od knezov in grofov in postali svobodni.

Kralj vseh kraljev je Bog. Mi smo njegovi podložni najemniki. Posestva, katera imamo v lasti, so božji fevdi. Dolžnosti, katere imamo glede pozemeljskih dober z ozirom na Boga, primerjati smemo deloma osebnim uslugam, kolikor jih zahteva človeška narava, deloma tvarnim uslugam, kolikor jih zahteva narava pozemeljskih dober, ki so ustvarjena Bogu v čast in slavo. Mi smo podlastniki in razpolagamo le z dohodki in sadovi pozemeljskih stvari, ker le-teh uničiti ne moremo. Bog je direktni gospodar stvari samih, ker jih je iz nič ustvaril, pa jih lahko tudi v nič izpremeni.

Razloček med človeškimi in božjimi fevdi je ta:

1. Fevde so kralji in cesarji podeljevali knezom in grofom. Božje fevde pa si človek sam pridobiva po načinu, ki je v naravnih zakonih določen.

2. Zakonito pridobljeno lastnino človek lahko tudi proda. Iz tega sledi, da je človek-lastnik tudi nekak direkten gospodar. Tega pri fevdih ni! Knezi in grofje niso imeli direktne lasti in torej tudi niso smeli dotičnih posestev prodajati.

Pravo zasebne lasti ima npravstvene meje. — Kar smo povedali o božjem neomejenem lastninskem pravu, dokazuje dovolj, da človek ni neomejen v pridobivanju in uporabljanju zasebne lasti. Pravo zasebne lasti ima meje, katere se ne smejo prekoračiti.

Te meje so moralne ali npravstvene, ne fizične ali telesne. Mi dobro razločujemo med npravstvenimi in telesnimi mejami. Če si tat kako stvar telesno pridruži, ni s tem še rečeno, da je dotična stvar njegova. Med njim in dotično stvarjo je npravstvena meja, ki se s silo ne da odpraviti. S tatvino se npravstvena meja samo prekorači, nikakor pa ne odpravi.

Da ima vsako pravo in torej tudi pravo zasebne lasti npravstvene meje, je razvidno iz tega, ker izvirajo vsa človeška prava iz postav. Če se komu krši kako pravo, je skuša dokazati iz postav, na katere se sklicuje. Te postave so ali naravne ali božje ali človeške ter imajo moralno ali npravstveno moč. Brez postav si ne moremo misliti nobenega prava. Postave so torej npravstvene meje človeške zasebne lasti, ker postave določajo sleherno pravo.

Ako hočemo biti natančni, moramo reči, da postave določajo v prvi vrsti in neposredno naše dolžnosti in ne naših pravic. Postava namreč veže človeka t. j. mu naklada dolžnosti. Ta namen imajo neposredno vse postave. Iz dolžnosti pa, katere ljudem nakladajo postave, spoznavamo prava, katera imamo. Iz tega sledi, da izvirajo vsa naša prava neposredno iz dolžnosti in se merijo po dolžnostih. Bog je naložil človeku glede pridobivanja in uporabljanja zasebne lasti dolžnosti. Te dolžnosti so moralna ali npravstvena meja vseh prostosti in pravic, katere imamo glede zasebne lasti.

Ta nauk, da izvirajo vsa naša prava iz dolžnosti in da se merijo po dolžnostih, je velike važnosti. Socialisti in anarhisti zahtevajo svoja prava, a ne priznavajo npravstvenih dolžnosti, ker ne verujejo v Boga – postavodajavca. To je nespametno! Če ni Boga, ni dolžnosti, pa ni tudi nobenega prava! Vse naše pravo sloni na besedah: Verujem v Boga, vsemogočnega stvarnika nebes in zemlje.

Npravstvene meje, katere ima pravo zasebne lasti, so deloma pravne ali juridične, deloma nepravne ali nejuridične. — Rekli smo, da meje zasebne lasti so postave, oziroma dolžnosti. Dolžnosti pa so dvojne: pravne ali juridične in nepravne ali nejuridične. Pravna dolžnost je dolžnost, katero nam nalaga stroga pravičnost do bližnjega, bodisi menjavna ali komutativna pravičnost, ki zahteva, da si ljudje dajejo med seboj vsakemu svoje, bodisi legalna ali postavna pravičnost, ki zahteva, da dajemo državi, kar je po postavi njenega, in da opustimo, kar je po postavah pre-

povedanega. Legalna pravičnost ni tako stroga ko menjavna. Delivna ali distributivna pravičnost, ki zahteva, da daje oblast posameznikom, kar jim tiče, ne nalaga človeku strogih pravnih dolžnosti.

Človek pa ima razun dolžnosti do bližnjega tudi mnogo dolžnosti do samega sebe. Poleg tega ima mnogo dolžnosti do bližnjega, katerih mu ne naklada stroga pravičnost, ampak ljubezen in drugi nagibi. Vse te dolžnosti se imenujejo nepravne ali nejuridične dolžnosti.¹⁾ Tu moramo omeniti tudi dolžnosti, katere imamo do Boga, ki se ne tičejo bližnjega.

Obrnimo to na dolžnosti, katere imamo glede zasebne lasti! Pozemeljska dobra so sredstva, katera potrebujemo z ozirom na sebe, z ozirom na Boga in z ozirom na bližnjega. Iz tega je razvidno, da imamo glede posesti in rabe pozemeljskih dober določene dolžnosti z ozirom na sebe, z ozirom na Boga in z ozirom na bližnjega. Toda dolžnosti, katere imamo do sebe, so nepravne ali nejuridične, dolžnosti pa, katere imamo do bližnjega, so pravne, če izvirajo iz stroge pravičnosti, niso pravne, če izvirajo iz ljubezni ali drugih nagibov. Pravna dolžnost je n. pr. povrniti ukradeno blago, ni pa pravna dolžnost dati vbogajme. Dolžnosti do Boga so sicer juridične, pa se ne tičejo bližnjega. O tem bomo kasneje govorili.

S tem pa ni nikakor rečeno, da nepravne dolžnosti niso dolžnosti! Nasprotno! — Poleg pravnih dolžnosti treba vselej poudarjati tudi nepravne dolžnosti, da se korenito zabrani zloraba zasebne lasti.

Človek nima direktne lasti glede svojega telesa in svojega življenja. — Direkten lastnik razpolaga nad bistvom pozemeljskih dober. Sme jih torej razdejati, pretvoriti in prodati. Indirekten lastnik razpolaga le nad dohodki in sadovi. Kdor ima direktno in indirektno last, ima popolno last, drugače ima le nepopolno.²⁾

Glede zunanjih pozemeljskih dober ima človek poleg indirektnih lahko tudi direktno last.

Zunanja pozemeljska dobra so namreč človeku sredstva v dosego namena. Vse stvari so po svoji naravi le radi človeka in

¹⁾ Ker so dolžnosti, iz katerih izvirajo naša prava, različne, je razvidno, da morajo biti tudi prava sama različna. Nedotakljivo pravo je le ono, ki izvira iz pravne ali juridične dolžnosti.

²⁾ Glej 1. odlomek!

so njemu podrejene. Ako je človeku koristno, sme jih tedaj razdejati, pretvoriti, prodati i. t. d. Naravni zakoni to dovoljujejo. Ako bi človek ne imel direktne lasti nad pozemeljskimi dobri, bi mu nič ne koristila. Zgledi: razne živali, drevje, rude i. t. d. Brez direktne lastninske pravice bi ne mogel niti izpolnovati svojih dolžnosti, da, niti živeti.

V tem oziru imamo eno samo mejo, eno samo izjemo: Človek nima direktne lasti glede svojega telesa in svojega življenja.

Nimamo namena, da bi tukaj to resnico dokazovali, navesti in razjasniti hočemo glede tega le neki splošen ugovor: Bog je kot najvišji gospod direkten lastnik vseh stvari, zunanjih pozemeljskih dober, pa tudi našega telesa. Človek nima tedaj sam od sebe nobene direktne lasti. V slučaju, da pripoznamo človeku direktno last glede zunanjih pozemeljskih dober, pripoznati jo moramo tudi glede njegovega telesa.

Odgovarjamo: Človek nima nobene direktne lasti sam od sebe, ampak od Boga. Naravne in pozitivne postave, ki so iz Boga, dajejo človeku direktno pravo glede zunanjih pozemeljskih dober, ne dajejo mu pa tega prava glede njegovega telesa. Bog, kot najvišji direktni lastnik, je v tem oziru razodel svojo voljo po naravnih in pozitivnih postavah, katere nas vežejo. Človek sme umoriti žival, ki mu je potrebna za živč, ne sme pa poškodovati ali celo umoriti samega sebe, ker je to prepovedano ne samo po izrečnih božjih zapovedih, ampak tudi po naravni postavi.

Vse meje, katere ima zasebna last, so z ozirom na Boga-lastnika pravne ali juridične. — Bog je lastnik vsake posamezne stvari in lastnik vseh stvari skupaj. Vsak greh bodisi kakoršenkoli, ki ga storimo glede pozemeljskih dober, je kršenje božjega lastninskega prava.

Nekteri katoliški učenjaki¹⁾ so hoteli dokazati, da mnogo božjih zapovedi in zlasti zapovedi, ki se tičejo lastnine, ni dal Bog kot vrhovni lastnik, ampak kot vrhovni vladar, da torej ne vežejo iz stroge pravičnosti, ampak le iz legalne pravičnosti ali iz ubogljivosti.

To pa je krivo!²⁾ Vrhovno vladarstvo se v Bogu ne razločuje od vrhovnega lastništva. Bog je vrhovni vladar, ker je vrhovni lastnik. Kar ukaže, ukaže kot vrhovni lastnik.

¹⁾ Card. de Lugo: De incarn. disp. 3. s. 3.

²⁾ Glej Corta Rosetti: Synopsis Philosophiae Moralis str. 197. in str. 347.

Z vsakim grehom, torej tudi s kršenjem mej lastninskega prava, storimo Bogu krivico, ker mu krademo čast, katero mu dolgujemo iz juridične dolžnosti.

Ker izvirajo vsa naša prava iz Boga, je razvidno, da nima človek nobenega prava delati greha, dosledno, da nima nobenega prava zlorabljeni lastnine bodisi kakorkoli.

Zgled: Če bi kdo hotel rajši zažgati vse pridelano žito ko dati vbogajme. To bi bil greh. Zato nimamo nobenega prava!

Poreče kdo: Ali torej ne smemo storiti sè svojim imetjem, kar hočemo? Nikakor!

Ali nam more torej vsakdo zabraniti, da ne bi storili, kar bi hoteli? To spet ne! Nimamo sicer nobenega prava delati greha, a imamo pravo terjati, da ne zabranjuje vsakdo svojevoljno naših prostosti, ker s tem bi se lahko poteptale vse prostosti in vse naše pravice. Učenjaki se izražajo tako-le: Človek nima formalnega prava delati greh, ampak le materialno pravo t. j. greh ni dovoljen, ampak le prizanašan iz drugih ozirov.

Zlorabljeni zasebno last nimamo torej nobenega prava. To velja o krivični pridobitvi zasebne lasti, pa tudi o krivični rabi pridobljene lasti. V človeški družbi je zloraba zasebne lasti na dnevnem redu. Ta zloraba je tu pa tam tako velika, da so potrebne hitre reforme, ako hočemo zabraniti neznošno revščino delavskega ljudstva.

Ali si more pridobiti človek last z dejanjem, s katerim prekrši nejuridično dolžnost do svojega bližnjega. — To vprašanje je provzročilo med katoliškimi učenjaki mnogo znanstvenih sporov.

Gotovo je, da nimamo formalnega prava delati greha, tudi z ozirom na pridobivanje in na rabo zasebne lasti ne! Če imamo v tem oziru kako pravo, je to pravo le materialno.

Iz tega so nekateri učenjaki sklepali, da je pridobitev lasti neveljavna, ako si jo pridobimo s kakoršnimkoli grešnim dejanjem, ker storimo ž njim Bogu krivico.

To sklepanje ni resnično! Ko grešimo bodisi kakorkoli, storimo Bogu krivico, toda njemu nobenega pozemeljskega dobra ne vzamemo in si ne prisvojimo z ozirom nanj ničesar. Vse je in ostane božja lastnina. Mi smo le najemniki! Ko govorimo o lastnini, imamo v mislih razmerje naših pozemeljskih dober do drugih ljudi, ne pa razmerja do Boga. Z ozirom na Boga nam ne more biti nobena stvar lastna.

Z ozirom na bližnjega pa razločujemo po naravnih in božjih zakonih juridične in nejuridične dolžnosti. O tem smo že govorili.

Z dejanjem, s katerim prekršimo juridično dolžnost do svojega bližnjega, si ne moremo pridobiti lasti. Zgled: Kdor ukrade bližnjemu denar, ne postane s tem lastnik. Z dejanjem pa, s katerim prekršimo le nejuridično dolžnost do svojega bližnjega, si pač pridobimo po državnem zakonu last, a grešimo. Zgled! Za malo vsoto, katero si posodil bližnjemu, zarubiš brez vsake potrebe in brez vsakega vzroka kos njegovega zemljišča. Ker je bližnji v stiski in ni nobenega, ki bi mu hotel priskočiti na pomoč, je prisiljen prodati tebi za nizko ceno. Revez trpi veliko škodo. V tem slučaju si grešil proti ljubezni do bližnjega. Prekršil si nejuridično dolžnost do svojega bližnjega. Državna oblast, ki čuva samo nad juridičnim redom, ti ne more nič: Pred državno oblastjo je tako postopanje veljavno. Kaj pa pred vestjo in pred Bogom? Pred vestjo in pred Bogom je to grešno.

Pa poreče kdo: Človek nima prava delati greha, torej si tudi z grehom ne more ničesar veljavno prisvojiti.

Na to odgovarjamo: Greh ni sicer nikdar dovoljen, a se ga mora včasih prenašati iz drugih ozirov. Tako zahtevajo naravni zakoni, ker drugače bi se gazile svojevoljno vse naše pravice in prostosti.¹⁾

Ali smo dolžni povrniti blago, katero si z grehom pridobimo? Če smo prekršili juridično dolžnost do svojega bližnjega, smo dolžni povrniti iz stroge pravičnosti, če smo pa prekršili le nejuridično dolžnost, smo dolžni povrniti le iz nejuridične dolžnosti n. pr. iz ljubezni, iz hvaležnosti i. t. d.

Kako omejuje sv. pismo zasebno last? — Glede zemljišč so veljale Izraelcem te-le agrarne postave:

„To je število Izraelovih otrok²⁾ . . . . .

Tem naj se razdeli dežela v njih posestva po številu imen. Tem, katerih je več, daj (Mojzes) večji del in tem, katerih je manj; manjši; slehernemu, kakor so bili zdaj razštet, naj se da delež, toda po vadljanju naj se razdeli dežela rodovom.“³⁾

Vsak državljan je imel tedaj svoje zemljišče. Ako je je kdo prodal ali zapravljal, je dobil je zopet ob jubileju t. j. ob petdesetem letu. Zemljišče je pristojalo prvorojencu:

¹⁾ Costa Rosetti: Synopsis philosophiae moralis. str. 312.

²⁾ 4. II. Mojz. k. 22. 14, 5.

³⁾ IV. Mojz. k. 26. 53–54.

„Posvečuj petdeseto leto in ga naznani za odpustek vsem prebivavcem svoje dežele; zakaj to je sveto leto. Človek pridi zopet k svoji lastnini. V tem svetem letu naj se vrnejo vsi k svojim posestvom.¹⁾ Ako kaj svojemu sosedu prodaš ali od njega kupiš, ne žali svojega brata, temuč po številu let svetega leta (t. j. samo do svetega leta) kupi od njega in po številu pridelkov naj ti proda (t. j. prodajo naj se le pridelki do sv. leta, ne pa zemljišče) . . . . Ne žalite svojih rojakov, temveč sleherni se boj svojega Boga.“²⁾

„Zemlja naj se tudi ne prodaja za vselej; ker je moja in v iste tujci in moji seljaki. Zatorej naj se vsa zemlja le s pogojem rešenja prodaja. Ako tvoj brat oboža in proda svoje majhno posestvo in ga hoče njegov sorodnik rešiti, more rešiti, kar je oni prodal. Ako pa nima sorodnika in on sam more dobiti ceno za rešenje, naj se preudarijo pridelki od tistega časa, ko je prodal in kar potem ostane (do prihodnjega sv. leta), naj kupcu povrne in tako naj zopet dobi svoje posestvo. Ako pa on ne premore toliko, da bi povrnil ceno, naj kupec obdrži, kar je kupil, do svetega leta. Zakaj v tem letu naj se vrne vsaka prodana reč spet k gospodarju in poprejšnjemu posestniku. Kdor proda hišo med mestnim zidovjem, mu bodi pripuščeno rešiti jo, preden eno leto preteče. Ako je pa ne reši in se je leto izteklo, naj jo kupec in njegovi mlajši v lasti obdrže za vselej in se ne more rešiti, tudi ne v svetem letu. Ako je pa hiša v vasi, ki nima zidovja, naj se proda po poljski pravici; ako bi se poprej ne rešila, naj se vrne v svetem letu k gospodarju.“³⁾

Hčere blagovnice smele so se možiti samo z možmi istega rodu, da ni premoženje prešlo na drug rod:

„Naj se omože s komerkoli hočejo, vendar le z možmi svojega rodu, da ne preide posestvo Izraelovih otrok od rodu na rod.“⁴⁾

Največjega pomena v življenju izraelskega ljudstva je bila navada, da starši hčeram, ko so se poročile, niso dajali dote. Nasprotno! Ženin je moral prinesiti njenim starišem in bratom dar,

¹⁾ Ta posestva so se dajala kot poroštvo za dolgove. V svetem letu so se morala vrniti posestva in dolg se je s tem tudi izbrisal. Kdor je radi dolga postal suženj, je dobil v svetem letu prostost in dolg se mu je odpustil.

²⁾ III. Mojz. k. 25. 10–18.

³⁾ III. Mojz. k. 25. 23–31.

⁴⁾ IV. Mojz. k. 36. 6, 7.

ki se je imenoval zaročni dar. Tako je bilo preskrbljeno, da se premoženje ni razkosavalo.)¹

Glede obrestovanja so veljale izraelskemu ljudstvu te-le določbe: „Ne posojuj na obresti svojemu bratu ne denarjev, ne pridelkov in ne kake druge reči, ampak tujemu. Svojemu bratu pa posodi brez obresti to, česar potrebuje, da te blagoslovi Gospod, tvoj Bog, v vsem tvojem djanji v deželi.“²)

„Ako denarjev posodiš komu izmed mojega ljudstva (izraelskega), kakemu ubogemu, ki pri tebi prebiva, ne goni ga kakor terjavec in ne teri ga z obrestmi. Ako prejmeš v zastavo zgornje oblačilo od svojega bližnjega, mu ga daj nazaj pred solničnim zahodom; zakaj to oblačilo je njegova edina odeja za njegovo telo in nima drugega, v katerem bi spal; ako bo vpil k meni, ga bom uslišal, ker sem milostljiv.“³)

„Ako tvoj brat oboža in opeša in ga kakor popotnika in ptujca sprejmeš in on s teboj živi, ne jemlji obresti od njega ali več kakor si mu dal. Boj se svojega Boga, da more tvoj brat pri tebi živeti. Svojih denarjev mu ne dajaj na obresti in pridelkov čez mero ne terjaj od njega. Jaz sem Gospod, vaš Bog, ki sem Vas izpeljal iz egiptovske dežele, da bi vam dal kanaansko deželo in da bi bil vaš Bog.“⁴)

„Ako kdo svojega bližnjega kaj takega na posodo prosi in je potlej poškodovano ali pogine in gospodarja ni zraven, mu mora povrniti. Ako je bil pa gospodar vpričo, mu ni treba povračati, zlasti ako je bilo za plačilo najeto v njegovo delo.“⁵)

Glede ljudi, ki niso mogli plačati svojih dolgov in so sami sebe prodali gospodi, so veljale te-le določbe:

„Ako se ti tvoj brat po uboštvu prisiljen proda, ga ne stiskaj kot sužnega hlapca, temuč bodi ti kakor najemnik in seljak in do svetega leta⁶) naj dela pri tebi; potem naj gre s svojimi otroci in

¹) I. Mojz. k. 29, 18, 27 in 34, 11–12. I. knjiga kraljev 18, 23–26.

²) V. Mojz. knjiga 23, 19, 20. Ta zapoved je veljala med Izraelci, ki so bili bratje med seboj. Ali nismo tudi kristjani bratje? Žal, da se premalo kot taki izkazujemo! V psalmu 14. beremo: „Gospod! Kdo-bo prebival v Tvojem šotoru? . . . Kdor svojega denarja ne daje na obresti!“ Razume se pa, da je bilo pri Izraelcih dovoljeno terjati najemščino.

³) II. Mojz. knjiga 22, 25–27.

⁴) III. Mojz. knjiga 25, 35.

⁵) II. Mojz. knjiga 22, 14.

⁶) T. j. do petdesetega leta.

se vrne k svoji rodovini in k posestvu svojih očetov . . . . Ne stiskaj ga s silo, temuč boj se Boga!¹⁾

„Ako bi se pri vas seljan ali ptujec opomogel in bi se tvoj obožani brat njemu ali komu izmed njegove rodovine prodal, se zamore po prodaji spet rešiti . . . Ako se pa tako ne more rešiti, naj gre prost od njega v svetem letu, on in njegovi otroci.“²⁾

Hebrejec ni smel biti suženj v nobenem slučaju več kot šest let:

„Ako kupiš hebrejskega sužnja, naj ti služi šest let; v sedmem letu bodi prost spuščen zastonj.“³⁾

Preskrbljeno je bilo tudi, da se v letu odpuščenja t. j. vsako sedmo leto ni smelo terjati dolgov:

„Sedmo leto delaj odpuščenje, ki naj se obhaja v tem redu: Nihče naj ne terja dolga (ne terjati ne pomenja odpustiti) od svojega prijatelja ali bližnjega, ali brata, ker je leto odpuščenja.“⁴⁾

Po teh določbah je bilo med izraelskim ljudstvom prepričano nakopičevanje bogastva, svoboda ljudstva je bila zavarovana in oboževanje zelo omejeno. Judje se kajpada niso strogo držali teh določb, kakor se jih tudi dandanes ne drže. Iz teh božjih določb pa je razvidno, kako opravičene so dandanes države, da zasebno last, posebno z ozirom na zemljišča, nadzorujejo in omejujejo!

V. Lastnina je osebna, obenem pa tudi družabna.

Lastnina je osebna. — Kar je komu lastno, je z njim združeno in od drugih ločeno. Njiva, katero sem kupil, je z menoj po kupni pogodbi združena in od drugih ločena. Kakor so telesni udje, n. pr. roke, zvezani po notranjih sklepilih s telesom, prav tako je zvezana zunanja last po zunanjih sklepilih s človekom. Last je nekaj osebnega, ker je zvezana z osebo, bodisi z eno osebo, bodisi z več osebami, če je lastninsko pravo skupno ali kolektivno.

To je samo ob sebi umljivo, saj smo dokazali, da je pravo pridobivati si last osebno ali kolektivno. Osebno lastninsko pravo, katero si pridobimo po zakoniti poti, veže dotične stvari z našo

¹⁾ III. Mojz. knjiga 25, 39–41.

²⁾ III. Mojz. knjiga 25, 47–54.

³⁾ II. Mojz. knjiga 12. 21.

⁴⁾ V. Mojz. knjiga 15. 1.

osebo. Kolikor so te stvari zvezane z osebo, jih imenovati smemo osebne.

Lastnina je obenem tudi družabna. — Res je, da je lastnina v prvi vrsti osebna, a v drugi vrsti je lastnina tudi družabna. Lastnina ni torej izključno osebna: koristi, katere prinaša lastnina ne tičejo izključno lastniku, ampak tudi drugim v mnogih ozirih in v mnogih slučajih. Zasebno lastnino smemo imenovati v mnogih ozirih občo.

To hočemo dokazati!

Človek je po svoji naravi namenjen za družabno življenje, on ne živi izključno sebi, ampak v mnogih ozirih tudi človeški družbi. Naravne lastnosti n. pr. govor, nagnenje do družbe itd., ga usposablja za družabno življenje. Ima pa tudi take lastnosti, ki ga naravnost silijo v družabno življenje, ker bi brez človeške družbe ne mogel ne živeti in ne razvijati se. Človek se že rodi v takih okoliščinah, da bi si ne mogel ohraniti življenja brez družabne pomoči. Tudi odrasel človek potrebuje večkrat in sicer nujno družabne pomoči. Človek je torej nujno družabno bitje. Iz tega sledi, da je vse, kar pripada človeški osebi, obenem ž njo namenjeno tudi za človeško družbo. Lastnina pripada osebi, je osebna, kakor pripadajo osebi posamezni udje, torej je lastnina namenjena za človeško družbo. Prav raditega, ker je last osebna, mora biti obenem tudi družabna, ker je človeška oseba družabno bitje!

Lastnina ni le osebna, ampak tudi družabna, kajti nekatere pravstvene, juridične dolžnosti zahtevajo, da tudi drugi niso popolnoma izključeni od uživanja naše lasti. V prav mnogih slučajih je naše lastninsko pravo v nasprotju s kakim drugim pravom, katero ima naš bližnji. V teh slučajih se vpraša: Čigava naj velja? Zato se dogaja prav pogostoma, da moramo odnehati od lastninske pravice, ker pravo, katero ima naš bližnji je močnejše, ko naše lastninsko pravo. Zgleđ: Človek, ki je v skrajni potrebi, sme vzeti tuje blago, da se preživi in da si ohrani življenje. Pravo do življenja je močnejše, ko lastninsko pravo.

Naravni zakoni pa nalagajo lastnikom tudi razne nejuridčne dolžnosti do bližnjega, zlasti do ubogih. Če sodimo po teh dolžnostih, ni lastnik izključen gospodar svojega blaga, ampak tudi drugi. Žal, da se ti naravni zakoni zanemarjajo!

Družina in država sta naravni družbi, kateri zahteva narava. Ti dve družbi pa nalagata posameznim udom razne

dolžnosti, s katerimi je izključenje drugih od lastnine mnogovrstno omejeno.

Razvidno je torej, da je zasebna last obenem tudi družabna.

Družina in zasebna last. — Družinska zveza nalaga razne dolžnosti, ki omejujejo oziroma določujejo lastninsko pravo. Tu hočemo podati o tem le par opomenj z zgolj naravnega stališča.

Otroci nimajo prave lastninske pravice nad očetovim in materinim premoženjem, ampak vedno le oče, oziroma mati. Lastninsko pravo v družini ni obče. Otroci pa imajo trdno upanje, da bodo dediči po smrti in smejo tudi v življenju starišev rabiti njih blago in jemati od njihovega blaga nekako svobodno in ne ko hlapci ali dekle.

Na drugi strani pa imajo stariši najsvetejšo dolžnost, katero jim nalaga ljubezen, skrbeti za premoženje otrokom. Iz ljubezni so dolžni zapustiti v oporoki svoje premoženje otrokom. V tem smislu moremo otroke imenovati nepopolne lastnike, očetovega, oziroma materinega premoženja.

Če umrjejo starši brez oporoke, postanejo njihovi otroci pravi lastniki njihovega premoženja. S smrtjo staršev preneha njihovo lastninsko pravo. Njihovo premoženje izgubi lastnika. Kdo naj postane lastnik? Očividno je, da imajo največ pravice do lastninskega prava otroci, kateri so že ob življenju imeli nepopolno lastninsko pravo in trdno upanje, da bodo po smrti svojih starišev dediči. Drugi nimajo take pravice. Dejanje namreč, s katerim si pridobivamo pozemeljska dobra, ki nimajo še lastnika, mora biti: 1. svobodno. 2. očitno ali zunanje. 3. mora nanašati se na kako koristno stvar, ki nima še lastnika in 4. mora jasno izražati bodisi fizično bodisi moralno združenje pozemeljskih dober z dotično osebo oziroma izključenje drugih oseb. Vsi ti pogoji so izpolnjeni pri otrocih, ko umrjejo starši brez oporoke, saj so bili otroci še pri življenju staršev nepopolni lastniki.

Kakor razvidno, je smatrati po smrti staršev, ki umrjejo brez oporoke, njihovo premoženje, kakor da bi ne imelo še pravega lastnika. Njihovi otroci dobe šele po smrti staršev lastninsko pravo,¹⁾ ker imajo edini pravico do njega. Kdor bi sè silo ali zvijačo hotel preprečiti, da bi otroci ne postali dediči, bi grešil ne samo proti ljubezni do bližnjega, ampak tudi proti pravičnosti

¹⁾ Costa-Rosetti: *Institutiones ethicae et juris naturae* str. 444.

in bi bil dolžan povrniti. Kjer ni otrok, vpoštevati je po naravnem pravu druge sorodnike. Vse drugače bi bilo seveda, ko bi bili starši v življenju nesorodnikom kaj za trdno obljubili.

Razume, se, da je glede dedovanja tudi država postavila svoje določbe. Kar je tukaj povedanega, velja le z zgolj naravnega stališča.

Država in zasebna last. — Lastninsko pravo je osebno in lastnina je osebna dobrota. Državna oblast pa nima naloge skrbeti za blagostanje posameznih oseb, ampak za javno blagostanje. Lastninsko pravo je izvan neposrednega delokroga državnih oblasti.

Ker je pa neposredna naloga državne oblasti skrbeti za javno blaginjo, je očitno, da morajo posegati državne oblasti tudi v zasebna prava, jih določevati, o njih razsojati in jih omejevati.

Neposredna naloga državne oblasti je skrbeti za javni blagor s tem, 1. da štiti juridični ali pravni red in 2. s tem, da pospešuje dobrodelne naprave.

Da se ohrani juridični ali pravni red, je potrebno, da država posega tudi v osebna prava, da jih določuje in tudi omejuje. V tem oziru bi ne bilo mogoče glede zasebne lasti ohraniti reda, ko bi državna oblast pustila bogatinom, da ravnajo sè svojim premoženjem, s svojimi delavci i. t. d. kakor hočejo. Tudi glede dediščine po smrti staršev bi se nikakor ne mogel doseči red, ko bi država s svojimi določbami ne posegala vmes.

Javnih naprav bi tudi državna oblast ne mogla pospeševati, ko bi ne obteževala in omejevala zasebne lasti bodisi z davki, bodisi s prisilnim razlaščevanjem i. t. d.

Lastnina pa je šele v drugi vrsti družabna. — Človek je predvsem po svoji naravi neodvisna oseba, potem šele družabno bitje.

Ko družabno bitje je namenjen po naravi za družabno življenje. Družabno življenje ga dela v mnogih ozirih odvisnega od drugih. Zgled: otroci in starši, podložniki in predstojniki itd. Ta odvisnost od drugih pa ni bistvena. Bistveno je človek z ozirom na ljudi neodvisna oseba, ker bistveno so ljudje vsi enaki in vsi enako podložni Bogu. Odvisnost od drugih, katero nalaga človeku družabno življenje, se mora ravnati po okoliščini, da je človek bistveno neodvisen. Predvsem je torej človek po svoji naravi neodvisna oseba, potem šele družabno bitje. Iz tega sklepamo, da sme rabiti človek zunanja tvarna dobra, ki so namenjena

njemu, v prvi vrsti za svojo osebo in potem šele za druge. To velja tembolj o dobrih, ki so njegova last.

Pomisliti moramo tudi, da ima človek osebno in vrojeno pravico, pridobivati si lastnino. Last je torej predmet osebnega prava. Predmet vrojenega osebnega prava ne more rabiti v prvi vrsti v družabno korist, ampak v osebno korist.

Če bi lastnina bila v prvi vrsti v družabno korist, bi morali v vsakem slučaju sebe zapostavljati drugim. S tem bi lastništvo izgubilo vso veljavo, ker bi ne bili izključeni drugi v nobenem slučaju od rabe nam lastnih pozemeljskih dober. V tem slučaju bi ne mogli več govoriti o lasti.

Socializem. — Socialis pomenja družaben. Socializem uči, da je lastnina v prvi vrsti družabna in še-le v drugi vrsti osebna. Ker je v prvi vrsti družabna, mora družba imeti glede lastnine prvo besedo, lastnik še-le drugo. Lastninsko pravo sicer priznavajo, a po svoje, ker pravijo, da bi morala državna oblast krivično razdelitev pozemeljskih dober odpraviti in znovič pravično razdeliti. S tem pa obenem trdijo, da pravo pridobivati lastnino ni vrojeno človeku, da ni osebno, ampak da je vsestransko odvisno od državne oblasti, katera naj deli slehernemu po pravici. Nova razdelitev, ki se zdi socialistom sedaj potrebna, bi bila morda v teku malih let zopet potrebna. Treba bi bilo zopet znova deliti i. t. d.

Kakor razvidno, razločujejo se socialisti le na videz od komunistov. Da je ta nauk neresničen in neizvedljiv, dokazuje cela razprava. Zato ne bomo o tem še posebe razpravljali.

Individualizem in utilitarizem. — Individuum pomenja v našem jeziku posameznik. Individualisti trde, da je lastnina izključno osebna, da ni niti v drugi vrsti družabna. Vsak posameznik sme delati sè svojim premoženjem, kar hoče. Last nima nobenih mej, ne npravstvenih ne pravnih, ona je neodvisna od Boga. Individualizem je socializmu naravnost nasproten.

Utile pomenja v našem jeziku koristno, utilitas korist. Utilitaristi učé, da je pravično vse, kar je komu koristno za povečanje časne sreče tu na zemlji. Časna sreča tu na zemlji je najvišje pravilo in merilo npravstvenosti in pravičnosti. Last je torej le osebna in nima nobenih mej.

Na to odgovarjamo, da najvišje pravilo npravstvenosti in pravičnosti je Bog, so božji zakoni, katere spoznavamo z razumom

ali pa jih je Bog razodel. Dokler pripoznavamo Boga kot stvarnika in najvišjega Gospoda, moramo obsojati nauk utilitaristov, ki je brezverski. Razvidno je, da ni utilitarizem nič drugega, ko drugo ime za individualizem.

Vprašanje o ubogih. — Kristus je rekel: „Uboge imate vedno pri sebi.“ (Mat. 26, 11.)

Te besede veljajo za vse čase. V vseh časih imamo uboge. Njih se ni mogoče iznebiti. To izvira deloma iz zlorabe zasebne lasti, iz sebičnosti in drugih človeških strasti, deloma iz raznih slučajnih nezgod i. t. d. Ni resnično, da izvira uboštvo iz zasebne lasti, ampak večinoma iz zlorabe zasebne lasti, torej iz greha.

Pravijo: Krivično je, da morajo nekateri trpeti uboštvo! Na to odgovarjamo, da je uboštvo krivično, če je nastalo po krivični poti n. pr. po nasilstvu ali sleparstvu. V širšem pomenu lahko imenujemo uboštvo krivično tudi, če je nastalo po kakem dejanju, ki nasprotuje ljubezni do bližnjega. V prvem slučaju se mora povrniti pridobljeno blago iz juridične dolžnosti, v drugem slučaju pa iz dolžnosti, ki nam jo nalaga ljubezen do Boga in do bližnjega.

Recimo, da bi bil komunizem naraven. V komunistični državi bi se godile brez dvojbe tudi krivice in sicer deloma iz zlorabe državne oblasti, deloma iz slabosti, strasti in omejenosti njih, ki bi bili postavljeni, da bi delili vsem ljudem po pravici. Tudi v tem slučaju bi nikdar ne mogli sklepati, da izvirajo krivice iz komunizma, ampak večinoma le iz greha.

V vseh časih se izpolnujejo Kristusove besede: „Uboge imate vedno pri sebi,“ a izpolnujejo se v krščanski družbi tudi besede Kristusove: „Bodite usmiljeni, kakor je vaš Oče usmiljen“ (Luka 6, 36) in: „Dajte vbogajme od tega, kar imate“ (Luka 11, 41.) Kristusova zapoved o bratski ljubezni je oživila brez števila dobrodelnih naprav in zavodov, v katerih se lajša gorje in uboštvo. Krščanska družba se zaveda v vseh časih svojih dolžnosti do ubogih.

Te dolžnosti, katere imamo do ubogih, so večinoma¹⁾ ne-juridične t. j. take, ki jih nalaga ljubezen do bližnjega, le v slučaju, ko je naš bližnji v skrajni potrebi, je naša dolžnost do njega juridična. V skrajni potrebi sme namreč vzeti vsakdo tuje blago

¹⁾ Das Eigenthum: Franz Walter, 1895 str. 66 itd.

da se preživi in da si ohrani življenje in more tudi zahtevati, da se mu podeli. Zato imajo občine strogo dolžnost, skrbeti za uboge. V krščanski družbi mora biti za uboge dobro preskrbljeno.

Sklep.

Priznati moramo, da zavladujejo čez dalje bolj tudi med krščanskimi narodi žalostne socialne razmere. To pa se ne godi radi krščanskega načela o zasebni lasti, ampak radi zlorabe zasebne lasti. Žal, da se prezira krščansko načelo!

Kako sedaj pomagati? Kaj svetujejo komunisti in socialisti in kaj svetuje krščanstvo?

Komunisti in socialisti hočejo, naj bi bila država hiša samih delavcev. Državna gosposka naj bi smatrala državljanke kot svoje najemnike in dninarje, katere treba pravično plačevati. Predvsem je potrebno, da razdeli državna oblast znova vse imetje, ker je krivična razdelitev pozemeljskih dober, ki je dandanes v veljavi, kriva prežalostnih socialnih razmer človeškega rodu. Nova razdelitev bi se morala izvršiti na enake dele ali pa v razmerju z delom in s potrebami. Državna oblast bi morala potem vedno skrbeti, da bodo imeli posamezniki enake dele ali vsaj take dele, ki so v razmerju z njih delom in z njih potrebami.

Drugi se izražajo tako-le: Vse imetje tiče državi. Državna oblast naj odmerja potrebščine po razmerju z delom, ker le delo ima vrednost. V ta namen bi morala imeti država velikanske zaloge vsakovrstnih izdelkov in pridelkov. Iz teh zalog bi zajemala in pokrivala potrebščine vseh državljanov. Stalne lasti bi ne smelo biti nobene. Nadzorniki dela bi zapisovali dnine posameznih delavcev, njih pridnost in njih izdelke. Po teh zapiskih bi se izdajala spričevala in po teh bi razdeljevali predstojniki vsakovrstnih zalog in skladišč delavcem potrebščine.)

Razume se samoobsebi, da so mnenja komunistov in socialistov razna. Vsakdo skuša napraviti kako podmeno ter jo potem zagovarjati.

Vzor komunistične države je tedaj hiša samih delavcev, katere nadzorujejo in priganjajo predstojniki!

*) Costa-Rosetti: Institutiones ethicae et iuris naturae, 1883, str. 706.

Vsakdo vidi na prvi pogled, da bi se s tem pogazila vsakršna svoboda. Sè svobodo bi se zaustavil tudi napredek, ker bi nihče ne hotel delati za druge. To bi bila prva strašna posledica novodobnega komunizma in socializma. Komunisti in socialisti se bore navidezno za svobodo, v resnici pa jo gazijo v blato, se bore navidezno za napredek, v resnici pa so največja zavora napredku. V komunistični državi bi zavladovalo pravo tiranstvo,¹⁾ ki bi zadržalo svobodno gibanje in prizadevanje pridnih in nadarjenih državljanov.

Dalje: Delitev pozemeljskih dober na enake dele je očitveno nepravična in nespametna! Ljudje so si sicer v bistvu enaki, v svojem razvijanju in delovanju pa so neenaki. Zato jim tiče neenako plačilo. Ko bi se enakost vpeljala, bi brez dvojbe ne mogla obstojati dolgo časa. Kmalu bi zavladovala zopet neenakost in revščina. Treba bi bilo znova deliti. Na ta način bi se vzelo pridnim državljanom veselje do dela, lenoba in nemarnost pa bi se pospeševala!

Drugi pravijo, naj bi se delilo v razmerju z delom in s potrebami! Dobro! Vprašamo pa, kdo naj to razmerje pozna? Državni upravi bi bilo to nemogoče. Nastali bi strašni prepiri! Pomisliti je tudi, da ni vselej razmerje z delom enako razmerju s potrebami. Pa recimo tudi, da bi se posrečilo vsaj nekoliko razdeliti pozemeljska dobra v razmerju z delom in s potrebami, vprašamo, koliko časa bi ostalo to razmerje nepremenjeno? V malo tednih bi se razmerje premenilo in treba bi bilo znova deliti. Imeli bi same delitve brez konca in kraja. S tem bi se družil sam nered in nemir.

Komunistična država bi bila novi Babilon!

Vse drugače pa uči krščanstvo! Krščanstvo zahteva zasebno last v mejah pravičnosti in ljubezni do bližnjega. V krščanski državi bi moralo vladati glede zasebne lasti to troje: Svoboda, pravičnost in ljubezen do bližnjega. Krščanska pravičnost in ljubezen do bližnjega sta uzdi, ki varujeta človeško svobodo vsakega izkoriščevanja in izsesavanja delavskega ljudstva.

Državna oblast je varuhinja pravnega reda, torej pravičnosti. Nje sveta naloga je čuvati, da se izvršuje pravičnost

¹⁾ Costa-Rosetti: *Institutiones ethicae et iuris naturae*, 1883, str. 360.

vselej in povsod. Ko bi se zavedala država vselej te svoje svete dolžnosti, bi bilo socialno vprašanje našega časa skoraj rešeno.

Državna oblast bi morala predvsem varovati delavsko ljudstvo, katerega je večina, pred kapitalizmom. Delavsko ljudstvo je brez orožja proti kapitalu, ki je izsesava. Državna oblast bi morala nadzorovati pogodbe med delavci in gospodarji, nadzorovati bi morala delo, zlasti po tvornicah, da bi se ne godile ljudstvu krivice.

Država naj bi pospeševala delavske zveze. Kapital ima moč. Proti tej moči ne opravijo posamezni delavci nič. Treba je, da nastopi delavstvo proti kapitalu složno. Složno delavstvo je moč, ki se lahko ustavlja krivicam zlasti pri sklepanju delavskih pogodb.

Najsvetejša naloga države je čuvati legalno pravičnost t. j. zlasti oni del te pravičnosti, ki zahteva, da se koristi posameznih državljanov podredijo obćim koristim. Tu čaka države velika naloga. So države, v katerih si je podvrglo malo število kapitalistov cele dežele. Cele pokrajine štejejo le par veleposestnikov. Ljudstvo je postalo sužno kapitalu. Na ta način je država sama v nevarnosti, ker ljudstvo je država! Krivica ljudstvu je krivica državi! Da se to zabrani, mora država nadzorovati kupne in prodajne pogodbe. Kdor je v stiski, je prisiljen sklepati tudi take pogodbe, ki so mu krivične. Sam si ne more pomagati. V tem slučaju naj ga varuje državna oblast, da se mu ne bodo godile krivice radi stiske, v kateri se nahaja brez lastne krivde.

Prav tako bi morala državna oblast nadzorovati obrestovanje. Obrestovanje je dandanes najmočnejši steber krivičnemu kapitalizmu in najhujši jarem delavskega ljudstva.

To bi bilo delo vladne uprave v krščanski državi z ozirom na zasebno last! Ta nauk je zlata sreda med socialističnim naukom, ki zahteva odpravo zasebne lasti, in kapitalističnim naukom, ki zahteva popolno svobodo zasebne lasti. To pa ni še dovolj! Ako hočemo, da se zboljšajo socialne razmere, moramo delovati na to, da se človeška družba vrne h krščanstvu. V krščanski državi podpira posvetno oblast sv. cerkev, ki oznanuje nebeški nauk o ljubezni do bližnjega, ki uči, da nimamo iskati na zemlji stalnega bivališča, ampak v nebesih. Kar ne more doseči država s strogim izvajanjem pravičnosti, dosega sveta

cerkev z naukom o ljubezni do bližnjega. Krščansko ljudstvo, katero prešinja sv. vera, dela vse zavoľjo Boga in se varuje vseh dejanj, ki žalijo ne samo pravičnost, ampak tudi ljubezen do bližnjega. Sv. vera je najboljša opora državi. V državah, kjer bi bila živa vera doma, bi ne imeli socialnega vprašanja. Kapitalizma bi ne bilo. Srednji stan bi se množil. Ž njim bi se večala moč države.

Dr. A. Pavlica.

Morala brez religije.

Zadnji plod moderne kulture je Nietzsche. V Nietzscheju je spoznala moderna kultura svojo sliko in priliko ter se je — ustrašila. Nietzsche, „nadčlovek“, ki tepta z nogami vse, kar je bilo človeštvu doslej svetega in nedotakljivega, človekoljubje in usmiljenje, čast žene in heroizem krščanske samoodpovedi, dà, vse, kar je le sorodno z nrvnostjo, ter nrvnost samo — nadčlovek je „jenseits von gut und böse“ — ta Nietzsche je negacija človeške socialnosti in zato negacija človeške družbe. Nadčloveka goni le inštinkt skrajnjega egoizma, gole samohoti in neukrotnega samoljubja. Le on je gospodar, vsi drugi so sužnji, le on je človek, vsi drugi so čreda, le on je središče, vsi drugi so radi njega, njegova igrača, predmet njegove samovolje. Moderna kultura se je ustrašila sama sebe, ko se je ugledala v blaznem Nietzscheju. Zavrgla je religijo, to je ni strašilo. Zavrgla je moralo, to jo je ustrašilo, ko se je iz kulture brez morale porodil Nietzschejev nadčlovek. Zato moderna kultura izkuša rešiti moralo. Morala, etika, nrvnost, je bila doslej vedno in povsod združena z religijo; moderna kultura je zavrgla religijo in zato izkuša ustanoviti moralo brez religije. To je namen etičnih družb.¹⁾

Etične družbe torej nameravajo ustanoviti moralo brez Cerkve, brez krščanstva, brez Boga, moralo, ki bi bila v vsem svojem bistvu neodvisna od vsake religije. Ta namera se vidi na prvi pogled lepa. Češ, človeštvo je izgubilo religijo, rešimo mu vsaj moralo! Ali: moderni človek ne more več verovati, kakor je veroval srednjeveški človek; z vero pa pade tudi krščanska morala; dajmo mu torej moralo, ki je neodvisna od vere in ki se bo uveljavljala

¹⁾ Prvo tako „družbo za etično kulturo“ je osnoval profesor Feliks Adler leta 1876 v Njujorku. Leta 1892 je isti zasnoval tako družbo v Nemčiji. Glavni sodelavci so bili: Förster, Giżycki, Ziegler, Jodl. Leta 1896 so ustanovili osrednje tajništvo v Zurichu. Prvi tajnik je bil prof. Förster.

v njem tudi brez vere! Ali: morala je nekaj tako nujnega, da ne sme biti odvisna od menjajočih se verskih mnenj; zato tudi ne sme biti osnovana na religiji! A kakor je na prvi videz ta namera lepa in človekoljubna, tako je v resnici kvarna in pogubna. Ne pristoji nam soditi o namenih posameznih članov etičnih družb, soditi pa smemo o dejanskem uspehu.

Kateri bo uspeh etičnih družb?

Etične družbe bodo še bolj razplodile verski indiferentizem. Etične družbe so načelno, če ne ateistične, vsaj skrajno indiferentne, Kristjan in pogan, bogovernik in bogotaj so lahko člani etičnih družb. Zato morajo biti te družbe vsaj versko indiferentne. Toda če prebiramo izjave njih prvoboriteljev, moramo reči, da so več kakor indiferentne. Etične družbe se snujejo dejansko na podstavi, da se je krščanstvo preživelo, da je tudi vera v Boga izgubila svojo umsko podlago in da je zato treba iskati morali novih osnov. Zato bo dejanski uspeh etičnih družb, da se bo verski indiferentizem še bolj razpasel, kakor pa se je že.

To bodo torej etične družbe dosegle. Dosegle pa ne bodo tega, kar pravijo, da nameravajo, namreč ustanoviti v človeštvu moralo brez religije. To je iluzija in utopija! Morala brez religije je morala brez življenja, brez jedra, brez moči. Morala brez religije je prazna etiketa, ki ne more nikdar nadomestiti človeštvu etike. Morala brez religije je gola konvencionalnost, ki se lahko druží z najgršo nravno gnilobo in najpodlejšo nravno propalostjo. Morala brez religije je jalova fraza, ki bi si jo privoščil lahko tudi blaznega Nietzscheja nadčlovek, ne da bi zatajil svojo podobo, tisto podobo, ki se je je prestrašila moderna kultura ter je iz strahu pred njo zamislila etične družbe.

* * *

Tri momente opazimo, če razmatramo moralo, ki brez njih ni morale. Morala se mora snovati na nraavnem spoznanju; imeti mora v sebi nravno silo, nravno obveznost, ki ji v duši odgovarja dolžnost; in dajati mora nravno moč, energijo, katere višek je heroizem.

I. Morala se mora snovati na nraavnem spoznanji. O nraavnosti je mogoče govoriti le tedaj, če pamet loči dobro in slabo, in zopet more ločiti dobro in slabo le po nekem pravcu, kriteriju. A kaj more biti ločilo dobrega in slabega kakor neki

cilj? Dobra je kaka reč, če ustreza svojemu namenu, če se ujema s smotrom, če dosega svoj cilj. Pero je dobro, če rado piše; konj je dober, če rad teče; hrana je dobra, če je okusna in tečna. Vsaka stvar je dobra sama po sebi, če odgovarja svojemu namenu, a dobra je odnose za nas, če ustreza namenu, ki ji ga mi postavimo. Tako tudi človek. Človek je dober, če dosega namen, ki si ga sam postavi ali mu ga postavijo drugi ljudje, a ta dobrota je le odnose: dober gospodar, je dober delavec, dober pisatelj, dober lovec... Sam po sebi, kot človek, je pa dober le tedaj, če dosega cilj, ki si ga ni sam postavil in ga mu tudi niso postavili drugi ljudje, marveč ki ga mu je postavila narava sama, cilj človeške osebnosti, cilj človečnosti, cilj človeškega življenja. Seveda mora doseči ta cilj s svobodnim dejstvom. In prav svobodno dejstvom z ozirom na ta cilj imenujemo *n r a v n o*; npravno dobro, če se strinja s ciljem, a npravno slabo, če je v nasprotju s ciljem človeške osebnosti in človeškega življenja.

Zaman bi se trudil osnovati moralo, kdor ne bi obrnil skrbi in paznosti na ta moment. Osnovno vprašanje vse morale je vprašanje o ciljih. Že poganska filozofija je na prvo mesto v etiki postavila vprašanje o cilju, o namenu, o zmislu človeškega življenja, kar je v bistvu vse isto: življenje ima zmesel, če ima umen namen, in namen ima, če ima cilj, ki naj po njem teži. Ciceron je napisal cele knjige „de finibus bonorum et malorum.“

Prvo vprašanje vse morale je torej, ima li človeško življenje zmesel? kateri je ta zmesel? kaj je namen človeškega bitja in žitja? kateri je cilj človeške narave in vsega človeškega dejstvom, človeškega življenja? Le, če je dan odgovor na to vprašanje, je mogoče govoriti o dobrem in slabem, o npravnosti, o etiki, o morali!

In glejte, to vprašanje je — religiozno!

Da se razumemo! Mogoče je zanikati človeškemu življenju vsak globlji zmesel, vsak višji cilj; a mogoče je to le, če zanikate dušo, posmrtnost, Boga, in tedaj ste že tudi na religioznem polju, ste epikurejci, ste materialisti, ste ateisti! Tako je res Epikur rešil to vprašanje. Njemu je pravec vsega dobrega in slabega — slà.)

¹⁾ Epikurovo geslo je: „Počelo in korenina vsega dobrega je slà trebuha.“
— (Citat v Cathrein: Religion u. Moral. 2. Aufl. 1904. Freiburg, str. 7.)

Kar ugaja pohoti, kar ustreza nižji plati človeškega bitja, to je dobro, a zlo je, kar hotu po uživanju nasprotuje. To je morala hedonizma (hedoné gr. = slà). Drugim je merilo in ločilo dobrega in slabega korist, seveda časna, zlasti materialna korist. Kar komu koristi, to je dobro, kar škodi, to in le to je slabo. To je morala utilitarizma (utile lat. = koristno). Zopet drugim je pravec n pravnosti socialna blaginja. Kar je družbi v prid, to je dobro, a zlo, kar je kvarno družbi, najsi bo tudi poedincu prijetno in koristno. To je morala socialnega evdemonizma (evdaimonia gr. = blaginja). Itd. Vsi ti sistemi se snujejo na religiozni podlagi ali, če hočete, na antireligiozni, to je, na negaciji religije. Na negaciji, pravimo! Nekaj drugega je ne ozirati se na religijo, nekaj drugega zanikavati religijo. In ti sistemi zanikavajo religijo. Če je duša, če je posmrtnost, če je Bog, je takoj jasno, da zmisla vsemu človeškemu življenju ne more dajati trenutna slà, ne sebična korist, ne tudi socialna korist. Pod vidikom večne posmrtnosti mora biti tudi cilj človeškega življenja onkraj groba. Slà je gonilo živalnosti, a ne more biti najvišje nesmrtnemu duhu. Sebična korist je često v nasprotju s socialnostjo človeškega bitja. Socialna blaginja kot izključno merilo je zopet lahko v nasprotju s človeško osebnostjo. Cilj človeškega življenja kot pravec n pravno dobrega in zla mora biti onkraj mej časovnosti; biti mora za vse; odgovarjati mora najglobljim in najvišjim težnjam človeškega duha; strinjati se mora v lepi harmoniji s človeško individualnostjo in njegovo socialnostjo.

Kakor pa ti sistemi, ker zanikujejo religijo, ne morejo rešiti vprašanja o zmyslu človeškega bitja in žitja, tako pa je z druge strani dejstvo, da je dala odgovor na to vprašanje religija in predvsem religija Kristusova, krščanstvo.

Do religioznega spoznanja se povzpne človek nekoliko že po svoji naravi in pameti. A priznati moramo, da je človeštvo, samo sebi prepuščeno, dejansko le slabo izpolnilo svojo nalogo. Največji miselci iz dobe poganstva so poleg veličastnih idej sejali tudi grde zmote. Krščanstvo pa je v svoji blagovesti o božjem očetovstvu in nebeškem kraljestvu tako preprosto rešilo najgloblji problem človeštva. Na veke je uveljavilo vzvišeni pomen človeške osebnosti. Človek ni reč, ni blago, temveč oseba, ki ima sama svoj cilj, ki je sama odgovorna za svoje dejstvanje, in ta cilj je v nebeškem kraljestvu, in s svojim svobodnim delovanjem si

ga mora priboriti. S tem je krščanstvo obsodilo suženjstvo poedincev in tiranijo. A naj je človek oseba, je tudi socialno bitje in vez božjega sinovstva ga družijo z vsemi drugimi. „Oče naš, ki si v nebesih“ — tako uči moliti krščanstvo vse ljudi, zato pa „vsi ljudje so bratje, bratje vsi narodi“. S tem je obsodilo krščanstvo seženjstvo narodov.

Še Aristotel, ta veleum poganke filozofije, se ni mogel povzpeti do najpreprostejšega pojmovanja človeškega dostojanstva. Ideje o svobodi, enakosti in bratstvu so že skupna last vsega kulturnega človeštva — francoska revolucija jih je celo krvavo pretiravala — a Aristotel je še menil, da so nekateri ljudje ustvarjeni, da gospodujejo, drugi, da služijo. Gospod in suženj, to sta bila njemu prirojena, naravnopravna naslova raznih ljudi. Zato ni čuda, da je bila usoda sužnjev tako žalostna. Če imajo geniji take pojme, kaj naj pričakujemo od mase? Ista misel o gospostvu in suženjstvu je ravnala tudi vse „mednarodne odnošaje“. Grkom so bili vsi drugi narodi „barbari“, Nemcem so bili Slovani „Skavlaven“. V najboljšem slučaju so bili drugi — tujci, „nemci“, „vlahi“. Kdo se ne spomni tu, kako so zopet začeli prevladovati ti poganski pojmi v moderni družbi, odkar je zavrgla religijo? Govori se o „minderwertige Nationen“, Nietzsche loči zopet „Herrenvolk“ in „Herdenvolk“!

Nekateri se čudijo, ko gledajo v zgodovini poganstva veden boj med tiranijo in anarhijo, ko opazujejo skrajni absolutizem, ki si nadeva naslove božanstva, in najnižji servilizem. In vendar to ni nič čudno. Čim izgine iz človeštva ideja o suverenem božjem gospostvu, je nesoglasje med vladarji in podložniki celo naravno. Krščanstvo je s svojimi religioznimi idejami počelo harmonije. Vladar ima oblast od Boga — ker je družba od Boga, ustanovitelja človeške socialnosti in zato tudi socialne avtoritete — zato so mu podložniki dolžni pokorščino: anarhija je zločin proti socialni oblasti. A ta oblast je omejena — omejil jo je Stvarnik narave, ko je postavil družbi cilje in dal poedincem svobodno osebnost — zato vladar ne sme vsega in podložniki niso dolžni vsega: nemoralen je poganski absolutizem in servilizem. Vladar je v vesti odgovoren vrhovnemu Gospodu, da ne zlorabi oblasti, podložniki so odgovorni istemu Gospodu, da ne zlorabijo osebne svobode. Le tako je mogoča harmonija, le tako prava socialna blaginja!

Kaj naj rečemo o višjih нравnih idejah? Brez religije je ljubezen le živalski instinkt, hedonistični nagon ali celo le utilitaristična fraza. To pa, kar imenujemo „charitas“, je sploh položilo v srca šele krščanstvo!

Kamerkoli pogledamo, povsod se nam kaže religija kot najvišji princip nraavnega spoznanja, ker le religija daje človeškemu življenju pravi zmisel, namen in cilj! Z ozirom na cilj človeškega življenja je človeško delovanje nraavno dobro ali slabo, a ta cilj kaže človeštvu le religija!

II. A nraavno spoznanje še ni morala. O morali nikdar ne govorimo, ne da bi mislili na tisto skrivnostno silo, ki jo ima do naše volje. Človek loči s svojo pametjo nraavno dobro in slabo, a to spoznanje ni zgolj brezbrizno teoretično, temveč se javi kot neizprosni ukaz, ki mu odgovarja v duši prav tako brezpogojna dolžnost. Nraavno spoznanje se hoče uveljaviti, ne sicer s fizično silo, a nič manj odločno, nič manj definitivno kot „kategorični imperativ“.

Dolžnost! Kant ima veliko zaslugo, da je poudaril zopet v etični filozofiji pomen dolžnosti. Njegova etična filozofija je sicer pogrešena, a ta čast mu gre, da je brez ovinkov priznal osrednje dejstvo vse nraavnosti — dolžnost. „Dolžnost!“ tako kliče v kritiki praktičnega uma, „ti vzvišena, velika beseda, ki nimaš nič v sebi, kar bi se laskalo, ampak terjaš pokorščino, ki pred teboj omolknejo nagnenja, dasi ti skrivši nasprotujejo, ki proti volji izviješ volji spoštovanje! Kje je tvoj izvir, vreden tebe, kje je korenina tvojega plemenitega pokolenja, ki zavrača ponosno vsako sorodstvo z nagnenji in ki od nje mora izhajati brezpogojno vsaka vrednota, dostojna človeka?“

Niti bistva nraavnosti se ne dotakne, kdor jo izkuša razložiti brez te prvine, ki se zove dolžnost, in zaman se trudi osnovati novo moralo, kdor ne more poprej osnovati dolžnosti!

Pri morali, ki se snuje na religiji, je izvir dolžnosti bister in jasen. Religija oznanja suvereni božje gospostvo, ki se mu mora klanjati vsako bitje: brezumna bitja nujno, svobodni človek svobodno. V druga bitja je položil Stvarnik dispozicije, determinacije, dominante, instinkte, sile, ki nujno ravnaajo in vodijo dejstvovanje bitij po večnih zakonih; človeku pa je položil v

dušo zavest, da je dolžan svoobodno ravnati se po zakonih božjih. Lehko človek prekrši božje ukaze, a dolžnost je brezpogojna in neizprosno mu očita v zavesti, da je kriv.

Mnogo so se trudili filozofi od Kanta do Nietzscheja, da bi razložili izvir dolžnosti brez religije, a ves trud je bil in ostane brezploden.

Ali je dolžnost dejstvo? Kant je odločno izpovedal, da je. Če je dolžnost dejstvo, tedaj treba to dejstvo res razložiti, a ne z razlago zaničati ga! Zanikujejo pa to dejstvo vsi oni, ki razlagajo dolžnost kot nekaj npravnega, kot neko družabno formo, neko konvencionalnost, ki se je ustalila v dolgem razvoju človeštva. V tem slučaju bi bila morala nekaka etiketa, ki bi imela tista svojstva, ki jih ima etiketa sploh. Etiketa se izpreminja, tako bi se izpreminjala morala; etiketa nas veže radi ljudi, tako bi nas vezala morala; etiketo vladarji mode lahko brez ukora prekršijo, tako bi veliki možje brez ukora lahko prekršili moralo. Ali pa velja vse to o morali? Kdor nepristransko sodi, mora priznati, da ne!

Nravnost veže vse. V duši vsakega človeka se glasi nje ukaz. Da, čim višji, čim večji, čim plemenitejši je človek, tem tanje loči njegov notranji sluh vsak glas vesti. Pravijo: nravnost se tudi menja. Nravnost ne, a menja se notranji sluh. Če smo dejali, da je izvor nravne dolžnosti religiozen, je jasno, da vtopi čut za nravnost, če zamrje religioznost. In to zares potrja zgodovina človeštva. Kakor nikdar in nikjer ni bil goli ateizem splošen pojav, tako nikdar in nikjer ni bilo ljudstva, ki bi bilo brez vseh nravnih načel. Prva nravna so načela skupna last vseh narodov in časov. Da je treba n. pr. božanstvo častiti, tega, je dejal starina Aristotel, ne dokazujemo z razlogi, ampak s palico, zakaj je tako jasno, kakor je jasno, da je sneg bel. Tudi načela, ki so izražena v krščanskem dekalogu, so v bistvu občečloveška. Seveda, kako treba ta načela v dejanskem življenju v posameznih slučajih uveljaviti, v tem ni več splošnega soglasja. V dolgotrajnem propadanju narodov jim je z religioznostjo otopel tudi nravni čut, da niso več prav ločili v posameznih dejanjih dobrega in slabega. Vzemimo peto zapoved iz dekaloga: ne ubijaj! Da človek ne sme kratkomalo ubiti človeka-brata, to je jasno vsem. Toda prav tako gotovo je časih nravno dovoljeno ubiti človeka, n. pr. v sili, ko te oni napade; v vojski, ko braniš domovino; ubiti sme krvnik na krvavem sodišču obsojenega. V sirovih dobah tudi nravno spo-

znanje in nravni čut otopi. Kjer ni pravice, si iščejo pravice sami: tako je nastalo hajduštvo in krvna osveta. Vsakega tujca so smatrali v nemirnih časih za sovražnika, zato so mislili, da je le v obrambo doma in imetja, če ga ubijejo. To je bilo tem manj čudno, ker jih še ni prešinila krščanska religiozna misel o božjem očetovstvu in bratstvu vseh ljudi. Ko so bili narodi še nomadski ter se selili iz kraja v kraj, je bilo težko vlačiti s seboj bolnike; bilo je v nadlogo zdravim in bolnim. Zato ni posebno čudno, če so taka sirova ljudstva prišla do tega, da je za vse najbolje, če onemogle, betežne starce pomore.

Ali vzemimo šesto zapoved dekaloga: ne prešuštvuj! Vsi narodi imajo institucijo zakona, kar je najboljši dokaz, da jim je v splošnosti nravno načelo popolnoma jasno. Toda da je mnogoženstvo proti naravnim zakonom ali da je nedovoljena vsaka razporoka, to ni več tako preprosto in jasno, zato ni čuda, da so tuintam prevladale razvade in zmote. Čuda pa tudi ni, če vpoštevamo močni spolni nagon, da so tuintam izkušali prodreti neprijetne naravne meje ter so dovolili to in ono izvun zakona. Tako se nam zdi, da treba razložiti tudi najgrši pojav v tem oziru, nečistovanje po svetiščih, kakoršno se je bilo razpaslo med poganstvom zlasti po orientu. Da bi si lahko privoščili seksualnih ekscesov, so jih pokrili z religioznimi motivi. Tudi nenravnost bogov v mitologijah ni drugega kakor projekcija človeških strasti. Tega so se zavedali pametnejši Grki in Rimljani prav dobro. Časih pa je tudi težko iz velikih nravnih načel izvajati prave posledice. Vzemimo lep zgled iz krščanske dobe, caromor. Znana je kleveta, ki podtika jezuitom oficielni nauk o caromoru, da je časih dovoljeno ubiti vladarja. Španski jezuit Mariana (1536—1624) je napisal za španskega infanta, Filipa III., potem navodilo, kako naj vlada svoje ljudstvo. Tolmačil mu je, da ima vladar oblast od Boga, a da je ta oblast omejena. Če vladar zlorabi oblast, ljudstvo ni dolžno ubogati ga, dà, v sili ga lahko izžene ali celo umori tirana. Velik krik so zagnali raditega sovražniki jezuitov vseh časov, češ to je nauk Jezusove družbe, a zamolčali so, da je jezuitski general Aquaviva zavrzel in prepovedal Marianov nauk. Licemerci! Jezuite klevetajo, sami pa se dejansko ravnaajo po onem nauku. Ali ni bila francoska revolucija po sodbi modernega naziranja nujen in človeštvu silno blagodatnen prevrat? A kaj je storila francoska revolucija? Umorila je kralja, ker se ji je zdel

nevaren svobodi! In tedanji kralj ni bil — tiran! Ni torej tako jasno, da ne bi bilo nikdar nikoli dovoljeno ubiti vladarja — tirana. Ko bi tak tiran naskočil tvojo hčer, da jo onečasti — hvala Bogu, taki časi so sicer minili! — bi te pač milo sodili, ko bi ga ti v sili ubil.

Nravnost se ne menja, a menja se pravočutje narodov. Če gine religioznost, gine tudi nravna rahločutnost. Je pa razlika tudi v zadnjih nravnih posledicah, ki jih je treba v različnih razmerah različno uporabljati. In prav to, da so prva nravna načela skupna last vsega človeštva, je očitni dokaz, da nravnost ni samovoljna tvorba družbe kakor je samovoljna tvorba moda, namreč da je nje izvor tam, kjer je izvor človečnosti sploh. Zato tudi nravnost ne veže radi ljudi kakor etiketa. Nobena konvencija ne more premeniti velikih nravnih načel in sodobna konvencionalnost pokriva čestokrat rafinirano nemoralnost. Etiketa nima ponavadi z nravnostjo prav nič opraviti. Res se lepa nravnost odsvita tudi v lepem vedenju, toda le premnogokrat je etiketa le družabna hinavščina. Bitni znak nravnosti pa je, da deluje v notranjščini, v srcu, v duši. Tudi na samem se z isto brezpogojno odločnostjo, z isto vzvišeno resnobo glasi ukaz vesti: to moraš, tega ne smeš! Nemoralnost je tudi skrivši nemoralnost! Nravna dolžnost je nekaj popolnoma neodvisnega od mnenja družbe, od ozirov na družbo. Morala, kakor si jo mislijo moderni, bi bila le strah pred žandarji, le ozir na sodbo ljudi. Prešuštvo n. pr. bi bilo le tedaj zlo, če te dobe in pa če se sploh sodobni družbi še zdi nekaj nepoštenega. Če se ti pa ni bati ljudi, ni prešuštvo nič, je le neka napaka proti konvencionalni etiketi, katere napake pa srečno nihče ni opazil in si torej lahko popolnoma miren. Obenem pa, če si junak salona, lahko upaš, da stareš to konvencionalnost ter uvedeš novo modo. Tedaj se ti pa tudi javnosti ni bati, ker moderni gladiši te bodo slavili — junaka, ki se bori zoper „konvencionalne laži“. Tudi tatvina, goljufija ni nič, samo da te ne dobe! Laž ni nič, samo izdati se nikar! Tako moderni poskus, razložiti moralo kot nekako družabno konvencionalnost, ni nič drugega kakor negacija morale, negacija pozitivnega dejstva, ki slove: dolžnost! Nietzsche seveda si je kaj lahko pomagal. Dolžnosti ni mogoče tajiti in ni mogoče tajiti kesa, ki navdaja človeško srce, ki je grešilo proti dolžnosti. Nietzsche pa pravi: Kesa res ni mogoče tajiti, a kaj de to, proč s kesom! „Der Gewissensbiss ist unanständig!“¹⁾

¹⁾ Götzendämmerung. Citat pri Cathreinu o. c. str. 153.

Kant torej je bil toliko resen mislec, da je odkrito priznaval, dà, vneto slavil resnobno dejstvo dolžnosti. A razložil dolžnosti tudi Kant ni. Kratki zmisel vsega Kantovega modroslovja je le ta, da je vir dolžnosti v nas samih. To je načelo takoimenovane avtonomne morale. Toda prav tako kratek in preprost je odgovor, da je avtonomija morale nezmisel. Če se jaz sam obvežem, se lahko tudi sam odvežem! Silno učena in visoka je Kantova teorija, a kaj, ko je nje posledica tako očitvidno napačna! Dolžnost je Kantu dejstvo, kar je res. Dolžnost je nekaj, kar terja pokorščino, brezpogojno, kategorično, brez ozira na nagnenje, brez ozira na to, ali ti je drago ali ti ni drago, ali hočeš ali nočeš, ali si voljan ali nisi voljan, brez ozira na voljo, dà, proti volji. Tudi to popolnoma prav trdi Kant. Toda — nadaljujemo mi — obvezati me tako brezpogojno in kategorično more le bitje, ki ima nad menoj suverensko, absolutno gospostvo, bitje, od čigar sem, kar sem, človek in živeče bitje in sploh bitje, — Bitje, Stvarnik, Bog. Nikomur ne priznavam nad seboj takega gospostva kakor Njemu, ki mu ga odrekati ne morem, Bogu - Stvarniku. Res se mi javi nramnost v pameti, res prevzema vso mojo pametno naravo, toda odtod ne sledi, da sem avtonomen, marveč sledi le to, da mi morala ni vtisnjena od zunaj, slučajno, od kakega meni tujega bitja, temveč da je morala prvobitni zakon mojega duha, da ima svoj izvir tam, kjer ima svoj izvir nesmrtni duh. Sholastika je v svojih krepkih, a tako preciznih govoricih na ugovor, da je izvor zakona v človeškem duhu, kratko odgovorila: *Dà in ne!* Človeški duh je zakonodavec, ne; glasnik zakona, dà! *Auctor legis, nego; praeco legis, concedo!* Kratko, a edino resnično! Zato pa je zopetni sklep: brez religije ni morale! Nramna dolžnost, ki je bitna prvina nramnih pojavov, more imeti svoj izvor le v Bogu.

III. A najlepša morala bi malo pomagala človeštvu, ko ne bi mu s spoznanjem in obveznostjo dajala tudi nramnih moči.

Močni so nagoni (inštinkti) človeške narave in njih težnje niso vedno v soglasju z nramnimi ukazi pameti. Zato nastajajo neredko v človeškem srcu hudi konflikti, nevarni boji. So časi težkih kriz, ko se vzbude nagoni z vso silo, ko ne more vzdržati človeka v mejah dolžnosti noben strah pred kaznijo, noben ozir do ljudi. Kaj naj ga tedaj vzdrži? Odkod naj dobiva tedaj človek potrebno moč? Morala, osnovana na religijo, iz religije zajema tudi nramno moč, nramno energijo. Misli na dušo, posmrtnost,

večnost, Boga, na minljivost vsega časovnega in neminljivost večnega življenja — te misli so tako velike in mogočne, da dajo človeškemu srcu moči v najhujših bojih. Krščanstvo kaže obenem na trpečega Kristusa; krščanstvo uči moliti; krščanstvo nudi svetstva (zakramente), ki so napoj neizčrpne božje energije. Ljubezen božja, ljubezen do trpečega Kristusa, molitev, krščanska svetstva, to so viri ne le moči, ne le poguma, ampak zmagoslavnega junaštva, nadčloveškega heroizma.

Poglejte življenje preproste redovnice-usmiljenke! Osemnajst let ji je, ko zapusti svet, poln vabljevih nad. Posveti se Bogu in službi trpečega človeštva. Nje življenje je neprestano delo: malo počitka, mnogo molitve, mnogo bedenja, mnogo trpljenja. Streže bolnikom: gnus jih često obdaja, časi podlost, časi frivolnost . . . Ona molči, trpi, sedaj resna, sedaj s smehljajem na ustnah, kakor ji vелеva božja ljubezen . . . Počasi počasi ji zacveto na licih tiste belordeče rože, znanivke rane smrti . . . Ona moli, dela in se smehlja . . . Nekega dne beremo v časnikih tam zadaj v drobnem tisku: „Umrla je A., usmiljenka, 28 let; za jetiko.“ Bodimo odkritosrčni: ali ni taka usmiljenka heroinja ljubezni? Odkod nje heroizem? Daje ga ji religija! In takega heroizma je poln krščanski svet. Tak heroizem se skriva časih v raztrgani bajti v zadnjem kotu naše dežele. Tam trpi mati; polno otrok, oče pijanec; kolne jo in tepe; beda v hiši, sramota zunaj hiše, a mati molči in trpi . . . Odkod nje heroizem? V kotu visi razpelo s Križanim. Tja se časi ozre mati ter si pravi v srcu: saj je On še več trpel. In v nje srce se razlije tolažba, moč, pogum.

Vzemite človeštvu religijo! Kaj še ostane človeku, kar bi ga dvigalo in krepilo v težkih bojih? Dokler se življenje smeje, dà, dotlej je lahko živeti brez religije. A če pridejo na človeka težke poskušnje, silne skušnjave, velike boli, strašne prevare, kaj naj tedaj vzdržuje človeka, da ne bo krenil s pota npravnosti? Strah pred kaznijo? A kazni se morda ni bati. Ozir do ljudi? A ljudje ne bodo zvedeli. Etiketa? Vrag naj vzame etiketo, kadar gre za biti ali nebiti: živeti v nasladah ali v samozatajevanju; živeti v časti ali v sramoti; živeti v izobilju ali v uboštvu. Spoštovanje do samega sebe? Vrag naj vzame tudi to frazo! Če je vsa npravnost le tvorba človeške družbe, je tudi to spoštovanje le umetno vzgojeno, in vrag naj duha umetne cvetlice, kadar človeka vabijo cvetlice, polne življenja in prelesti!

Zaman! Zanikati moralo morete; razložiti jo brez religije, tega ne zmorete!

Anglež Mallock se je tako prepričal o tej resnici, da se je samo raditega iz racionalizma vrnil k veri. »Narava zahteva moralo. Nobene morale, to je intelektualni samomor. Da torej ubežim samomoru, se vržem v naročje božje. Brez Boga ni morale!«¹⁾

* * *

Brez religije ni mogoče najti pravca za нравno spoznanje, ne razložiti dolžnosti, ne dati нравne moči: brez religije ni morale. Ni morale brez religioznih idej: odgovornost življenja, posmrtnost, Bog. Pozitivna morala, morala brez religije, je nezmisel!

En edinit ugovor proti temu se mi zdi resen, a je brez moči. »Če je morala tako tesno zvezana z religijo, tako pravijo, bi noben brezverec ne mogel moralno živeti. A tega si vendar nihče ne bo drznil trditi!« Na to odgovorimo, najsi se tudi zdi drzno: Popolnoma нравno res noben brezverec ne more živeti. Človek ima нравne dolžnosti tudi do Boga, in teh vsaj brezverec ne izpolnjuje! Toda pojdemo dalje! Tudi brezverci, pravite, нравno žive. Deloma, že mogoče in je tudi resnično. Brezverci so pa razni. Stari pogani so bili brez vere (krščanske), a brez religije niso bili. Izkvarjena je bila tudi njih religija, a nekaj resničnega jedra je vendarle bilo v njih religioznih idejah. Še so se zavedali odgovornosti življenja, tudi posmrtnosti in imeli so neko idejo tudi o vrhovnem gospostvu božanstva. Odtod so zajemali svoje нравno spoznanje, odtod нравno moč, zato niso bili brez vse morale. Moderni pogani-brezverci pa žive še pod vplivom krščanskih idej. »Mi vsi, pravi Anglež Mallock, živimo še pod vplivom krščanskih idej: skrivni, sekularni vpliv krščanstva deluje še v vsem našem čuvstvanju, v našem mišljenju in življenju, v naših institucijah . . . . Vpliv krščanstva daje vsemu barvo, vse niansira . . . . Ateizem še ni pokazal, kaj je morala brez religije . . . V sodobnem svetu ni več нравnih počel in sil, a impulz dan od njih še živi!«²⁾ Omenili smo že nekdanj Renanove primere. Renan primerja modernega človeka žabi. Če žabi izrežete možgane, ne bo takoj prenehalo

¹⁾ Mallock. La vie vaut-elle la peine de vivre. Prevod iz angl. Paris 1882. 293.

²⁾ Mallock o. c. 165.

nje delovanje. Živčevje bo še nekaj časa avtomatično agiralo in reagiralo. Tako moderni človek brez vere vendar še nekaj časa živi, kakor more logično živeti le veren človek. Tudi je v sodobnem življenju še mnogo oblik, ki so nastale pod vplivom krščanstva. Tako strah pred javnim mnenjem, oziri, pridobljena nagnenja v navadnih razmerah tako delujejo, kakor da bi delovala religija: življenje se zdi npravno, dasi je pravzaprav nraven le vnanji videz. Tudi Paulsen podobno sodi. „Celo tisti, pravi, ki stoje v odločnem nasprotju s krščanstvom, se vendar ne morejo docela odtegniti vplivu krščanstva: slej ko prej še krščanstvo odločuje njihovo mišljenje, hotenje in ravnanje.“¹⁾

Sploh pa so religiozna in npravna načela tako globoko vtisnjena v človeško naravo, da popolnoma nikdar ne izginejo iz vesti. Teoretično je človek radikalen brezverec, a v duši njegovi ni še omolknil glas vesti s svojimi ukazi in svojimi prepovedmi in v glasu vesti živi še vedno temna slutnja odgovornosti večnemu zakonodavcu. V tem zmislu pravi Gideon Spicker: „Res more biti panteist (tako tudi ateist) religiozen in nraven, toda to je le v nasprotju s svojim sistemom, ker je narava močnejša kakor teorija.“²⁾ To srečno „nelogičnost“ je Bog položil v človeško naravo, tako da človek na zemlji nikdar ne more biti popolnoma to, kar bi bil po svojih načelih: demon, hudič! Gotovo pa, čim bolj se uveljavljajo ateistična načela, tembolj mora z religioznostjo propasti tudi npravnost. V navadnih razmerah ni tako lahko ločiti npravnega življenja od nenpravnega. A pokaže se to v težkih konfliktih. Odkod dandanašnji toliko goljufij, goljufnih krivd, poverjenj? Propadla je religioznost, z njo moralnost. Odkod toliko samomorov? Sam Masaryk priznava, da odtod, ker propada religioznost. „Katoliški srednji vek ni poznal te manije... Veliki vzrok, da se modernemu človeku gabi življenje, je umska in npravna polovičnost. Ta umska in npravna polovičnost se javi kot nreligioznost in tako moremo reči, da je pravi vzrok modernega nagnenja k samomoru pojevanje religioznosti.“³⁾ Tako je tudi npravnost navadnega življenja le bolj navidezna. Tako pravi Mallock: „Vest je modernemu človeku še glas, a brez avktoritete... ne

¹⁾ System der Ethik I⁵. 151. — Citat pri Cathreinu 190.

²⁾ Der Kampf zweier Weltanschauungen. 180.

³⁾ Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation. Wien 1881. 83—85. — Citat pri Ratzingerju: Die Volkswirtschaft in ihren sittlichen Grundlagen. Str. 463.

daje več moči v boju . . . . Površje je mirno, a v srcu so konflikti . . . Širi se nravna dekadenca, nravna sušica.¹⁾)

To je zakon vse človeške zgodovine: z religioznostjo vedno začne propadati tudi nravnost. Zopet Masaryk opozarja na ta pojav.²⁾ „Že pri Platonu, pravi, se zrcali začenjajoča se propast grškega ljudstva. Nesrečna peloponeška vojska, macedonski naval in vse tiste žalostne posledice na političnem polju so bile le vnanja znamenja notranje, duševne razdvojenosti. Narodna religija ni mogla več zadovoljiti ljudstva, zato je skušal veliki mislec svojo filozofijo napraviti za religijo. V Aristotelu se je grška mislivost izživela. Socialno življenje je bilo že razpalo. Epikurejske in stoične šole, v načelih bistveno različne, skušajo vendar doseči isti smoter: v brezupnih časih najti in dati miru in zadovoljstva. Toda kakšnega miru morejo dati te religije izobražencev človeškemu srcu? Ena vodi naravnost, druga po ovinkih v samomor. Stoikom je samomor osnovna dogma. Kaj čuda, če se po tako plitvi filozofiji začne širiti vse razjedajoča skepsa? . . . Umska izobrazba ni mogla rešiti ljudstva; nravnost je propadla in se umeknila veliki razbrzdanosti; naposled najboljši duhovi zdvojijo o življenju in uče ljudstvo dostojanstveno umirati. Dostojanstveno živeti, tega ne znajo!“

„Isto velja o Rimljanih. Zlasti pri Rimljanih je lahko zasledovati propadanje stare narodne religije in vpliv tega propadanja na ljudsko življenje. Izprva pobožno in bogaboječe, vsled tega nravno resnobno in krepko, je bilo rimsko ljudstvo zmožno razširiti svoje gospostvo čez ves svet . . . Toda proti koncu republike je bila ta religioznost v vodilnih izobraženih slojih izginila. Vsi veliki duhovi Avgustove dobe čutijo posledice religioznega razpada in vedo, da je kljub politični veličini družba v osrčju bolna. Berite dela tedanjih pesnikov, poglejte v knjige tedanjih zgodovincev, vglobite se v spise modrijanov, povsod najdete neko negotovost, žalost, tožbe, nemir, dolgčas, skepsa, indiferentizem, življenja gnus. Seneka je povzel svojo sodbo o tedanjem svetu v treh besedah: gnus, nezadovoljstvo s samim seboj, notranji nemir — »*taedium, displicentia sui et nusquam residentis animi volutatio*« (De tranqu. an. II. 13.) Ni čuda, da so duhovi v taki

¹⁾ Mallock I. c.

²⁾ Pri Ratzingerju o. c. str. 436 sl.

dobi umske in npravne anarhije razburjeni, potrti, temnogledi ter da je največji rimski prirodopisec (Plinij) napisal himno samomoru!“

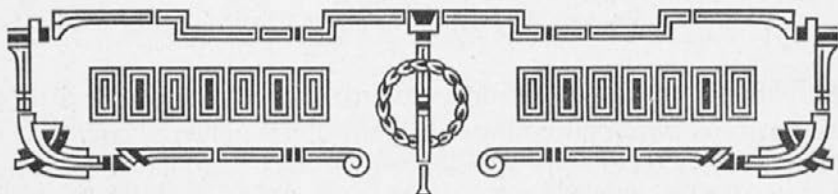
„Odvrat od religije in vsled tega umska anarhija in npravna gniloba — tako dopolnjuje Ratzinger¹⁾ Masarykovo sodbo — to je podoba vsake umirajoče civilizacije . . . . Osnova in zakon napredka sta svoboda in ljubezen, tista ljubezen, ko vsak skrbi za druge kakor zase. Z drugimi besedami, zakon napredka se strinja s krščanskim npravnim zakonom: ljubi bližnjega kakor sam sebe. Moč za to ljubezen pa daje človeku ljubezen do Boga!“

Le v religiji ima kali tista npravnost, ki daje duši višji polet, ki je zmožna žrtev in heroizma, ki jamči zmago npravnih načel nad inštinkti, uma nad čutnostjo, volje nad materijo, ki more izravnati neskladnost med samoodpovedjo npravno čistih in med uživanjem npravno izkvarjenih ljudi — z večno sankcijo onkraj groba!

Dr. Aleš Ušeničnik.

¹⁾ o. c. 438.

Iz književnosti.

A. Lange: Analfabetizm i walka z ciemnotą, v królestwie polskiem. (Analfabetizem in boj z nevednostjo v poljskem kraljestvu.) Varšava 1906. „Prosveta je sila narodov in držav; to je prva in poslednja podlaga njihove moralne vrednosti, gospodarskega pomena in veljave.“ — Ta popolnoma resnični stavek je vzel pisatelj za podlago svoje razprave pod gori navedenim naslovom. Poljski in ruski narod ležita med visoko prosvetljenim nemškim in med starim kulturnim japonskim narodom, ki je ravnokar pomladil svoje sile z evropsko kulturo. V takem položaju moreta ohraniti svojo kulturno neodvisnost le, če bosta sosede dosegala v kulturi. Žalibog pa zaostajata daleč za njimi. Nemci imajo 45000 javnih čitalnic, v poljskem kraljestvu jih je komaj 150 in še te revne in jetične. Varšava, glavno mesto poljskega kraljestva, ima 700.000 prebivavcev, ki stanujejo v 7000 hišah. Torej povprečno po 100 ljudi v eni hiši. Med njimi jih zna povprečno 20 brati in pisati, 80 pa ne.

Na Češkem je analfabetov 4,7%, na Moravskem 6,92%, na Šleskem 8,73%, v Galiciji pa 67,74%. Na Češkem ni iz raznih vzrokov 330 otrok hodilo v šolo, v Galiciji pa 228.459, tako da četrti del otrok v Galiciji sploh ne hodi v ljudsko šolo. Toda to je še malo v primeri s kraljestvom poljskim. Ako računamo, da ima 10 milijonov prebivavcev in ako vzamemo povprečno po 5 prebivavcev na eno družino, bi bilo v poljskem kraljestvu 2.000.000 družin in ako vzamemo po 3 otroke na družino, imamo 6.000.000 otrok in ako vzamemo, da jih je med njimi četrti del v šolski starosti, imamo 1.500.000 za šolo godnih otrok. V resnici jih pa ne hodi v šolo niti 300.000! V Varšavi stoji po najmanjšem računu vsaj 40.000 otrok „razdedinjenih in zapuščenih pred našimi očmi in nas prosi, naj jim damo izobrazbe in poduka.“

Toda ta prikazen ne leži v naravnem razvoju poljskega naroda. „Poljsko občinstvo ni, kot nekateri pesimisti sodijo, nekulturno in samo

v višjih slojih povrhu lahko s prosveto pokostovano.“ — Mislim, da je pri nas potencialno več kulture, kot se na videz dozdeva; toda ona je priglusušana, in kar se nahaja in statu latentni — se da z jako lahnim dotikljajem vzbuditi v življenje. Tisočletna kultura ne izgine brez sledu; Kopernik in Mickiewicz žive, nevidno, nezavestno v množicah. Vzbuditi teh kali kulture ne bo pretežavno.“ —

Treba je napeti vse svoje sile. „Da to ni nemogoča stvar, uči nas zgodovina. Tradicija nasilnega dela vzgojevalne komisije še ni zamrla. Sedemletna zgodovina varšavske kneževine, dvajsetletno delo ‚Tovarištva prijateljev naukov‘, petnajstletno delovanje ‚Vilenskega znanstvenega okraja‘ — stavijo v zgodovini poljske kulture nenavadno svetle in plodne trenutke zedinjenja sil v smeri razvoja duha; dokazujejo, kakor je pri energičnem delu čas ploden in raztegljiv.“

Res da je že sredi leta 1904 ministerstvo prosvete izdalo razpravo, v kateri se razlaga načrt splošnega šolskega poduka. Toda ta načrt se ima izvesti šele v tridesetih letih. Ako se pa zdaj premisli, da obstoji v Galiciji že nad trideset let splošna in obvezna šolska dolžnost in je vendar še zdaj četrtnina otrok brez šole in nad polovico ljudi ne zna čitati in pisati, — se lahko premisli, kdaj bo na ruskem Poljskem izginil analfabetizem, če bodo še le čez trideset let uveli splošno šolsko dolžnost. Na vlado torej se ne sme zanašati, ampak pomagati si mora narod sam.

Kako se to lahko zgodi, se zamoremo učiti pri Judih. „Judje imajo svoje šole imenovane ‚hadere‘, katerih zgodovina sega v neizmerno davno preteklost in katerih organizacija, neizmerno preprosta in po ceni, dokazuje, da se more v slučaju potrebe, za vsako stvar najti svet. Te šole, v svoji obliki srednjeveške, odgovarjajo jako slabo današnjim potrebam in z novodobnega stališča so znanosti, ki se v njih uče, zelo dvomljive vrednosti: toda glavni namen — znanost čitati in pisati in s tem pristop do knjig, časnikov, prosvete, se doseže. O tem je napisal Godlewski v št. 206 Gazete Polske pomenljiv članek.“

„Ne bomo tu ponavljali števil, katere navaja pisatelj: pripomnimo samo, da zadevajo gubernijo Kielecko; iz njih je razvidno, da šole judovske po številu znatno prekašajo nejudovske in s tem seveda tudi število učečih se judovskih otrok nejudovske. Poleg tega dobe krščanske šole v Kielecki guberniji državno podporo (23.194 rub.) in občinsko (98,422 rub.), judovske šole ne dobe nobene podpore. Če odštejemo državno podporo, plačuje v Kielecki guberniji vsak kristjan

za šolo po 11 kopejk od osebe, Judje plačujejo za svojo šolo po 1 rub. 34 kop od glave.“

„Če pregledamno te številke, vidimo:

1. da imajo Judje v primeri s številom učečih se otrok šestkrat toliko šol, kot mi;

2. da ima pri Judih učitelj povprečno po 16 otrok, med tem, ko pri nas po 66 otrok na učitelja;

3. da Jude cerkveni predpisi vežejo obiskovati šolo;

4. da je požrtvovalnost Judov za šolo vsaj trinajstkrat večja kot pri nas;

5. Judje lahko izbirajo učitelja, tudi če nima predpisanih kvalifikacij.“

„To so skrivnosti, radi katerih med Judi ni analfabetov.“

Nato predlaga pisatelj, naj bi se nekoliko po zgledu Judovskih hader priredila privatna učiteljišča za analfabete, kolikor mogoče preprosta in po ceni. Podučevalo naj bi se v vsaki hiši in vsak prostor je dober za tako šolo -- privatno stanovanje, dvorišče, vrt, drvarnica, delavnica po končanem delu i. t. d. Kdo naj podučuje? -- Vsakdo, kdor zna brati in pisati in čuti za to veselje in požrtvovalnost: dijak, zasebnik, delavec, pensionistke, komiji i. t. d. Kdor še ni spolnil 40. leto in še ne zna brati in pisati, mora obiskovati tako šolo. Tu bi sedel 8 letni deček in njegova tridesetletna mati, delavec mož poleg svoje žene.

„Ako se bo^o poduk vršil sistematično in brez prenehanja, se bo v kratkem času pokazal velik uspeh. Abecednik Promyka nauči umetnosti čitanja in pisanja v sedmih tednih. Ker bi bila pa sposobnost učencev in učiteljev v našem slučaju zelo neenaka, vzemimo trikrat daljši čas, to je 21 tednov in potem še ravno toliko za vaje, ponavljanje i. t. d. Potem takem bi v 42 tednih ali ne čisto v enem letu Varšava dobila 7.000 × 40.000 ljudi, ki znajo čitati in pisati in so vsled tega sposobni za daljši umstveni razvoj. S trenutkom, ko se razvije tolikšno število pismenih ljudi, izpremeni se popolnoma fiziognomija občinstva in se dobi široka podlaga za resnični duševni razvoj naroda.“

Misel se vidi nekoliko fantastična. Toda če so Judje, če so Finci in drugi na podoben način iztrebili med narodom analfabete, zakaj bi ne mogli tega doseči Poljaki?

Navedeno razpravo je napisal pisatelj najpred v listu „Kuryer Warszawski“, pozneje jo je izdal v posebni brošuri in razširil. Njegove misli niso bile brez uspeha. Vže v „dodatku“ brošuri navaja celo vrsto društev, ki so postala na podlagi njegove razprave, odkar jo je prvič

napisal v časniku, pa do časa ponatisa v navedeni brošuri. Morda bo zanimalo, ako jih navedemo:

1. „Poljska Macierz Szkolna“ (Poljska šolska matica“).

Dokler je vladal absolutizem in so bila na Ruskem vsa društva prepovedana, se je skušalo po skrivnih, prepovedanih društvih širiti med narodom znanje čitanja in pisanja. Toda to je bilo težavno in nevarno in boj z analfabetizmom je šel takrat le počasi. Kakor hitro je pa oglasil cesarski manifest vsaj v načelu društveno svobodo, ustanovilo se je v kraljestvu prvo poljsko šolsko društvo pod imenom: „Poljska šolska matica“. Med sredstvi svojega namena, dvigniti prosveto naroda, ima v pravilih navedena:

„ustanavljanje, vzdrževanje in podpiranje letnikov za analfabete; šolskih vrtcev, ljudskih, meščanskih in vaških šol, šol za „vrtničarke“, učiteljskih pripravnic, srednjih šol za splošno izobrazbo in raznovrstnih strokovnih šol in nižjih in višjih letnikov;

prirejanje poljudnih predavanj, izdajanje pedagoških listov in poljskih šolskih učnih knjig;

ustanavljanje ljudskih čitalnic in knjižnic in narodnih domov za izobrazbo in prijateljsko zabavo;

podpiranje učeče se mladine v obliki stipendij in podpor;

organizacija pravne pomoči v šolskih zadevah;

delanje načrtov, zidanje šol in prirejanje šolskih potrebščin, prirejanje statističnih podatkov v zadevah, ki se tičejo šolskega stanja in šolskih potreb sploh.“

2. „Tovarištvo za boj z analfabetizmom.“

Dne 1. grudna 1905 se je vršil prvi, ustanovni shod „Tovarištva za boj z analfabetizmom“. Shoda se je udeležilo nad 200 oseb. Zborovalo se je v najlepšem redu in z velikim navdušenjem. Program novega društva je jasno in dobro razvil advokat Dziejulski v daljšem govoru, katerega glavne misli so sledeče:

1. v vsaki hiši se mora narediti zapisnik odraslih oseb, analfabetov, ki se hočejo učiti čitati in pisati;

2. obrniti se je treba na hišnega gospodarja ali na kakšno drugo osebo, ki ima prostore v najemu s prošnjo, naj prepusti kakšen pripraven prostor v večernih urah (med 6 in 9 uro);

3. krožek učečih se mora biti pod nadzorstvom kakšnega učitelja in ne sme šteti po več kot po 10 oseb.

4. želeti je, da bi hišni gospodarji ali stranke, kjer je šola, razvili moralno varstvo nad šolo in skrbeli za potrebe dotičnega krožka;

5. ako bi se v kaki hiši ne mogel najti prostor za šolo, ga je treba iskati v sosedni hiši, šoli, vrtcu, tovarni i. t. d.;

6. v vseh vprašanjih, kakor: poiskanje učitelja ali prostora, se je obračati na „Tovarištvo za boj zoper analfabetizem“;

7. da bi se izobrazilo zadostno število učiteljev, so se priredila javna predavanja za osebe, ki se hočejo dejansko udeleževati pri poduku analfabetov.“

3. „Tovarištvo tečajev za analfabete.“

Namen tega novega društva je: „delo na polju kulturnega napredka zapuščenih slojev našega naroda.“

Sredstva so mu: 1. poduk v čitanju in v pisanju v poljskem jeziku, obenem z začetkom računstva;

2. prirejanje sistematičnih predavanj, razgovorov in shodov iz vseh znanstvenih predmetov;

3. prirejanje skupnih obiskov galerij in muzejev, primernih gledaliških predstav i. t. d.

Podučuje se v krožkih pod splošnim nadzorstvom znanstvene komisije tečajev.

Poduk se vrši večinoma v večernih urah.

Za učne prostore morejo služiti lastni prostori društva, šolski prostori, v ta namen prepuščene tovarniške dvorane, pisarniški in sploh vsi porabni prostori.

Učitelj (učiteljica) more biti vsakdo; kdor se hoče ravnati po navodilih, katere daje znanstvena komisija društva.

Učenec more biti vsakdo, kdor je že prekoračil šolsko dobo, brez ozira na spol, vero in narodnost.

Popoln poduk in podučna sredstva dajejo se učencem načeloma brezplačno.

Tovarištvo tečajev ima svoje dohodke iz plač podpornih udov (3 rublje na leto), iz darov, iz predavanj prirejenih na korist društva, gledaliških predstav i. t. d.

Splošno vodstvo ‚Tovarištva tečajev‘ imata znanstveni in upravni odsek.

‚Tovarištvo tečajev‘ ima lastno knjižnico, ustanavlja čitalnice, organizuje posebne izdaje in sploh dela na to, da se ustvarijo pogoji kolikor mogoče ugodni za razvoj označenega dela.

Tovarištvo tečajev za analfabete stoji pod kontrolo celega občinstva s tem, da oznanja v časnikih poročila o svoji delavnosti.

4. „Tovarištvo znanstvenih tečajev.“

Dne 12. grudna 1905 se je ustanovilo v Varšavi „Tovarištvo znanstvenih tečajev“, ki ima za namen:

1. podati višjo izobrazbo in olajšati znanstveno delo osebam, ki imajo že potrebno predizobrazbo;
2. razširjati znanstvene vede med širšimi sloji občinstva.

V ta namen bo prirejalo društvo sistematična predavanja iz vseh predmetov ved, filologičnih, zgodovinskih, naravoslovnih, matematičnih, socialnih, filozofičnih, tehničnih i. t. d.; praktične vaje, znanstvene izlete, javne shode in razgovore; v meri sredstev, katera bo imelo na razpolago, bo ustanavljalo: znanstvene delavnice (seminarije), kabinete, muzeje, knjižnice v Varšavi in po drugih mestih.

5. Urania.

„Tovarištvo šolskih priprav in podučnih pripomočkov Urania“, ima za namen: strokovno nadzorovati izgotavljanje šolskih pripomočkov, olajšati staršem, vzgojiteljem, šolskim voditeljem (ljudskih in srednjih šol) nabavo po kolikor mogoče zmernih cenah vseh šolskih potrebščin in učnih pripomočkov, ki odgovarjajo zahtevam novodobne vzgoje. Delokrog društva obsega vse šolsko življenje z vsemi njegovimi zahtevami na polju znanosti in vzgoje.

V uradu društva se bo nahajala stalna razstava šolskih potrebščin in podučnih pripomočkov, predstavljajoča dosedanje stanje šolstva na zahodu in vse pridobitve na polju pedagogike. Obenem se bodo dajala pojasnila v vseh zgoraj navedenih zadevah. Ako se pa sredstva društva povišajo, se bo trudilo, da organizuje podučne pripomočke za širše občinstvo, zlasti za učitelje:

1. s tem, da bo priredilo fizično delavnico, dalje mehanično, kemično, biologično in druge, kjer bodo vsi, ki bodo hoteli, za nizko nagrado, lahko dopolnjevali svojo teoretično vedo s pomočjo praktičnih poskusov, pod vodstvom strokovnih voditeljev.

2. bo prirejalo večerne tečaje za rokodelce. Vsak oddelek poduka bo pod strokovnim nadzorstvom odseka obstoječega iz pedagogov in tehnikov.

6. Ljudsko vseučilišče.

Toda ni dovolj naučiti čitati, pisati in računati; treba je ljudstvu dati priložnosti, da si pridobi širših znanosti. Poleg krožkov za poduk

v čitanju in pisanju, ki so nastali po vseh delih mesta, mora nastati še društvo, kjer bi se vsak delavec za majhno nagrado mogel v večernih urah učiti sistematično poljubnih mu znanosti. Na tej podlagi se je ustanovilo »Ljudsko vseučilišče«.

1. Namen društva je:

- a) dvigati prosveto in stanje kulture poljskih delavskih in rokodelskih slojev brez razlike spola in vere;
- b) poglobiti strokovno izobrazbo teh slojev;
- c) preskrbeti jim dobre in podučne zabave;

2. V dosego navedenih namenov prireja »Ljudsko vseučilišče«:

- a) sistematična predavanja splošno izobražajoča;
- b) javna poljudna predavanja za široke ljudske sloje;
- c) posebna predavanja in lekcije pri tovarniških šolah;
- d) izdajo predavanj, poljudnih del in učnih knjig za poslušavce;
- e) preskrbi poslušavcem možnost obiskati muzeje, razstave, tovarne, javne naprave i. t. d.
- f) organizuje med svojimi poslušavci gledališke krožke, pevske zборе, orkestre i. t. d.
- g) prireja skupne izlete po domovini.

3. Predavanja na »Ljudskem vseučilišču« se vrše ob delavnikih od 8—10 zvečer, ob nedeljah in praznikih od 1—5 popoldne po delavnicah, pisarnah, prodajalnah, tovarniških in šolskih prostorih po raznih delih mesta.

4. Poslušavci se smejo vpisati k 1, 2 ali največ 3 poljubno izbranim predmetom.

5. Nagrada, ki se pobira od poslušavcev, znaša 5 kopejk za predavanje. Revni dobe olajšanje ali so čisto oproščeni. Učitelji dobe nagrade po 1 rubelj za poduk in po 2 rublja za predavanje.

6. Šolsko leto traja od 1. septembra do 15. junija in se deli na dve polletji:

I. od 1. septembra do 1. febr.; II. od 1. svečana do 15. junija.

7. Vpisi se sprejemajo celo leto pri vseh učiliščih »Ljudskega vseučilišča«.

8. Predavanje iz vsakega predmeta se vrši povprečno po enkrat na teden; predavanje iz poljskega jezika in iz aritmetike po dvakrat na teden.

9. Vsako učilišče »Ljudskega vseučilišča« mora imeti lastno knjižnico, katere se poslužujejo poslušavci brezplačno.

Zapisnik predmetov, ki se predavajo na vseučilišču:

A. Predmeti splošne izobrazbe:

Poljski jezik, poljsko slovstvo, poljska zgodovina v zvezi s splošno zgodovino, cerkvena zgodovina, aritmetika, algebra, geometrija, računanje in korespondenca trgovska, trgovska geografija, nemški jezik, poduk v socialnem vprašanju in narodnem gospodarstvu, deželno zakonodavstvo, botanika, zoologija, anatomija in fiziologija človeka, higiena in pomoč v nesrečah, kemija vsakdanjega življenja, eksperimentalna mehanika, ročno in perspektivno risanje.

B. Posebna predavanja pri tovarniških šolah.

Tehnika toplote, elektrika, fizika in kemija, hidravlika, tovarniško pravo, stavbinstvo, rezbarstvo.

C. Predavanja zgodovinske, socialne, prirodoslovne, etične in splošno izobrazujoče vsebine.

7. Vseučilišče za vse.

„Vseučilišče za vse“ zbira najboljše poljske učenjake in preiskovavce in ima namen:

1. prirejati serije in posamezna predavanja s polja prirodnih, zgodovinskih, literarnih, filozofičnih, socialno - gospodarskih in pravno-političnih ved;

2. prirejati tečaje sistematičnega poduka iz pozameznih predmetov (n. pr. matematike, zgodovine, jezikov itd.),

3. prirejati umetniške večere, koncerte, predstave, deklamacije in predavanja s polja umetnosti.“

8. „Krožek ljudske prosvete.“

Krožek ljudske prosvete ima za namen delovati za prosveto kmetiškega ljudstva.

Sredstva so:

1. Organizacija središč prosvete, gubernialnih in okrajnih, med ljudstvom in med inteligenco;

dalje: a. narediti zvezo med še obstoječimi pokrajinskimi krožki;

b. ustanoviti nove krožke in pokrajinska društva;

2. poizvedovalna akcija s pomočjo okrožnic, kar zadeva prosveto in kulturo med ljudstvom;

3. delo, ki ima neposredno za namen narod socialno-politično probuditi s pomočjo predavanj, referatov, oglasov, izdaj, izletov na deželo;

4. pomoč pri organizaciji tečajev za analfabeate;

5. ustanovitev knjižnic po stopnjevanih katalogih, ocena knjig in časnikov za ljudstvo, posredovanje, da se dobe po znižanih cenah;

6. organizacija predavanj za ljudske učitelje in pripravnike v času počitnic.

Vsa ta društva so nastala v Varšavi v prvih dveh mesecih (listopad in grudni) po carskem manifestu, ki vsaj v teoriji daje svobodo združevanja. Našteti ni še nekaterih čisto specialnih učilišč, kot n. pr. „tečaji Mucharskega za služkinje“ i. t. d. Zdi se, kakor da bi kulturne sile poljskega naroda, katere je prej zatiral absolutizem, kar naenkrat vzkipele in hotele vse ob enem buknilti na dan. *Leopold Lenard.*

Gius. Wilpert: *Le pitture della basilica primitiva di San Clemente.* (Con cinque tavole in fototipia). Roma, Tipografia della Pace di F. Cuggiani (Via della Pace Num. 35.) 1906.

Znameniti starinoslovec msgr. Wilpert, ki je znan zlasti po svojem delu „Le pitture delle catacombe romane“, namerava izdati slično delo o srednjeveških krščanskih slikah. Pri svojih preiskovanjih v starodavni baziliki sv. Klementa v Rimu je opazil, da so starinoslovci (P. Mullooly O. Pr., De Rossi) precej zagrešili v razlaganju slik. Ko so začeli l 1858. izkopavanja v imenovani baziliki pod vodstvom dominikanskega opata P. Mulloolya, so odkrili lepo število fresk, ki so bile pa že tedaj v slabem stanju. Mnoge so zdaj že popolnoma obledele, izginile. Ohranjene so nam le v kopijah Ewinga, ki je služil tedaj za kopista. Mož se pa ni baš preveč potrudil. Ker kopije niso bile vestne, so dale povod napačnim razlagam. Msgr. Wilpert slike fotografira in na podlagi fotografije izdela barvno sliko. Vestni fotografski plošči ne uide nobena poteza, kar je pri tako slabo ohranjenih slikah velike vrednosti.

Povzemimo na kratko rezultate Wilpertovih raziskavanj; marsikaj je v njih zanimivega za nas Slovane.

1.) *Poslednja sodba.* Ob obeh straneh dolbine, v kateri se nahaja znamenita slika „Maria Regina“, so dandanes le še ostanki starih fresk. Na levi strani dolbine sta dve skupini ljudi, vseh skupaj nekaj nad 50. P. Mullooly je menil, da slika predstavlja koncil papeža Zozima (417), ki je bil baš v cerkvi sv. Klementa. Na desni strani dolbine je pa našlo Ewingovo mučenje sv. Katarine. Saj ona stoji poleg kolesa, nad glavo s svetniškimi sojem. (NB: na kopiji Ewingovi so črke: KATA). Naslikan je tudi nadangelj Rafael (na kopiji s polnim imenom!), Tobija in riba.

Msgr. Wilpert je dal celo okolico ob dolbini natančno fotografirati, in pod njegovim čopičem sta se izpremenila Zozimov koncil in mučenje sv. Katarine v eno veliko poslednjo sodbo iz časa Leona IV.

(c. 850.) Nad dolbino je bila prvotno podoba Kristusa, sedečega sredi apostolov, pod temi je bila potegnjena črna črta, in pod to je bil na Odrašenikovi desni nebeški Jeruzalem (Zozimov koncil), na njegovi levi pa peklo (mučenje sv. K.), Tobijeva riba in sv. Katarine kolo sta se izpremenila – v kače, ki se zaganjajo v pogubljenega. „KAT“ ni Katarina ampak Kajfa, kateremu druguje An (na). Poznat je tudi še en hudobec. Obrazi pogubljenih so spačeni. V dolbini zadaj je „Maria Regina“ z detetom Jezusom, ob stenah pa daritev Abrahamova, pred-podoba daritve na Golgoti.

Najstarejša slika te vrste je bila do zdaj znana slika v cerkvi sv. Jurija (Oberzell) na otoku Reichenau na Bodenskem jezeru iz XI. stoletja; torej je 200 let mlajša od rimske.

2.) Koncem leve ladje v stari baziliki na južni steni in na posevni ožji sta dve sliki, ki ste bili do zdaj napačno razlagani. Na prvi vidimo na prestolu kralja ali cesarja v dragocenem oblačilu. Na njegovi desni kleči oseba s svetniškim sojem, in na to se nanaša navpični napis: A C I R I L. Ko so jo odkrili, je bila že močno obledela. Ko so delali tam predor skozi steno, je levi del slike odpadel, a so ga po kopiji na novo plast naslikali. P. Mullooly, De Rossi, Dudik in Marucchi menijo, da je to sv. Ciril, ki sprejema od cesarja Mihaela III. (842 – 67) poslanstvo med slovanske narode.

Po natančnem opazovanju je prišel msgr. Wilpert do čisto drugačnega zaključka: Biblična Estera (predpodoba B. D. M.) kleči pred kraljem Ahasverom, proseč za svoje ljudstvo. Klečeča oseba je namreč ženska, kakor kaže nje obleka. Krog vratu ima širok, z biseri in dragimi kameni okrašen ovratnik; tako so bile pa slikane ženske že v petem, če ne že v četrtem krščanskem stoletju, nikdar pa ne škofje ali duhovni. Črke: A C I R I L (L) nas pa tudi ne smejo vznemirjati, ker je že De Rosi pripomnil, da se dajo z gotovostjo določiti le prve tri: A C I. Wilpert meni, da je A konec besede Sancta. Osebam starega zakona je namreč pridejana na starih kršč. slikah besedica: Sanctus – Sancta. Tak pridevek ima ista Estera tudi v cerkvi „Maria antiqua“ v Rimu. Navajam izmed štirih Wilpertovih razlogov samo tega, ker se mi zdi res odločilen.

3.) Oglejmo si še drugo sliko na ožji steni. Leta nam predočuje krst. Krščenelec je stal nag v vodi, a njegova podoba je že obledela. Dobro se pa še pozna krstitelj. To je bradat mož v dopetni tuniki s planeto in sv. palijem. De Rossi je trdil, da je sv. Ciril, drugi da je sv. Metod, krsteč slovanskega mladeniča. Sklicevali so se pa na ravnokar omenjeno in napačno razlagano sliko Esterino. – V resnici je

pa oni bradati mož sv. Klement, krsteč na Krimu, kjer je živel v priganstvu. Wilpert, kot večak v cerkvenih oblačilih raznih kršč. dob, trdi, da so tako napravljeni bili le papeži, ne pa škofje. Iz oblačil se vidi, da je slika iz one dobe, ko je prišel sv. Ciril z ostanki tega svetnika v Rim. Torej tudi tukaj so jo zavozili prejšnji starinoslovci.

4. Za nas Slovane bi bilo pač najzanimiveje zvedeti, kje je bil prvotni grob sv. Cirila. Slika Estere z Ahasverom se nahaja v bližini velikega groba, narejenega iz opek in marmornatih kosov. Seveda, ker so učenjaki razlagali opisani sliki o sv. Cirilu, je bila naravna posledica, da so imeli oni sarkofag za grob sv. Cirila. V teh mislih jih je potrdila še italijanska legenda, ki pravi, da je naš apostol pokopan v marmornatem sarkofagu (in locello marmoreo) na desni strani oltarja. Če se vstopimo v stari baziliki pred oltar, tako da gledamo v cerkev, je sarkofag res na desni strani. Toda De Rossi sam, ki se je sprva zavzel za to podmeno, je začel kmalu dvomiti o tem. Imenuje jo „semplice congettura e niente più“. – Wilpert je že v več slučajih izkusil, koliko se je zanesti na legende; tako je tudi v italijanski legendi našel elementov iz dobe, ko je bila že sedanja, nova bazilika dodelana (1128). S to baziliko se namreč ujemajo podatki legende. To ga je napotilo, da je šel drugam iskat prvotnega groba sv. Cirila. Lotil se je slike v nartekusu. Na tej vidimo sredi Kristusa s povzdignjeno desno roko, na njegovi levi stojita nadangelj Gabriel in sv. Klement. Gabriel pritiska z desno roko nase malega moža, držčega v levici knjigo, sv. Klement pa ga z desno priporoča Kristusu. Na Odrešenikovi desni stoji nadangelj Mihael, pred njim istotako mala oseba s kelihom, in sv. Andrej, zaščitnik Grkov. Prejšnji arheologi so menili, da mala moža klečita, kar pa ni res. Trdilo se je, da sta to sv. Ciril in Metod, seveda dokazalo se ni. Pred vsem so se sklicevali na podobnost z obrazi na drugih slikah, ki pa žalibože ne predstavljajo sv. bratov. Tudi si niso upali za trdno določiti, kateri je Ciril, kateri Metod, ali so jih pa zamenjavali. Pod sliko je pet vrst napisa, ki je deloma odkrušen, deloma slabo ohranjen. Dobro vidna je beseda: peccatori. Z ozirom na slične napise in s pomočjo še ohranjenih besedi je sestavil Wilpert napis na sledeči način: (Deus . . . . . pre) ces nostras [exaudi, ut Cyrillus ^(tua miseratio) in tuo nomi] ne sanctorum tuorum societate laetetur. Per I. Christu)m dominum nostrum qui venturus est (iterum. Lector dic: Deus da Cyrillo) peccatori requiem aeternam. Amen. To bi bil torej zadnji del napisa, molitev za umrlega. V prvi vrsti je Wilpert spoznal besedi: justus judex, in meni, da je bilo v

prvi vrsti mesto sv. Pavla: Tim. 4, 7. Bonum certamen certavi etc. Citat je precej dolg, a besede so bile močno okrajšane, in poleg tega so bile vrste precej daljše. Slika je obdana od dveh stebrov, in tako je del napisa bil morda na attiki, ki sta jo nosila slopa. Ostale vrste pa so imele običajne podatke iz življenja onega, ki je bil tu pokopan. — Iz besede „peccatori“ sklepa Wilpert dvoje:

a) Proti De Rossiju dokazuje, da je bila tu pokopana le ena oseba in ne dve, dasi sta dve naslikani. Pod napisom je namreč v višini 0,85 m. gol zid, znak, da je tu stal sarkofag. b) Napis si je sestavil sv. Ciril sam. Niti brat Metod, niti najhujši sovražnik bi si ne bil upal imenovati v nagrobnem napisu sv. Cirila „grešnika“. Saj je goreči apostol posvetil vse svoje moči razširjanju sv. vere med številnimi slovanskimi narodi.

Toda zakaj bi bila to ravno slika sv. bratov? — Wilpert sklepa, da mora biti v baziliki sv. Klementa slika predstavljajoča oba brata, iz napačnega mnenja, da sta oba pokopana pri sv. Klementu. Stvar je lahko umljiva. Nad grobom sv. Cirila je slika obeh sv. bratov. Kaj je pač lažje, kot da nastane mnenje med ljudstvom, da tu ležita obadva? Saj še Baronij v rimskem martirologiju k 9. sušcu piše: „quorum“ sacras reliquias nuper sub altari in ejusdem ecclesiae sacello pervetusto inventas esse accepi.“

Oglejmo si pa sliko samo! Predstavlja nam posebno sodbo. V sredi sedi Kristus, justus iudex. Njegova desna je povzdignjena. Tudi priprošnjika sta tu. Sv. Andrej, zaščitnik Grkov, (sv. brata sta bila grškega pokopljenja), in sv. Klement, kojega relikvije je prinesil naš apostol v Rim. Mali mož, ki ga sv. Klement tako prisrčno priporoča, nosi belo tuniko in temno kostanjevo planeto; tudi štola je še malce vidna. Obleka in tonzura kažejo duhovna, morda tudi škofa, sivi lasje in upalo obličje asceta, veliko čelo misleca, brada meniha in filozofa. V levici drži knjigo. Vse torej kaže, da je to sv. Ciril. Saj je on izumil Slovanom azbuko in prevajal sveta slova. On je tudi mogel po pravici o sebi reči: „Bonum certamen certavi — — —“, kakor govori napis.

Na drugi strani bi bil torej sv. Metod. Ta je bil v Rimu posvečen, seveda po rimskem obredu, zato na sliki ne nosi brade: dasi je obraz manj prikupljiv, je vendar v njem še lahko spoznati brata sv. Cirila. Le ta se priporoča v molitev. Prvi, ki usliši njegovo prošnjo, je njegov brat, ki daruje zanj sv. daritev, med tem ko pred nebeškim sodnikom prosita za nj sv. Andrej in Klement.

Pod to sliko torej je bil prvotno grob sv. Cirila. Koncem XI. stol. so opustili staro baziliko, sarkofag z relikvijami našega apostola so pa prenesli v novo baziliko in ga postavili pod oltar male kapelice na desni strani glavnih vrat, če vstopimo. O tem prenosu torej govori po mnenju Wilpertovem italijanska legenda. Mesto je ravno nad prvotnim grobom. Slika je še dobro, vsaj primeroma dobro ohranjena; podobi sv. bratov sta najbrž pravi. —

5.) Zgodovinsko gotovo je, da sta prinesla sv. brata ob svojem prihodu v Rim 867. relikvije sv. Klementa. Nekako dve stoletji pozneje je bil naslikan v njegovi baziliki prenos relikvij in sicer na veliki sliki v atriju.

De Rossi je trdil, da slika predočuje prenos sv. Cirila. Toda to je napačno. Slikarji v XI. stol. so dobro ločili med papeško in škofovsko opravo. Škofje nosijo štolo in škofovsko palico, papež pa sv. palij. Duhovna, ki spremljata papeža Nikolaja, sta naša sv. brata, oba v škofovski obleki. Ker se dvomi, je li bil sv. Ciril škof ali ne, Wilpert stvar takole dokazuje: Ko je bil slikan prenos sv. Kl., je stal sarkofag s sv. C. še na svojem mestu v stari baziliki. Napis je bil gotovo še dobro ohranjen, istotako podoba. Zato je mogel slikar „prenosa sv. Kl.“ lahko spoznati škofovski stan našega apostola in ga je tudi tako naslikal ob papežu Nikolaju. Mož torej na nosilnici radi oprave ne more biti drug kot sv. Klement. Tudi poteze v obrazu so popolnoma sv. Klementa, kakor jih opazimo na drugih njegovih podobah istega mojstra.

V potrditev svojega mnenja navaja Wilpert še en fresko iz XI. stoletja, „vmeščenje sv. Klementa“. Sv. Peter vmešča svojega naslednika vpričo pomožnih škofov Lina in Kleta. Slika je nekaka ilustracija k življenjepisu sv. Petra v Liber Pontificalis. Tu se lepo vidi, kako so tedaj slikali papeže in kako škofo. Le ta slika začenja cikel slik iz življenja sv. Kl. Nadrobneje se v stvar ne moremo spuščati. V zadnjem (VII.) poglavju govori pisatelj o kronologiji slik pri sv. Klementu.

Od slik iz časa pred 7. (8.) stol. se razen malih ostankov v desni ladiji, ki jih je našel W., ni ohranilo nič. Veliko število fresk pa je iz dobe Leona IV. (847–855). Mnogo je trpela stara bazilika, ko je Guiskard 1084. požgal del mesta med Lateranom in Kolosejem; treba je bilo podzidavati in nove stene so nudile prostor za freske. Najmlajše slike bi bile torej iz zadnjih let XI. stoletja. —

Knjižica, ki je le ponatis iz „Mélanges d' Arcléologie et d' Histoire“, izide v češkem jeziku, obogatena z novimi dokazi, ki jih je pisatelj nabral po prvi izdaji.

Ciril Ažman.

Silvin Sardenko: Roma. Poezije. Ljubljana 1906. Katoliška Bukvarna. Cena eleg. vez. K 3·20.

Ko sem prebiral to novo zbirko Sardenkovih poezij, sem se živo spominjal besedi, ki jih je govoril Stvarnik Prešernovemu orglarju:

Pusti peti mojga slavca,
kakor sem mu grlo vstvaril!

Prav radoveden sem bil, kako bo Silvin Sardenko „obdelal“ Rim. Rim je pač sujet vreden pesnika, toda je obenem tudi velika izkušnja. Rim s svojo veliko zgodovino, s svojimi gigantskimi spomeniki in svetimi grobovi, s svojo nebeško umetnostjo, s sanjavo poezijo tihe Kampanje in z mogočnim! himnami mogočnih katedral pesnika, ki ni rojen pesnik, omami, da „pade iz vloge“ ter začne deklamirati. Tak pesnik bi rad obsegel vso veličino in vso globino Rima, in tako ga predmet oblada, da ga ne more več umetniško obdelati. Poglejte pa Silvina, ko hodi po Rimu, gleda spomenike iz davnih dni, prisluška tajnemu šepetu razvalin, pohaja grobove, se zamika v sanjavo Kampanjo! Poglejte ga! Ali nosi naočnike kulturnega zgodovinarja, sociologa, estetika, ali tudi kakega poeta, recimo Horaca, čigar verze je vzel za „motto“ svojim poezijam? Ne! Silvin vse gleda s svojimi očmi, čuti s svojimi čuti, pojmuje s svojo dušo. Silvin nič ne poižkuša poseči v veliko dramo rimske zgodovine, doumeti velike sodobne konflikte, predočiti vso socialno mizerijo novega Rima. Rim njegovih poezij je Rim, kakor se pač zrcali Rim v jasni duši slovenskega romarja - poeta s Posavja, v njegovi mehki, nežnočutni duši, ki najrajši vasuje tam, kjer so —

bistri viri, senčni gozdi,
poljski mak,
zdrava lica, čvrsta pesem,
pozni mrak;
tihe sanje in stopinje
glas tresoč,
rožna greda, brhek nagelj,
jasna noč — — (str. 22.)

Zato pa tudi v Silvinovi „Romi“ ni nič ponarejenega, nič prisljenega; vse je pristno, vse naravno; iz vsake rimske pesmi dehti vonj Silvinove rodne zemlje in iz vse njegove rimske poezije zvene akordi s Posavja. Sardenko sicer pravi v uvodni pesmi:

To so rože tuje . . . ,

toda iz tujine je le seme, rože pa so pognale iz posavskih gredic in vzgojil jih je naš Silvin.

Seveda bi kak drugi tudi pravi pesnik Rim drugače opeval. A da Negri n. pr. bi zapela v Rimu čisto drugačno pesem. Toda to, da

opeva Silvin Rim tako, kakor ga, to je najlepši dokaz, da je Silvin Sardenko res poet po božji volji; svoje vrste poet, rahlo čuteč, vdano-veren lirik, zamaknjen v mistične lilije nežnih src, a poet. Tak je bil Silvin Sardenko v „mladem jutru“ na Posavju, tak je ostal v Rimu: razširilo se mu je obzorje, pesniško čutje je isto, ker je Silvin v vseh poezijah vedno sam svoj, individualen.

Ne bomo omenjali posameznih pesmi — za to bi bilo treba cele študije — kdor pozna Sardenka iz „mladega jutra“, bo že iz same radovednosti segel tudi po tej zbirki in potem bo sam sodil. „Magnificat“ je lepa himna Cerкви; kolorit je psalmski. Globoko zamišljene so pesmi iz katakomb: „kamenj govore“ o zmagoslovju krščanske ideje. „Romance“ so odlomki iz rimskega življenja; so jako karakteristične za pesniško čustvovanje Silvinovo. Najlepše so morda pesmi „Večerne gloriole“, ker se tihi večeri najbolj strinjajo z nežnimi čustvi pesnikove duše. Nekaj posebnega je pesem „Fra Angelico“ (23). Lepše skoraj ni bilo mogoče opeti umetnikove smrti! Toda, kakor rečeno, vsak bo sam veselo segel po lepi novi zbirki Silvinovih poezij.

Ker smo iz „stare šole“, ki je ljubila klasike, bi vendar pripomnili, da je oblika nekoliko zanemarjena, če jo primerjamo s prvo zbirko. Ali res mislite, da je tudi to napredek?

A. U.

* * *

Druge doposlane publikacije:

Dr. I. Ude: Monistische — oder teleologische Weltanschauung. Graz 1907. Styria.

Dr. Ude, privatni docent na graškem vseučilišču, je imel letošnje leto javna predavanja za slušatelje vseh fakultet. Zastopane so bile tudi dame. Za predmet si je izbral „teleologijo v prirodoslovju, filozofiji in religiji. Ta predavanja je sedaj objavil v rečeni brošuri. Dr. Ude tolmači pojme: smoter, smotrnost, slučaj, bistvo mehničnega in teleologičnega svetovnega naziranja ter dokazuje teze: Svetovja ni mogel slučaj izdelati in upodobiti iz prvotnega meteža (kaosa). Gibanje se je začelo: večno gibanje je protislovno in zato mehnično svetovno naziranje absurdno. Teleologija postulira Boga kot nadsvetoven vzrok. Svoje dokaze opira zlasti na zakon o energiji in entropiji. Mimogrede govori seveda tudi o darvinizmu, o descendenci ter povsod pojasnuje pojme, popravlja nedoumevanja in označuje tudi stališče krščanske filozofije. Na koncu je povzel zgodovino mehničnega in teleologičnega svetovnega naziranja.

Brošura je jako zanimiva. Zlasti dr. Ude odločno poudarja misel, da teleologija ni v nasprotju z mehaniko. Med teleologijo in mehaniko je mogoča sinteza. V svetovju delujejo mehanične sile, a te mehanične sile so podrejene smotrnim vzrokom in delujejo pod vplivom prvega vzroka, ki določuje cilje. (Primeri str. 100 in nasl.) Le tako je mogoče zadovoljivo, brez protislovja razložiti narodo in ustanoviti si pravo svetovno naziranje.

F. Š.: Gori! Pomagajte! ali alkohol in nikotin. 1906. Narodna tiskarna v Gorici. C. 20 v.

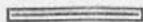
Alkohol, nikotin, ples – tri besede, tri velike rane na socialnem organizmu našega naroda. Zoper alkohol je nastala pri nas že cela literatura. F. Š. je povzel vse, kar se je najboljšega povedalo zoper alkohol, v posebno knjižico, obenem pa je naskočil tudi nikotin.

Na ples. Poučna knjižica za stare in mlade, za prijatelje in sovrážnike plesa. 1906. Trst. Založila krščansko-socialna podzveza. Naroča se pri upravnštvu „Družinskega prijatelja“ v Trstu, Rojan 3. C. 30 v.

O plesu je povedal že nepozabni slovenski pisatelj Erjavec svojo misel. Seveda se je oziral le bolj na tvarno plat, a že v tem oziru je ples zlasti po Primorskem veliko, zares socialno zlo. A kaj še v nravnem oziru? Knjižica „Na ples“ je silno poučna za vse, ki imajo opraviti s plesom. Predelana je po nemški brošuri, ki je izšla že v 21. izdaji. Prvotno delo je izšlo v francoščini. Knjižica (100 str.) obsega toliko materiala, zlasti toliko izrekov velikih mož od poganskih časov do naših dni, da je že radi tega jako zanimiva. Močno je želeli, da bi se ta knjižica kar najbolj razširila. Cena (30 v.) ji je tako nizka, da si jo lahko oskrbe tudi ubožni ljudje. Zlasti naj bi našla pot v izobraževalna društva, iz njih pa počasi v vse sloje. Širiti tako knjigo je pravo socialno, pravo apostolsko delo.

Tomo Zupan: Propovedi. I. 1905. Ljubljana. Eleg. vez. K 3/20. Razpošilja „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani.

Monsignor Zupan je tako izredna prikazen v slovenski književnosti, da tudi njegove „Propovedi“ vzbude zanimanje širših slojev. Duhovnikom jih seveda ni mogoče priporočati, da bi jih posnemali; msgr. Zupan je tako izrazita individualnost, da je njegov slog, tehniko njegovih govorov, njih kolorit težko, če ne nemogoče, zadeti. Je pa v „Propovedih“ toliko lepih misli, toliko klenih zrn, ki čakajo, da jih sejavci posejejo v brazde naše njive.

To in ono.

Ideje in dejstva. – Največje dejstvo iz zadnje dobe je bil za slovenski narod *III. slov. katoliški shod* (od 26. - 28. avg. v Ljubljani). Bil je res slovesna manifestacija krščanske zavesti. Tisoči in tisoči slovenskih mož (nad 7000) so glasno izpovedali, da odločno zavračajo liberalizem, tuj in zopru duši slovenskega ljudstva. Z viharnim navdušenjem so vzprejeli prelepi govor prevz. kneza in škofa dr. M. Napotnika, ko jim je klical, da je Kristus edini naš Odrešenik. Prav tako so s hvaležnim srcem vzprejeli govor metropolita dr. Fr. Sedeja, ki jim je tolmačil dolžnosti pravih katoličanov. Bil je katoliški shod tudi mogočna demonstracija. Odločno je zavrnilo slovensko ljudstvo kovarne nakane združenih sovražnikov krščanstva zoper zakramentalnost zakona in pravice staršev do šole. Če ima ljudstvo dejansko kaj besede v moderni državi – po načelih moderne države bi moralo imeti odločilno besedo – tedaj bodo vse nakane sovražnikov osramočene! Seveda bi katoliški shod ne dosegel vsega namena, če ne bi dal novega podneta za delo, če ne bi izpopolnil organizacije ter ji vлил novih sil in moči. Katoliški shod je storil tudi to. Veselo so se vračali socialni delavci na novo delo, bolj združeni, bolj močni, z novim pogumom, z novim zaupanjem v bodočnost slovenskega ljudstva. Kajpada bo marsikaj ostalo neizpolnjeno. Ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura

Jeglič je v sklepnem govoru povzel vse ter povedal tudi svoj strah in svoje upe. S strahom ga navdaja pogled na strastno sovraštvo mnogih slovenskih sinov, s strahom tudi misel na splošno človeško slabost in nestanovitnost. Toda močnejši so upi. Ljudstvo, ki se tako zaveda krščanske misli, ki tako hrepeni po izobrazbi, ki tako dela in moli, mora zmagati! Zato naprej do zmag! –

Če naj še povemo, kaj se nam je ob *III. slov. katoliškem shodu* poleg vsega lepega zdelo najlepše, moramo reči, da je bil to pogled na akademično mladino. Videli smo tu pod praporom krščanskih idej združene slovenske abituriente; videli smo zvezo slov. akademikov in – kot poročstvo, da je res mladina nadaja boljše bodočnosti – smo videli, kako so stopali na govornico mladi možje, zdravniki, odvetniki, profesorji, ki so izšli iz akademičnih društev „Danica“ in „Zarja“. Naši cerkveni knezi so soglasno izražali svoje veliko veselje o tem pogledu. In če nas vse ne vara, bo to dejstvo res eden najmogočnejših faktorjev v bodočem razvoju Slovenije.

Kristus in Buddha. – Pogosto primerjajo moderni Kristusa Buddhi ter izkušajo celò krščanstvo nadomestiti z neobudizmom. Zanimivo je, kaj pravi o teh poizkusih Cerkev zelo neprijazni, a originalni nemški mislec Chamberlain (*Die Grundlagen des XIX. Jahrh.* I.).

(1904) str. 191 sl.). „Moč krščanstva, pravi, je pogled na križanega Sinu človekovega . . . . S Kristusom se je izvršila popolna izprememba npravne vrednosti človeka . . . . On je neprimerljiva osebnost; je „die unvergleichliche Erscheinung aller Zeiten“ . . . . Hegel je modroval, da je izrasel Kristus iz razmer kot historična potreba. „Ko bi bila Kristus in krščanstvo *eine historische Notwendigkeit*, pravi na to Ch., bi ne bil nastal en Kristus, ampak nastalo bi jih bilo tisoč . . . . Rad bi vedel, v katerem stoletju ni bil Jezus tako potreben kakor ljubi kruh!“ . . . . „Še nikdar ni bilo za Kristusa toliko strastnega interesa kakor v zadnjih 70 letih; dela Straussa in Renana so desetkrat bolj brali kakor Darwinova“ . . . . (Mimogrede je tu povedal Ch. svoje mnenje tudi o Straussu in Renanu. Samoposebi se mu zdita ta dva moža brez pomena. Strauss je hotel vse krščanstvo razložiti z bajkami, miti, a še slutil ni, pravi Ch., kaj je mitus; bil je sterilen duh, njegova teorija mrtvorojena . . . . Strauss in Renan sta bila kakor dvoje vzbočenih zrcal, ki vsako reč izkrivljeno zrcalita, *zwei Hohlspiegel, der eine alle Linien in die Länge, der andere in die Fläche verzerrend* . . . . Njiju pomen je le v tem, da sta obrnila občno pozornost na Kristusa.) „Dejanska posledica vseh naporov, pravi Ch. dalje, je ta: pozemsko življenje Jezusovo dobiva vedno bolj konkretne oblike in krščanstvo se kaže vse bolj kot tvorba neprimerljivega vtiska, ki ga je napravila Jezusova osebnost na okolico. Bolj določno kakor kdaj, a zato tudi bolj nepojmljivo stoji danes ta pojav pred našimi očmi . . . .“

Kristus in Buddha! „Obema je skupna božja resnoba . . . . skupno hrepenenje, da bi človeštvu pokazala pot rešenja: skupna nečuvvena moč osebnosti . . . . A sicer sta K. in B. pravi nasprotji (G e g e n s ä t z e).

Neobudizem je le dokaz moderne miselne površnosti. Buddhovo življenje in mišljenje je namreč ravno nasprotje Kristusovemu življenju in mišljenju, to, čemur logiki pravijo antiteza, fiziki protitečaj (Gegenpol) . . . . Buddha pomenja marazem kulture (einen greisenhaften Ausgang), ki je dospela do meje svoje zmožnosti . . . . Vse ničevno, le bolečina je resnica . . . . odrešenje v uničenju . . . . Živeč umirati – to je esenca budizma . . . . negacija življenja . . . . der gelebte Selbstmord, der Selbstmord in seiner denkbar höchsten Potenz; zakaj Buddha živi le, da bi umrl, da bi bil končno in brez preklica mrtev, da bi izniknil v nirvano, v nič . . . . Katero večje nasprotje je mogoče k tej prikazni kakor Kristus, čigar smrt je vhod v večno življenje? V vsem svetu vidi Kristus božjo previdnost: noben vrabec ne pade na zemljo, noben las človeku z glave ne da bi to pripustil nebeški oče! . . . . Pri Kristusu ni odvrata od življenja (Abwendung vom Leben), temveč le preobrat življenja (eine Umkehrung der Lebensrichtung), ne pasivno, temveč v najvišji obliki življenskega delovanja . . . . Še le po Kristusu je dobilo človeštvo npravno kulturo, pravzaprav še le po njem celo možnost npravne kulture. Z eno besedo: Buddha pomenja ostarelost izživele, blodne kulture, Kristus pomenja jutro novega dne!“

Kriza v Luthrovem življenju. —

Deniflejevega velikega dela „Luther u. Luthertum in der ersten Entwicklung“ je izšla sedaj v 2. izdaji druga polovica I. zvezka (str. 423 – 909). Oskrbel in dopolnil je to izdajo po prerani pisateljevi smrti P. Albert Maria Weiss, „Katoliški Obzornik“ je že poročal o prvem delu („K. O.“ VIII (1904) str. 336 – 342

Dr. Fr. Ušeničnik: Psihologični razvoj v Luthru.) Kar je bilo tam rečeno, to drugi del le potrjuje. Bajka o Luthru je za vedno znanstveno uničena. Zgodovinska resnica je: Luther je sam vase preveč zaupal ter bil preohol; sam iz sebe pa ni mogel zmagovati poželjivosti, molil ni, zato je zdvojlil in v svojem obupu je zamislil novo teorijo o opravičenju: Kristus je sam izpolnil vso postavo; mi je ne moremo in nam je sedaj tudi treba ni več; poželjivost je nepremagljiva, je izvorni greh v nas; zato vedno grešimo, v vsem grešimo in ne moremo ne grešiti, a Kristus zakriva našo goloto; to zaupanje, da je Kristus naša pravica, človeka opraviči. Seveda Luther ni izvedel logično te teorije, ker je brez protislovja ni mogoče, še manj pa mu je mogla ta teorija vrniti srčni mir. „Ein guter Wahn“ je sam imenoval to vero, a tolažbe ni dala ne njemu, ne njegovim. Oložnost in melanholija, izkušnje k samomoru, nemir in strah označujejo prvo dobo

luteranstva. Luther sam pa je začel vedno globje v sirovost in kvantanje. Najljubši ideal mu je bila svinja. Tak je bil proces v Lutru. Da bi svojo teorijo podprl, je začel napačno tolmačiti nekatera mesta sv. pisma (zlasti Rom. 1, 17.), pozneje jih je začel tudi falzificirati; prav tako je falzificiral razna mesta sv. Avguščina in katoliški nauk. Preobrat v Luthrovem nauku se je izvršil leta 1515. Odtod je šel Luther po poti, ki po njej hodi vsak heretik. Denifle končava svoja raziskavanja s poglavjem: „Luther, in dir ist nichts Göttliches!“ Z ostro kritiko se obrača Denifle tudi v tem delu proti protestantovskim teologom, zlasti proti Harnacku, ter jim dokazuje, da ne poznajo ne nauka Cerkve, ne Luthrovih del ali pa jih nočejo poznati. Ti veliki protestantovski kritiki so brez vse kritike, kadar pišejo o početkih luteranstva! Na koncu tega dela je devet Luthrovih potrefov od l. 1520 do njegove smrti. Zadnji portret kaže Luthra mrtvega.

Glasnik „Leonove družbe“.

O priliki III. slov. katoliškega shoda v Ljubljani, dné 27. avgusta, je bil tudi občni zbor „Leonove družbe“. Vršil se je popoldne ob 4. v mali dvorani hotela „Union“. Ker je bilo že ob petih sklepajoče zborovanje, je bilo mogoče točke dnevnega reda le na kratko obdelati. Občni zbor je otvoril s pozdravnim govorom predsednik, profesor dr. Josip Gruden. V svojem govoru je pojasnoval, zakaj je „Leonova družba“ prav o priliki katoliškega shoda priredila svoj občni zbor. „Idealni smotri, ki jih goji slovenska „Leonina“ se ne smejo izključiti iz programa, ki si ga snuje slovenski narod na katoliških shodih. Aktualna so sicer dandanes bolj gospodarska vprašanja. A kadar se ta urede, bode treba zastaviti moči za gojitev slovstva in znanosti. Drugi razlog, ki ga hočem tu poudarjati, je pa na naslednji. „Leonova družba“ si je zastavila cilj: gojiti vedo in podpirati našo akademiško mladino. Teh smotrov ne more doseči brez krepke in vztrajne podpore

vseh slojev prebivalstva. Pričakujemo od naših društev in denarnih zavodov, da bodo tudi tvorno podpirali naše težnje. Boj med krščanskim in nekrščanskim svetovnim naziranjem se bojuje zlasti na znanstvenem polju. V imenu vede nastopajo proti nam naši nasprotniki! „Leonova družba“ pa se trudi dokazati, da nasprotja med vero in vedo ni. Zato ima velik apologetičen pomen. Podpirajmo jo!

Tajnik prof. A. Jarc je poročal o društvenem delovanju od zadnjega občnega zbora. Ustanovnikov je imelo društvo 29, rednih članov 128, podpornih 164. Spominjal se je umrlih članov, med drugimi prvega predsednika „Leonove družbe“, prošta dr. Kulavica. Od zadnjega občnega zbora je izdala družba prvo knjigo „Gradiva za zgodovino Slovencev“, znamenito delo prof. dr. Kosa. O tem delu so priobčili vsi listi jako laskave kritike, tako da more biti družba ponosna na to publikacijo, a obenem hvaležna g. profesorju. Drugi zvezek bo tudi do zime gotov. Družba je izdajala „Katoliški Obzornik“ pod uredništvom dr. A. Ušeničnika. List si je pridobil priznanja tudi že izvan naše ožje domovine. Glavno delo „Leonove družbe“ pa je bilo v večernih sestankih, izprva v „Rokodelskem domu“, letos pa v mali dvorani hotela „Union“. Predavali so: V sezoni I. 1903/4: Dr. E. Lampe: Grof Leo Tolstoj. Dr. Jerše: O srcu. Dr. A. Ušeničnik: Loisy. Dr. Krek: Silvin Sardenko. Dr. E. Lampe: O Kantu. Dr. Gruden: Zgodovinski poklic Avstrije na Balkanu. Prof. E. Jarc: o Maeterlincku. Dr. Krek: Ada Negri. — V sezoni 1904/5: Prof. E. Jarc: O zgodovini ljudskih knjižnic. Dr. Krek: O civilnem zakonu in o reformi avstr. prava. Dr. Gruden: O božičnicah v poganski starodavnosti. — V sezoni. 1905/6: Dr. E. Lampe: O Medvedovih poezijah. Dr. Krek: O psihologiji in psihiatriji. Dr. Gruden: O Lamennaisu in krščanski demokraciji (dve predavanji). Prof. E. Jarc: O ljudskih univerzah. Dr. Krek: O ljudski izobrazbi. Dr. Jerše: O ovirah svobodne volje. Kn.-šk. tajnik Dostal: O umetnosti renesance. Dr. M. Opeka: O frančiškanski poeziji pred Dantejem. — Delalo se je tudi v odsekih, zlasti v naravoslovskem.

Blagajnik dr. A. Ušeničnik je poročal o tvarnem stanju društva. Stanje je dosti ugodno, a bi bilo še mnogo ugodneje, ko bi se vsi člani dobro zavedali velikega pomena, ki ga ima znanstvo v kulturnem življenju narodov.

Prof. E. Jarc je poročal o preosnovi „Katoliškega Obzornika“. Z ozirom na časovne potrebe bi se moral ta list izpremeniti v mesečno

revijo, ki bi seznanjala čitatelje z vsemi strokami in njih napredkom. Urednik dr. A. Ušeničnik je izrazil nekatere pomiselnice, dasi se načeloma strinja z mnenjem poročevalca. Prof. dr. Iv. Janežič in dr. Fr. Grivec sta dala nekaj praktičnih nasvetov.

Prof. Remec je poročal v daljšem govoru o težkem položaju, v katerem se nahaja izvečine naša akademična mladina in kako naj bi „Starešinstvo Leonove družbe“ organiziralo podporo. Predsednik „Danice“ g. Božič in predsednik „dijaške zveze“ stud. phil. Dolenc sta se zahvalila „Leonovi družbi“, da je obrnila svojo skrb na akademično mladino in poudarjala, naj bo podpora dvojna, ne le tvarna, temveč tudi moralna. Odvetnik dr. Pavletič, starešina „Danice“, je toplo pozdravil misel in željo kar največ storiti za prosep slovenskih akademikov. Pridružil se mu je prof. dr. Jos. Debevec, ki je tožil, da je dunajski „Studentenheim“ začel prezirati slovenske akademike ter da bo treba tudi v tem oziru kaj ukreniti.

Ker je čas pošel, se je hitro izvršila še volitev novega odbora. Izvoljeni so bili:

V odbor „Leonove družbe“:

prof. dr. Jos. Gruden, predsednik,	
prof. dr. Jan. Ev. Krek, podpredsednik,	
prefekt dr. Fr. Ks. Grivec, tajnik,	
prof. dr. A. Ušeničnik, blagajnik;	
prof. dr. Iv. Janežič	} odborniki.
prof. dr. Fr. Kos	
prof. dr. Fr. Kovačič	

V odbor starešinstva „Leonove družbe“:

kanonik A. Kalan, predsednik,	
prof. Bogumil Remec, tajnik in blagajnik,	
med. dr. A. Breclj	} svetovavci.
prof. Ev. Jarc	
prof. dr. G. Pečjak	

Po peti uri je predsednik zaključil občni zbor.

Na novo je pristopil „Leonovi družbi“:
redni član 139 Žmave Jakob, c. kr. profesor na I. državni gimnaziji
v Ljubljani.

Vsebina IV. zvezka.

Zadnja beseda nevere. (<i>Dr. Aleš Ušeničnik</i>)	317
Počajevski listki. (<i>Leopold Lenard</i>)	337
Odlomki iz socialne vede o zasebni lasti. (<i>Dr. A. Pavlica</i>)	360
Morala brez religije. (<i>Dr. Aleš Ušeničnik</i>)	401
Iz književnosti:	
<i>A. Lange:</i> Analfabetyzm i walka z ciemnotą, v królestwie polskiem. (<i>Leopold Lenard</i>)	416
<i>Gius. Wilpert:</i> Le pitture della basilica primitiva di San Clemente. (<i>Ciril Ažman</i>)	424
<i>Silvin Sardenko:</i> Roma. (<i>A. U.</i>)	429
<i>Dr. I. Ude:</i> Monistische — oder teleologische Weltanschauung	430
<i>F. Š.:</i> Gor! Pomagajte! ali alkohol in nikotin	431
—: Na ples	431
<i>Tomo Zupan:</i> Propovedi	431
To in ono: Ideje in dejstva. — Kristus in Buddha. — Kriza v Luthrovem življenju	433
Glasnik „Leonove družbe“	435

